

TAMPEREEN YLIOPISTO

Heidi Pesonen

ESIMERKKI-IHMISENÄ UUTISESSA

Toimittajien ja sanomalehtiin haastateltujen näkemyksiä
tavallisen ihmisen tehtävästä uutisjutussa

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Toukokuu 2013

TAMPEREEN YLIOPISTO

Viestinnän, median ja teatterin yksikkö

PESONEN, HEIDI: Esimerkki-ihmisenä uutisessa. Toimittajien ja sanomalehtiin haastateltujen näkemyksiä tavallisen ihmisen tehtävästä uutisjutussa.

Pro gradu -tutkielma, 87s., 4 liites.

Tiedotusoppi

Toukokuu 2013

Selvitän pro gradu -tutkielmassani sitä, mitkä piirteet määrittävät sanomalehti-uutisten esimerkki-ihmisiksi nimittämäni haastateltavien joukkoa, mitä esimerkki-ihmiset itse ajattelevat roolistaan jutuissa ja miten se eroaa toimittajien näkemyksestä.

Käsitän esimerkki-ihmiset ominaispiirteiltään yhtenäiseksi ryhmäksi, joka erottuu selkeästi muista tavallisen ihmisen rooleista sanomalehti uutisissa. Esimerkki-ihmisillä on asiantuntemusta ja henkilökohtaista kokemusta uutisen aiheesta ja siten he valikoituvat edustamaan julkisuudessa laajempaa ihmisjoukkoa, jota kyseinen uutisaihe koskee. He eivät kuitenkaan toimi minkään tietyn yhdistyksen, instanssin tai naapuruston puhemiehenä, eivätkä ole profiloituneet kansalaisaktiiveiksi.

Kartoitin esimerkki-ihmisten ja heistä kirjoittaneiden toimittajien ajatuksia teemahaastatteluin. Lähtökohtana oli kuusi esimerkki-ihmisjuttua kahdesta eri lehdestä. Haastateltaviksi valikoituivat sekä jutuissa esiintyneet ihmiset että juttujen toimittajat. Näin pyrin valottamaan sitä, miten erilaisia tai samanlaisia ovat olleet haastateltavien ja toimittajien odotukset jutunteossa.

Esimerkki-ihmisten motiivit suostua haastateltavaksi lehtijuttuun jakautuivat kahteen luokkaan, joita nimitän esitaistelijoiksi ja esikokijoiksi. Esitaistelijoiden puheessa korostui se, että he eivät tulleet julkisuuteen ajaakseen omaa asiaansa, vaan auttaakseen muita, puhuakseen monien puolesta tai saadakseen monia koskettavan epäkohdan korjattua. Esikokijoita puolestaan motivoi se, että jutun aihe oli heille läheinen ja tärkeä, ja he halusivat kertoa siitä mielipiteitään ja kokemuksiaan.

Toimittajien puheessa esimerkki-ihmiset koettiin joko uutisaiheen merkityksen todistajiksi tai jutun elävöittäjiksi. Yleisemmällä tasolla toimittajat kokivat esimerkki-ihmisten käytön perustuvan myös levikin nostamiseen ja asioiden selkiyttämiseen.

Tutkimukseni tulosten perusteella näyttää aiheelliselta pohtia, miten esimerkki-ihmisten asiantuntemusta ja halua kertoa mielipiteensä itselleen tärkeistä asioista voisi lehdissä käyttää vielä paremmin hyväksi. Ensimmäinen askel siihen suuntaan on luopuminen tiukasta formaattiajattelusta, jossa esimerkki-ihmiseltä haetaan vain jutun kuvitusta tai tunteenpurkauksia. Toimittajat voisivat ajatella saavansa esimerkki-ihmisiltä myös todellisia uutisaihetta koskevia tietoja ja perusteltuja mielipiteitä sekä ideoita ja kysymyksiä, joita toimittaja ei välttämättä ole tullut itse ajatelleeksi.

Asiasanat: Julkisuus, uutisjournalismi, esimerkki-ihminen, teemahaastattelu

Sisällysluettelo

1 JOHDANTO.....	1
2 SANOMALEHDISTÖ, JULKISUUS JA IHMINEN.....	3
2.1 Vastaanottavasta yleisöstä aktiiviseksi julkisoksi.....	4
2.2 Ihmisen roolit sanomalehti uutisessa.....	7
2.2.1 Lukijan tehtävä on olla informoitu kansalainen.....	8
2.2.2 Aktiivinen kansalainen osallistuu lehdentekoon.....	10
2.2.3 Kaupallisuus ja kilpailu vaativat tuntemaan kuluttajat.....	13
2.2.4 Tavikseksi kelpaa kuka tahansa kadunkulkija.....	15
2.2.5 Esimerkki-ihmisellä on oltava erityispiirre tai tarina.....	18
3 ESIMERKKI-IHMINEEN — JOURNALISMIN MURROKSEN TUOTE?.....	22
3.1 Journalistit ja journalistiset konventiot murroksen keskellä.....	23
3.2 Journalismi viihteellistyy, henkilöityy ja tarinallistuu.....	25
3.3 Kuuluuko esimerkki-ihmisissä kansalaisjournalismin kaiku?.....	28
3.4 Lukijalähtöisyyden ihanne tarvitsee arjen asiantuntijoita.....	32
4 TOIMITTAJIEN JA HAASTATELTAVIEN AJATUSTEN ÄÄRELLÄ.....	36
4.1 Aineisto ja haastattelujen toteutus.....	36
4.2 Menetelmä ja tutkimuskysymykset.....	40
5 HAASTATTELUIEN ANALYYSI.....	43
5.1 Katsaus taustana oleviin uutisjuttuihin.....	43
5.2 Esimerkki-ihmisten päämotiivit — esikokijat ja esitaistelijat.....	46
5.2.1 Haastateltavien toiveet, odotukset ja pyrkimykset.....	49
5.2.2 Ensikontaktista haastatteluun.....	51
5.2.3 Sitaattien tarkistaminen.....	53
5.2.4 Jutun julkaisu ja seuraukset.....	55
5.2.5 Tarvitaanko lehtijutuissa tavallisia ihmisiä?.....	58
5.3 Toimittajien päämotiivit — esimerkki-ihmiset elävöittäjinä, todistajina ja	

levikin kasvattajina.....	59
5.3.1 Esimerkki-ihmistä etsimässä.....	62
5.3.2 Suojeluasenne osana työprosessia.....	63
5.3.3 Ihminen jutussa tuo uusia vinkkejä.....	66
5.3.4 Esimerkki-ihmisjournalismi — ryöstöviljelystä tasapainoon.....	68
5.3.5 Tavallisten ihmisten tulevaisuus sanomalehti uutisissa.....	71
6 LOPPUPÄÄTELMÄT.....	73
6.1 Kohti parempaa esimerkki-ihmisjournalismia.....	74
6.2 Esimerkki-ihminen journalismin ilmiöiden seurauksena.....	77
6.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusaihioita.....	81
LÄHTEET.....	84
LIITE 1.....	88
LIITE 2.....	90

1 Johdanto

Tavallinen ihminen oli ennen journalismissa vastaanottaja. Hänen tehtävänsä oli pysyä selvillä siitä, mitä maailmassa on meneillään, jotta hän voi toimia demokraattisen yhteiskunnan jäsenenä eli äänestäjänä. Näitä tarpeellisia tietoja toimittajat välittivät lukijoille esimerkiksi päättäjiltä, tutkijoilta, virkamiehiltä ja muilta asiantuntijoilta. Tämän päivän journalismissa tilanne on toinen: lukijoille välitetään myös toisten lukijoiden, tavallisten ihmisten kertomia tietoja. He kertovat näkemyksiään, kokemuksiaan ja mielipiteitään asioista, joista heillä on niin sanottua arjen asiantuntijuutta eli omakohtaista kokemusta. Opiskelija esimerkiksi kertoo, miten opintotuki riittää elämiseen tai työmatkalainen kommentoi aamuruuhkia. Kutsun näitä haastateltavia tässä työssä esimerkki-ihmisiksi.

Olen monesti työssäni Aamulehden uutistoimituksessa pohtinut sitä, miksi tavalliset ihmiset suostuvat kertomaan lehdessä omista asioistaan. Miksi nuori perhe suostuu kertomaan julkisuudessa, millainen merkitys lasten kotihoidontuen kuntalisällä on heidän talouteensa? Miksi ikäihmiset avaavat kotinsa ovet kertoakseen, millaista on asua senioriasunnossa tai miten siivoustyön jälki muuttui kaupungin kilpailutuksen jälkeen? Olen pohtinut, mitä nuo ihmiset ajattelevat omasta roolistaan uutisessa. Haluavatko he saada lehtijuttuun suostumalla jotain aikaa tai jonkin tietyn viestin suuren yleisön luettavaksi? Kiehtooko heitä pääsy julkisuuteen vai eivätkö he vain kehtaa kieltäytyä, kun heitä pyydetään haastateltavaksi? Tässä tutkimuksessa etsin teemahaastattelujen avulla vastauksia näihin kysymyksiin. Toisaalta selvitän myös sitä, mitä näitä ihmisiä juttuihinsa etsivät toimittajat ajattelevat heidän roolistaan.

Tutkimukseni pääkysymys on, kohtaavatko toimittajien ja lehtiin haastateltujen esimerkki-ihmisten näkemykset esimerkki-ihmisen tehtävästä. Mitkä ovat esimerkki-ihmisen, eli toimituslangissa keissin, odotukset? Miksi toimittajat käyttävät joskus runsaastikin työaikaansa näiden ihmisten löytämiseen? Tutkimusaineistoni koostuu 12 puolistrukturoidusta teemahaastattelusta. Puolet haastateltavista on tavallisia, sanomalehdissä esimerkki-ihmisinä esiintyneitä ihmisiä. Haastattelujen toinen puoli ovat toimittajahaastattelut: haastattelen kuutta toimittajaa, jotka ovat kirjoittaneet

haastattelemiani esimerkki-ihmisiä koskeneet jutut. Haastateltavat valitsin Aamulehden ja Ilkan uutisista ja toimituksista, joten tunsin osan toimittajista entuudestaan. Lehtien valintaa perustelen tutkimusaineistoa käsittelevässä luvussa 4.1.

Tutkimusraporttini alkaa teoriaosuudella. Siinä selvitän ensinnäkin sitä, mikä on esimerkki-ihminen, ja miten hänen roolinsa eroaa muista tavallisen ihmisen rooleista sanomalehdessä. Erilaisia päärooleja katson olevan viisi: lukijan, kansalaisen, kuluttajan, taviksen ja esimerkki-ihmisen roolit. Jako on karkea, mutta tutkimukseni kannalta riittävä. Olennaista on, että tämän jaon avulla pystyn määrittelemään esimerkki-ihmisen tyypilliset piirteet ja erot suhteessa muihin sanomalehdissä esiintyviin tavallisiin ihmisiin. Esimerkki-ihmisten erottaminen muun muassa taviksista tai kansalaisista ei ole itsestään selvää. Olen hyödyntänyt tähän rajanvetoon aiempaa tutkimusta, mutta täysin valmista sapluunaa rajojen vetämiseen ei ollut.

Teoriaosuuden jälkimmäisessä osassa kartoitan niitä syitä, jotka ovat tuoneet esimerkki-ihmiset sanomalehtiin, ja perustelen heidän olemassaoloon nykyjournalismin laajemmilla ilmiöillä. Katson esimerkki-ihmisten olevan seurausta ainakin pyrkimyksestä ihmisläheiseen ja lukijalähtöiseen journalismiin, kansalaisjournalismin ihanteiden muokkaamisesta käytäntöön ja iltapäivälehtimäistymisen eli tabloidisaation värittämistä uudistuksista. Työni analyysiosassa etsin toimittajien haastatteluista lisävaloa siihen, mikä heidän mielestään on tuonut tavalliset ihmiset lehtiin. Teoriaosuuden kaksi näkökulmaa menevät osin päällekkäin. Esimerkiksi kansalaisen esittelemisen tavallisen ihmisen rooleja käsittelevässä luvussa ja kansalaisjournalismin piirteiden käsitteleminen omassa luvussaan on vaatinut taiteilua, etten toistaisi samoja asioita kahdesti. Toisaalta juuri kansalaisjournalismin ihannekansalaisen ja esimerkki-ihmisen väliset erot ovat yksi tutkimukseni hedelmällisimpiä lähtökohtia, joten mahdollisista päällekkäisyyksistä huolimatta aihepiiriä on tarpeen lähestyä kahdesta eri kulmasta.

Teoriaosuuden aluksi hyppään kuitenkin ajassa taaksepäin joukkoviestinten mahdollistaman julkisuuden syntyyn. Koko joukkoviestinnän historiaa en käy läpi, vaan punaisena lankana on tavallisen ihmisen roolista käyty keskustelu.

2 Sanomalehdistö, julkisuus ja ihminen

Sanomalehti on porvarillisen ajan luomus, ja siksi myös sen mahdollistamalla julkisuudella on porvarillinen tausta. Yksi sanomalehtien synnyn motiivi oli tarve tiedottaa tavaroiden hinnoista ja muista kauppa- ja talousasioista. Porvaristosta tuli paitsi taloudellinen, myös poliittinen yhteiskuntaluokka. Kun porvaristo tiedosti oman asemansa, se kehitti porvarillisen julkisuuden. Alun perin se merkitsi esimerkiksi kahviloissa ja kaupunkikokouksissa käytyjä keskusteluja julkista tai yhteistä etua koskevista asioista. Mittakaavan laajetessa julkisuus ei voinut olla enää kasvokaista, vaan se vaati toteutuakseen lehdistön välittämän julkisen tilan. Saksalainen filosofi Jürgen Habermas (2004, 39—51, 57) määritteli vuonna 1962 julkaistussa *Julkisuuden rakennemuutoksessa* sanomalehdistön avulla käydyn poliittisen keskustelun poliittisen julkisuuden alueeksi, jossa porvaristo tuo esiin yhteiskunnallisia asioita koskevia yksityisintressejään suhteessa valtioon ja yrittää yleisen mielipiteen avulla vaikuttaa lainsäädäntöön.

Näin hallitsijan ja kansanedustuslaitoksen ulkopuolelle nousi itsenäinen poliittinen voima, joka nojasi julkisuutena ilmenevään yleiseen mielipiteeseen. Se haastoi yksinvaltaiset valtiomahdit ja pyrki saattamaan valtion tilivelvolliseksi kansalaisyhteiskunnalle. Tilivelvollisuus edellytti, että valtiolta saatiin sellaista tietoa, että sen suunnitelmiin ja toimiin oli mahdollista kohdistaa kriittistä tarkastelua ja julkisen mielipiteen voima. Yhtenä alkusysäyksenä saattoivat olla sotia varten kerätyt verot: porvaristo vaati verotuksen vastapainoksi edustuksellisuutta. Toisaalta habermasilaisen näkemyksen mukaan kansanvalta ja demokratia vaativat toimiakseen sitä, että yksilöiden tarpeet saavat sijaa julkisuudessa. Vain julkisuudessa käytävän poliittisen keskustelun avulla voidaan päätellä, ovatko nämä tarpeet pelkästään henkilökohtaisia mieltymyksiä vai edustavatko ne yleistä etua. (Habermas, 2004, 39—51, Pietilä, K. 2012, 158—160, Malmberg, 2004, 41, 68.)

Tavallisen ihmisen osasta julkisuudessa on käyty vuosikymmenien mittaan kiihkeitä keskusteluja. Vuonna 1925 ilmestyneen *Haamujulkison* kirjoittajan, yhdysvaltalaisen teoreetikon Walter Lippmannin (2010, 95—101, 111—112) mielestä tavalliset

ihmiset eivät osaa, eikä heitä kiinnosta seurata julkisia asioita niin tarkkaan, että julkisella mielipiteellä voisi olla sellainen merkitys kuin kansanvallan ihanteissa on ajateltu. Lippmannin mukaan todellinen valta tulee olla asiantuntijoilla, ja lehdistö levittää heidän tuottamaansa tietoa ihmisille. Tavalliset ihmiset puuttuvat asioihin vasta, jos ne menevät pieleen. Tuolloinkin kansan tehtävänä ei ole puuttua asioihin sinänsä, vaan nostaa valtaan sellaiset asiantuntijat, joilla on parhaat ominaisuudet tilanteen korjaamiseen.

Yhdysvaltalainen filosofi John Dewey (2006, 46—47, 198—200, 219—222) oli toista mieltä: hänen mukaansa asiantuntijoilla ei ole yksinoikeutta totuuteen, eikä journalismin tehtävä ole informoida, vaan kertoa tarinoita ja aktivoida keskustelua. Tässä keskustelussa tavalliset ihmiset ovat aktiivisia subjekteja: he muodostavat sosiaalisia yhteenliittymiä, ns. julkisoja (eng. *public*), jotka keskustelevat yhteisistä ongelmista ja etsivät niihin ratkaisuja. Palaan julkison käsitteeseen tarkemmin luvussa 2.1. Dewey uskoi, että modernista yhteiskunnasta voi viestintävälineiden välittämän kommunikaation avulla tulla "suuri yhteisö". Siihen, että ihmiset vieraantuvat yhteisistä asioista ja niihin osallistumisesta, on Deweyn mukaan etsittävä syitä niin ikään julkisuutta tuottavista instituutioista. Kun julkisuus puhuu liian abstraktien asiantuntijoiden ja poliitikkojen, tai mitänsanomattoman viihteen ja sensaation kielellä, ihmiset eivät osaa liittää yhteisiä kysymyksiä omiin kokemuksiinsa. Ihmisten arkisen todellisuuden ja julkisuuden puheenaiheiden väliltä puuttuu elävä kytkeä. Näin julkisuus jää vaille aktiivisia, keskustelevia julkisoita. Deweyn ajatukset ovat olleet taustalla, kun on kehitelty ajatusta uudenaikaisesta, paremmin demokratiaa palvelevasta journalismin tekemisen tavasta: kansalaisjournalismista. (Ks. myös Kunelius, 2006, 12—13, 28, Mörä, 2004, 125.) Kansalaisjournalismiin palaan tarkemmin luvussa 3.3.

2.1 Vastaanottavasta yleisöstä aktiiviseksi julkisoksi

Habermas (2004, 314—319) katsoi keskusteluun ja julkisen mielipiteen muodostamiseen perustuvan julkisuuden rappeutuneen 1800-luvun lopulta alkaen.

Hänen mukaansa julkisuuden rakenne on muuttunut itseorganisoituvasta väittelyjulkisuudesta manipuloiduksi imagojulkisuudeksi. (Ks. myös Malmberg, 2004, 47.) Yhdysvaltalaisen teoreetikon James W. Careyn (2010, 177—182) mukaan joukkoviestinnän kieli on muuttunut liian vaikeatajuiseksi ja julkista elämää luonnehtivat hiljaisuus ja salaperäisyys. Yhteinen etu, julkiso ja julkiselämä ovat kadonneet, vaikka juuri tavallisten ihmisten muodostaman julkison palvelemisella journalismi oikeuttaa olemassaolonsa ja julkinen keskustelu on kansalaisuuden ja demokratian perusta.

Toki kuva 1700-luvun julkison kulta-ajoista on varsin romantisoitu ja sen todellisuus pohja on asetettu kyseenalaiseksi. Carey itsekin myöntää, että tuolloin julkiso oli rajattu ahtaasti tietyn luokan, rodun ja sukupuolen muodostamaksi. Kun nämä rajoitukset purkautuivat, julkiso alkoi kadota yksityissektorin uumeniin. Careyn mukaan kyse onkin enemmän ideaalijulkisuudesta kuin oikeasti eletystä todellisuudesta. Nykyään ongelmana on, ettei journalismi enää inspiroi julkista keskustelua, koska objektiivisuuden ihannetta tavoitellessaan journalistit ovat alkaneet hakea juttujen aiheet poliitikoilta ja asiantuntijoilta, eivätkä ihmisten arjesta tai omista havainnoistaan. Poliittisessa elämässä julkison ovat korvanneet erilaiset eturyhmät, ja journalismista on tullut asiantuntija-arvioiden virtaa, joka ei tarjoa työkaluja asioiden ymmärtämiseen tai ruoki kansalaisten spontaania puhetta julkisilla paikoilla. Siinä missä Lippmannin mukaan lehdistön pitäisikin informoida ihmisiä asiantuntijoiden tiedoilla, Careyn mielestä yleisön pitäisi pikemminkin informoida lehdistöä. (Carey, 2010, 177—185, Möra, 2004, 123—131.)

Rappeutumisen myötä joukkoviestinnän yleisöstä tuli passiivinen vastaanottaja, joka vain reagoi julkisuudessa esitettyihin asioihin ottamatta kantaa, keskustelematta ja toimimatta. Seija Ridellin (1999, 31—32) mukaan kansalaisuus kuitenkin edellyttää, että ihmiset esiintyvät aktiivisesti keskustelevana, julkisuuteen päin suuntautuvana toimijaryhmänä, joka kehkeytyy aina tietyn yhteisen ongelman tai kysymyksen ympärille. Suomessa kehitettiin korjausliikkeenä julkisuuden rappeutumiseen englannin public-sanan merkitystä vastaava, aktiivista yleisöä kuvaava käsite julkiso. Se ei määrity joukkoviestinnän kautta, kuten yleisö, vaan julkison yhteen kokoaman

ongelman tai kysymyksen kautta. On kuitenkin selvää, että usein julkison syntymiseen johtavat kysymykset nousevat joukkoviestinten asialistalta, sillä julkinen keskustelu ja julkiso edellyttävät aina toisiaan. (Pietilä, V. 2010a, 209, Pietilä, V. 2010b, 389.)
Julkison muodostamiseksi synnyttiin kansalaisjournalismin kokeiluhankkeita, joiden tarkoituksena oli tehdä joukkoviestinnän monologista aktiivisten kansalaisten avulla dialogia. (Pietilä, K. 2012, 265—266.)

Kauko Pietilän (2012, 266—298, 2008, 38—47) mukaan ongelmana on, miten nykyaikaisten joukkoviestinten miljoonayleisöjen olisi ylipäänsä mahdollista osallistua yhteiskunnalliseen keskusteluun sillä tavoin kuin julkisoa luodessa on ajateltu. Koko yleisöä ei saada millään mukaan dialogiin, vaan joukkoviestinten viestintä on aina yhdensuuntaista, vaikka yleisön edustajia otettaisiin keskusteluun mukaan. Suuri yleisö pysyy vastaanottajana, ei keskustelun osapuolena. Edustuksen logiikka säilyy: yhdet valitaan edustamaan monia. Pietilän mukaan journalistisessa julkisuudessa on kuitenkin jo sellaisenaan tiettyjä dialogisuuden potentiaaleja, jotka syntyvät, kun toimijat ja yleisö välitetään toisilleen. Siihen ei tarvita yleisökyselyä tai tavallisia kansalaisia, sillä journalistilla itsellään voi ajatella olevan yleisön valtuutus toimia yleisen mielipiteen äänenkannattajana. Toimittajan saama luottamus ja valtuutus uudistetaan käytännössä silloin, kun yleisön edustaja uusii tilauksensa.

Dialogin syntyminen vaatii sitä, että journalisti antaa yleisölle kyvyn sanoa ajatuksensa ääneen ja ottaa kantaa. Voidakseen edustaa yleisöä, on toimittajan oltava perillä siitä, mitä yleisö ajattelee, sillä vastuuta edustamisesta ei voi enää vierittää yleisöstä poimittujen yksilöiden harteille. Toimittaja pystyy tuomaan yleisön aktiiviseksi osapuoleksi juttuunsa, kun hän kysyy yleisön puolesta kysymyksiä ja hankkii vastauksia epäselviin, kummallisiin tai arveluttaviin asioihin. Pietilän mukaan nämä kysymisen paikat vain usein lyödään laimin.

Tuntuu kuitenkin aiheelliselta kysyä, tuntevatko toimittajat yleisön näkemykset ja mielipiteet tarpeeksi tarkasti voidakseen toimia yleisön äänenkannattajina ilman, että yleisö on mukana edes satunnaisten esimerkki-ihmisten voimin? Pystyvätkö toimittajat tunnistamaan ja kertomaan jutuissaan päätösten ja muutosten seurauksia ja vaikutuksia, jos he eivät saa siihen arjen asiantuntijoiden apua? Toinen olennainen

kysymys on se, miten tavalliset ihmiset pystyisivät hyödyntämään joukkoviestinten tarjoamaan julkisuutta paremmin, jotta heidän ongelmansa ja kysymyksensä nousisivat viestinten asialistoille ja voisivat synnyttää julkison. Nyt joukkoviestinten tarjoaman julkisuuden hyödyntäminen on paljon helpompaa niin sanotuille virallisille tahoille ja eliittijulkisoille kuin rahvaalle (Pietilä, V. 2010a, 213). Etsin näihin kysymyksiin vastauksia työni myöhemmissä luvuissa.

2.2 Ihmisen roolit sanomalehtiutisessa

Kun nykyisin avaa minkä tahansa suomalaisen sanomalehden, törmää sen sivuilla journalistien rutiininomaisesti käyttämien eliittilähteiden lisäksi ihan tavallisiin ihmisiin. Kansanedustajien, kaupunginvaltuutettujen, virkamiesten ja asiantuntijoiden rinnalla puhuvat esimerkiksi eläkeläiset, kotiäidit, autonomistajat, omaishoitajat ja opiskelijat. Miksi he ovat lehtien sivuilla ja mikä heidän tehtävänsä on?

Esittelen seuraavissa kappaleissa tyypilliset roolit, jotka tavalliselle ihmiselle lankeavat sanomalehden uutissivuilla aina lukijasta kadulta napattuun gallup-tavikseen. Pyrin myös selvittämään ne syyt ja tarpeet, jotka ovat synnyttäneet uusia rooleja. Sanomalehden historiaan kurkistaminen nimittäin paljastaa, etteivät ihmiset ilmestyneet uutisiin sattumalta. Tekemäni jaottelu on samalla lyhyt katsaus sanomalehdistön historian vaiheisiin Suomessa. Roolijako on varsin karkea, eikä sen ole tarkoitus ollakaan kaikenkattava. Jokaisen ryhmän voisi varmasti jakaa vielä pienempiin osiin, mutta tutkimukseni kannalta sen anti jäisi vähäiseksi. Tärkein tehtäväni on selvittää sitä, millaisia polkuja on päästy tilanteeseen, jossa uutisiin ajatellaan tarvittavan esimerkki-ihmisiä.

On selvää, että erityisesti raja tavisten ja esimerkki-ihmisten välillä on häilyvä, ja toinen tutkija voisi määritellä esimerkki-ihmisen eri tavoin kuin se on tässä tutkimuksessa tehty. Tuon oman esimerkki-ihmisen määritelmäni rinnalle Laura Ahvan (2010) tekemän jaon siitä, millaisia rooleja hänen haastattelemansa toimittajat antoivat juttuihin osallistuville tavallisille ihmisille. Tuossa jaossa esimerkki-

ihmiselle ei ole suoraan omaa lokeroaan, mutta jaottelu selvensi silti paljon omaa ajattelua siitä, mitkä ovat esimerkki-ihmisen olennaiset ominaispiirteet. Palaan määrittelyyn tämän luvun viimeisessä alaluvussa.

2.2.1 Lukijan tehtävä on olla informoitu kansalainen

Sanomalehdet elävät lukijoistaan, ja korostavatkin usein olevansa nimenomaan lukijoiden asialla. Vuosisatojen mittaan lehdet ovat käyttäneet erilaisia keinoja ylläpitääkseen lukijoiden kiinnostusta ja kiintymystä. 1900-luvun alkupuolella poliittinen aatteellisuus toimi ankkurina lukijoiden maailmaan, kun taas 1990-luvulla lukijasuhdetta alettiin elvyttää muun muassa kansalaisjournalismin keinoin. Päiviö Tommila ja Raimo Salokangas (1998, 319) pitävät kansalaisjournalismin hankkeita tavallaan paluuna juurille, eli poliittisen lehdistön kauteen. Silloin lehti kirjoitti mielipiteitä, joita samaa väriä tunnustavat ihmiset ajattelivat. Nyt poliittisten tekstien tilalla ovat uutiset ja reportaasit, joissa kuuluu tavallisen ihmisen ääni.

Sanomalehden ja laajan lukijakunnan suhteen voi katsoa alkaneen 1830-luvun Yhdysvalloista. Silloin sanomalehtien määrä kasvoi räjähdysmäisesti. Teollinen kehitys mahdollisti lehtien muodon, hinnan ja sisällön muokkaamisen sellaiseksi, että suuri yleisö alkoi suosia sanomalehtiä. Lehdet alkoivat julkaista arkisia uutisia ja reportaaseja, siinä missä ne ennen kertoivat etäisistä ja virallisista asioista. Lehtien hintaa voitiin laskea, kun tuloja alkoi kertyä ilmoituksista. Amerikkalaisen lehdistön kultakaudella vuosina 1830—1930 lehdistölle oli ominaista läheisyys lukijakuntaansa. Lukijat kokivat, että lehdet oli kirjoitettu heille ja he tunsivat niiden tekijät. Euroopassa Iso-Britannia ja Ranska olivat ensimmäiset isojen lukijamarkkinoiden maat. Pohjois-Euroopassa sanomalehdistön kehitys oli hitaampaa, eikä muutenkaan kulkenut samaa latua kuin Yhdysvalloissa. Taustatekijät sanomalehdistön laajalle lukijakunnalle olivat kuitenkin yhteiset: nopea kaupungistuminen, varsin vakaa yhteiskunta, pitkä demokraattinen perinne ja korkea elintaso. (Hujanen E. 2007, 19—20.)

1800-luvun loppupuolella lehtien tilaaminen alettiin Suomessa nähdä paikkakuntien sivistystason ja toisaalta myös kansan mielipiteen mittarina. Asiaa auttoi se, että 1850-luvulta lähtien levinnyt suomenkielinen sanomalehdistö teki lehtien lukemisen mahdolliseksi koko lukutaitoiselle väestölle. Lukutaitoisia suomalaisia oli 1800- ja 1900-lukujen taitteessa noin puolet väestöstä, ja määrä kasvoi nopeasti 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä. (Tommila & Salokangas 1998, 43, 103—105.) Eduskuntaudistus vuonna 1906 teki äänioikeudesta yleisen ja yhtäläisen, myös naisille kuuluvan oikeuden. Suomi siirtyi valtavalla loikalla pois säätyedustukseen perustuvasta järjestelmästä, ja yhtäkkiä 90 prosenttia maan aikuisväestöstä sai siltä puuttuneet poliittiset oikeudet. Paikallishallinnossa vastaava uudistus toteutui itsenäistymisen jälkeen. (Saukkonen, 2008.) Uudistus muutti myös sanomalehtien ja lukijoiden suhdetta. Edustuksellisessa demokratiassa sanomalehtien päätehtäväksi muodostui tiedonvälitys. Lehtien tuli kertoa kansalaisille asianmukaista tietoa yhteiskunnasta äänestyspäätösten tueksi. Näin sanomalehdistö alkoi ylläpitää *informoidun kansalaisen ideaalia*, joka edelleen näkyy uutistyyössä. Informoitu kansalainen on sanomalehden lukija, jolta odotetaan riittävää perehtyneisyyttä asioihin. Aktiivista osallistumista häneltä sitä vastoin ei odoteta. (Heikkilä 2001, 33—35.)

Poliittisen lehdistön kaudella toimittajat olivat aatteen sotureita, mutta 1900-luvun puolivälissä tilanne muuttui. 1960-luvulla puoluelehdiksi perustetuissa sanomalehdissä alkoi voimistua maakuntanäkökulma. Siitä huolimatta, että lehdet olivat yhä sidoksissa poliittiseen järjestelmään, alkoi jalansijaa saada ajatus, että jos jonkun asiaa ajetaan, niin yleisön. Erityisen tärkeäksi lehdille tuli paikallinen, oman alueen tai maakunnan yleisö. Suomesta kasvoi muutaman valtakunnallisen sanomalehden ja vahvan seitsemänpäiväisen maakuntalehdistön maa. (Tommila & Salokangas 1998, 275—277, Jyrkiäinen & Heinonen, 2012, 172.) Suomalaiset ovat olleet innokkaiden sanomalehden lukijoiden maineessa. Näkemykselle olikin vahvat perusteet 1950—1980-luvuilla, jolloin tilattavien sanomalehtien levikki suhteessa väestöön kasvoi Norjassa ja Suomessa Euroopan nopeinta vauhtia. (Hujanen E. 2007, 20.) Suomessa 3—7 kertaa viikossa ilmestyvien sanomalehtien kokonaislevikki kasvoi vuosina 1950—1981 liki 80 prosenttia, 1,6 miljoonasta 2,9 miljoonaan

kappaleeseen. Voimakkainta kasvu oli Pohjois- ja Itä-Suomessa sekä sellaisilla teollisuuspaikkakunnilla kuten Tampereella. (emt. 33.)

Sitten tulivat lamavuodet, eikä sanomalehden tilaaminen, eikä edes sen lukeminen ollutkaan enää itsestäänselvyys. Maakuntalehtien levikki oli kasvanut 1950-luvulta asti käsi kädessä bruttokansantuotteen kanssa, mutta laman jälkeen tilanne muuttui. Osa lehdestä luopuneista ihmisistä ei palannut tilaajaksi, vaikka maan talous kääntyi taas nousuun. (Hujanen E. 2007, 33.) Osa luopujista siirtyi lukemaan iltapäivälehtiä, jotka selviytyivätkin lamasta muita sanomalehtiä paremmin (Tommila & Salokangas 1998, 301). Sanomalehdet alkoivat etsiä lääkkeitä ahdinkoonsa ihmisläheisyydestä sekä kansalais- ja palvelujournalismista. Huomiotta ei jäänyt myöskään iltapäivälehtien muita sanomalehtiä parempi selviytyminen, mikä ohjasi myös päivälehtien sisältöjä kevyempään, viihdyttävämpään ja tuotteistuneempaan suuntaan (Kivikuru 1999, 12, 17). Näin sanomalehdet pyrkivät takaisin lukijoiden iholle ja arjen välttämättömydeksi. Tavallisen ihmisen rooli ei ollut enää pelkkä lukijan rooli, vaan hänestä tuli myös osallistuja ja asiakas.

2.2.2 Aktiivinen kansalainen osallistuu lehdentekoon

Käytän tässä työssä kansalaisen käsitettä tarkoittamaan nimenomaan aktiivista kansalaista, jolla on halua ja kiinnostusta osallistua lehdentekoon ja tuoda huolenaiheitaan julkisuuteen. Aktiivisen kansalaisen statukseen ei riitä, että pääsee lehdessä toimittajan haastattelemana kommentoimaan asioita. Olennaista on, että kansalaiset pääsevät myös määrittelemään niitä kysymyksiä ja aiheita, joita lehdet käsittelevät. Tämä on osa kansalaisjournalismin ideaa, johon palaan tarkemmin luvussa 3.2. Aktiivinen kansalainen sinänsä ei kuitenkaan ole kansalaisjournalismin tuotos, vaikka suuntaus vaatiikin heidän ottamistaan vahvemmin mukaan journalismin tekoon. Ihmiset ovat päässeet kertomaan huolenaiheitaan ja mielipiteitään sanomalehdissä jo kauan ennen kansalaisjournalismin nousua.

Aktiivisen kansalaisen suomalaisena esi-isänä voi pitää 1800-luvun puolivälissä

alkunsa saanut maaseutukirjeenvaihtajien joukkoa. Suomenkielinen Suometar-lehti teki aluevaltauksen kansan syvien rivien äänenä, kun se hankki avustajia “kentältä” saadakseen sivuilleen lukijoidensa arkea. Innostus tarttui muihinkin lehtiin, ja parhaimmillaan lehdillä oli ainakin 2500 kirjeenvaihtajaa opettajista, papeista ja lukkareista tavallisiin kansanihmisiin. Lehdet pitivät maaseutukirjeiden avulla yhteyttä lukijoihinsa aina 1910-luvulle asti. (Tommila & Salokangas 1998, 45—46.) Maaseutukirjeissä valaistiin lukijoiden ja paikkakuntien arkea ja saatettiin käsitellä myös paikallisia kiistakysymyksiä. Seuraavassa on katkelma Vaasan Sanomissa 3.1.1881 julkaistusta maaseutukirjeestä Evijärveltä. Nimettömässä kirjeessä pyritään pääasiassa perustelemaan sitä, miksi paikkakunnalle tarvitaan kansakoulu. Kirje on osa Tuija Kultalahden kansakoulutaistelua koskevaa Suomen historian pro gradu -työtä.

"Viime maaliskuun 2:na päivänä, --- esitteli seurakunnan kunnioitettava kirkkoherra taaskin kansakoulun perustettavaksi niillä varoilla, joita kunta juhollisen päivän muistoksi oli jotakin hyvää tarkoitusta varten määrännyt. Ei tarvinne mainita, että myrsky nousi. --- Kirjoitelmamme lienee jo kyllin pitkä koettelemaan kunnioitettavan lukijainsa kärsimystä. Sentähden heitämme tuon tavallisen"vuodentulokertomuksen" julkaisematta, samaten emme puhu ilmasta mitään; sanomme vain, että jyvät ovat hyvässä hinnassa ja talvi täydessä voimassa." (Kultalahti, 2009, 148—150.)

Nykyisen sanomalehden juttutyyppeihin verrattuna maaseutukirje muistuttaa eniten yleisönosastokirjoitusta. Toimitus päättää vain sen julkaisusta ja korkeintaan lyhentää kirjoitusta ja korjaa kirjoitusvirheet. Kirjoituksen aihe, sisältö ja näkökulma ovat sen kirjoittajan päättämiä. Suoraa jatkumoa maaseutukirjeenvaihtajille voisivat olla naapurusto- tai korttelikirjeenvaihtajat, joiden verkostojen virittelemistä on harkittu joissakin lehdissä. Ainakin Karjalaisen verkkolehdessä tällainen Kylät-osio kirjeenvaihtajineen on jo ollut toiminnassa. (Heinonen, 2008, 54.)

Ari Heinosen (2008, 30—31) tutkimuksessa vuonna 2008 kävi ilmi, että paperilehdissä yleisölle on avattu aiempaa enemmän sanansijoja lisäämällä yleisönosastoille annettavaa tilaa tai julkaisemalla osastoja aiempaa useammin. Näin tilaa on yritetty antaa enemmän myös sellaisille kirjoittajille, jotka eivät edusta tyypillisiä mielipidekirjoittajia: koulutettua keskiluokkaa tai yhteiskunnan eliittiä. Yleisönosaston rinnalle ovat lehdet perustaneet myös tekstiviestipalstoja, mikä

vaikuttaa madaltaneen kynnystä kirjoittaa lehteen. Lisäksi lukijoiden pieniä tapahtumia nostetaan aiempaa enemmän esille lehtien lukijaorientoituneissa liitteissä, ja paperilehden palstoille on alettu nostaa kommentteja verkkokeskusteluista. Internet onkin antanut aktiivisille kansalaisille aivan uudenlaisia mahdollisuuksia omien tekstiensä ja mielipiteidensä julkaisuun. Paitsi verkkolehtien keskustelupalstat, myös esimerkiksi blogit, Twitter, Facebook ja muut verkossa toimivat kanavat antavat tavallisille ihmisille uudenlaisen pääsyn julkisuuteen. Vuorovaikutusta tapahtuu molemmin päin: verkossa kommentoidaan ja keskustellaan valtamedian nostamista aiheista, mutta myös valtamedia seuraa kiinnostuneena netin keskusteluja ja ilmiöitä, ja uutisoi niistä. Netin on ajateltu muuttavan valtamedioiden hallitsemaa julkisuutta moniäänisemmäksi ja lisäävän mahdollisuuksia osallistua viestinnän sisältöjen tekemiseen (emt., 15, 31, 69).

Heinonen kuitenkin muistuttaa, etteivät valtamediasta riippumattomat tiedotuskokeilut ole uusi ilmiö: 1960-luvulta alkaen erilaiset videotuotannot, merirosvoradiot ja muut yhteisölliset viestintähankkeet pyrkivät haastamaan valtamediaa. Näiden vaihtoehtomedioiden toimintakehyksenä oli tyypillisesti kansalaisaktiivisuuden tapaan osallistuva demokratia ja kansalaisuus. Kuitenkaan sen enempää nämä kuin verkon vaihtoehtoiset aktivistimediat eivät kyenneet muuttamaan viestinnän vakiintuneita asetelmia. Massamedioiksi muodostuivat vasta sosiaalisen median julkaisukanavat, kuten mainitut blogit ja Facebook. Ne eivät lähtökohtaisesti pyri haastamaan valtamediaa, vaan tarjoavat käyttäjilleen julkaisualustoja ja mahdollisuuksia verkostoitua. Ne ovat totuttaneet käyttäjänsä aivan uudenlaiseen osallistumisen kulttuuriin, mikä on huomionarvoista valtamediankin kannalta. (Heinonen, 2008, 16.)

Selvästi yleisin tapa, jolla suomalaiset sanomalehtien lukijat tällä hetkellä voivat osallistua lehtien sisältöjen muotoutumiseen, on mahdollisuus vinkata juttu- tai uutisaiheista (Heinonen, 2008, 54). Lukijat voivat myös lähettää lehtiin kuvia tai tekstejä varsinaisilla toimituksellisilla sivuilla julkaistaviksi. Kamerakännykät ja sähköposti ovat lisänneet ihmisten mahdollisuuksia ja aktiivisuutta osallistua tällä tavoin lehdentekoon. (emt., 69.) Tavallisella ihmisellä on mahdollisesta

kiinnostuksestaan ja aktiivisuudestaan huolimatta varsin rajatut mahdollisuudet osallistua sanomalehtien sisällöntuotantoon. Pääasialliset osallistumismahdollisuudet ovat gallupeihin, kyselyihin tai visailuihin osallistuminen, osanotto keskusteluun yleisönosastolla tai verkkofoorumeilla, uutiskuvien tai -vinkkien lähettäminen tai toimituksen pienimuotoinen auttaminen esimerkiksi lähettämällä kysymyksiä haastateltaville tai julkaisemalla omia aineistojaan toimituksen heille osoittamissa osoittamissa lehden osastoissa. (emt., 82.)

2.2.3 Kaupallisuus ja kilpailu vaativat tuntemaan kuluttajat

Yksi nykyisistä journalismin trendeistä on lukijalähtöinen lähestymistapa. Sen perusteluissa esiintyy sekä kaupallisia että osallistumista ja demokratiaa lisääviä argumentteja. Kaupalliset syyt ovat osaltaan tehneet lukijoista paitsi kuluttajia, myös gallup-taviksia ja esimerkki-ihmisiä. Tässä luvussa käyn lyhyesti läpi markkinaehtoisen journalismin perusteluja ja ominaispiirteitä. Lukijalähtöiseen lähestymistapaan kokonaisuutena palaan tarkemmin luvussa 3.3.

Sanomalehtien yleisö muuttui kuluttajiksi, kun media alkoi pyrkiä tunnistamaan erilaiset yleisösegmenttinsä ja niiden kiinnostuksen kohteet pystyäkseen palvelemaan erilaisia yleisön jäseniä kuluttajina (Hujanen J., 2009). Tässä ajattelussa, kuten informoidun kansalaisen ideaalissakin, yleisöllä on edelleen pääasiassa vastaanottajan osa, vaikka yleisöä ei ajatellakaan enää yhtenä massana ja kokonaisuutena. Laura Ahva (2010, 15, 42—43) kuitenkin muistuttaa, että itse asiassa juuri kaupallisuus oli yksi syy, joka motivoi toimituksia ottamaan käyttöön lukijoita osallistavia kansalaisjournalismin toimintatapoja. Yhdysvalloissa mediatalot alkoivat kehittää kansalaisjournalismin ideaa sillä ajatuksella, että ihmisten kiinnostuttua julkisesta toiminnasta, se saisi heidät myös ostamaan tai tilaamaan lehtiä. Kun lehti on läheisessä suhteessa yleisöönsä ja tuntee sen, sillä on arvoa myös mainostajille.

Sanomalehdistä on tullut kuluttajalähtöistä mediateollisuutta. Suomessa sanomalehtien talous on edelleen varsin tasapuolisesti riippuvainen sekä tilauksista

että mainoksista ja ilmoituksista. (Ahva, 2010, 20). Kuluttajuuden korostaminen on kuitenkin muuttanut lehtien sisältöä. Se on lisännyt viihteellistä aineistoa, jonka määrä sanomalehdissä on viimeisen kymmenen vuoden aikana lisääntynyt noin kymmenen prosenttia. Sanomalehdissä ovat lisääntyneet myös muut tabloidisaatiosta kielivät elementit, kuten kuvien ja visuaalisuuden korostaminen, juttuformaattien lyhentymisen ja uutisten henkilöityminen. (Ahva, 2010, 24.) Lisäksi erilaiset yleisösegmentit yritetään huomioida mahdollisimman tarkkaan lehden sisällössä. Erilaisten yleisöjen tunnistamiseen käytetään analyyseja ja mittareita. Esimerkiksi Risc-analyysin avulla asiakaskunta pilkotaan pienemmiksi segmenteiksi, joilla nähdään olevan yhtenäisen palvelutarpeet, joihin sitten pyritään vastaamaan mahdollisimman hyvin.

Internetissä uutisten personointi on huomattavasti helpompaa kuin sanomalehdissä. Toimittaja Johanna Vehkoo (2011, 125) ennustaa, että tulevaisuudessa netissä seikkailevan lukijan voi olla yhä vaikeampi saada luettavakseen sellaisia uutisia, jotka eivät ole juuri hänelle valikoituja ja räätälöityjä, sekä hänen kiinnostuksen kohteisiinsa sopivilla mainoksilla ryyditettyjä. Se yksipuolistaa kuvaa maailmasta ja jättää yllätyksille kovin vähän tilaa. Kauko Pietilän (2012, 262—264) mukaan kuluttaja-ajattelu johtaa deprofessionalisaatioon. Silloin journalistien toimintaa ei enää ohjaakaan pyrkimys välittää tietoa yleisen intressin nimissä, vaan tarjota ihmisille sitä, mitä heidän ajatellaan haluavan. Journalismin professionaalisuutta käsittelemme tarkemmin luvussa 3.1.

Julkisen alueen yksilöllistymistä on pohtinut myös sosiologi Zygmunt Bauman (2002, 87—90, 106—111), joka kutsuu modernin yhteiskunnan uutta vaihetta "notkeaksi moderniksi". Se tarkoittaa tilannetta, jossa mikään ei pysy pitkään samassa olomuodossa, yhteisöllisyyden ja riippuvuuden siteet katoavat ja kuluttajuus on keskeinen rooli. Baumanin mukaan ihmisille on annettu kaikki kuviteltavissa oleva subjektiivinen vapaus: oikeus määritellä identiteettinsä ilman valmiita normeja. Kun normeja ei ole, ei ole myöskään kapinaa niitä vastaan ja yhteiskuntakritiikkiä. Nyt ruoditaan vain sitä, miten yksilöt rakentavat elämäänsä ja identiteettiään, ja kritiikkiä harjoittavat kuluttajat yksilöinä. Yksilöllinen elämänpolitiikka on syrjäyttänyt

yhteisen, jaetun politiikan. Myös mediassa selviytyminen yksilöllistetään, eivätkä ihmisten arkiset ongelmat kasaudu yhteisiksi asioiksi. Mediasta halutaan nähdä yksilöllisiä selviytymistarinoita ja uudet teknologiat tekevät mediakuluttajista yksilöllisiä ja valikoivia mediatuottajia. Julkinen alue tyhjenee, kun subjektiivinen vapaus korostuu. Bauman näkee median muuttuneen yksityisten esimerkkien areenaksi. Mediassa esiintyviltä ei odoteta auktoriteettiasemaa tai sääntöjen luomista, vaan esimerkin näyttämistä ihmisten yksityisten ongelmien määrittelyssä. Osaksi tätä kehitystä Bauman laskee myös tavallisten ihmisten ja arkisten kokemusten nousun mediakelpoisiksi. Tavallisen ihmisen esimerkki selittää perinteisen asiantuntijuuden, koska se on autenttista ja merkityksellistä, ei etäistä ja vieraantunutta kuten perinteinen tiedon välittäminen. (Ks. myös Aslama, 2004, 169—175.)

2.2.4 Tavikseksi kelpaa kuka tahansa kadunkulkija

Autenttisten kokemusten ja asiantuntemuksen kaipuu on tuonut lehtien sivuille tavallisia ihmisiä, joita usein kutsutaan taviksiksi. Lehdistöhistorian tutkija Jyrki Pietilä (2008, 455, 648) arvioi, että tavallisten ihmisten haastattelemine lehtiin saattoi alkaa työväenlehdistä, vaikka siitä ei pitäviä todisteita olekaan. Pietilän mukaan tavallisten ihmisten lehtihaastattelut alkoivat maan toipuessa sodasta 1940-luvulla. Alkunsa ne saivat mahdollisesti niin sanotuista kiertohaastatteluista, joissa muutamalta tavalliselta ihmiseltä saatettiin kysyä mielipiteitä esimerkiksi puistojen tarpeesta tai veroista. Tavallisten ihmisten haastatteluiden taustalla vaikutti myös levikin edistäminen.

Uuden aallon tavisjutut tulivat sanomalehtiin 1900-luvun lopussa, ilmeisesti televisiosta. Jyrki Pietilä totesi Journalisti-lehden haastattelussa (Suomalainen, 21/2011, 14), että televisiossa alkoi 1980-luvulla muutos siihen suuntaan, etteivät komiteamietintöä luovuttavat harmaapukuiset herrat olleet enää ainoita, jotka journalismissa näkyvät. Sanomalehtiin tavalliset kokijat ilmestyivät myöhemmin: Etelä-Saimaassa heitä etsittiin jo 1990-luvun lopulla, Aamulehti ehti uudenlaisen ajattelun airuiden joukkoon vuosituhannen vaihteessa.

Tämän tutkimuksen kannalta on ongelmallista, että tavallinen ihminen ja tavis katsotaan journalismin tutkimuksessa yleensä samaksi asiaksi. Siksi tutkimuskirjallisuudessa taviksiin luetaan useimmiten myös esimerkki-ihmiset, jotka tässä tutkimuksessa erotetaan omaksi ryhmäkseen. Hahmottelen rajanvetoa tavisten ja esimerkki-ihmisten välillä Jutta Högmanderin (2005) taviskainaloluokittelun ja Laura Ahvan (2010) toimittajien jutun tekoon osallistuville kansalaisille antamiin rooleihin perustuvan luokittelun pohjalta. Vertaan Högmanderin ja Ahvan tavallisten ihmisten rooleihin liittämiä piirteitä esimerkki-ihmisen ominaispiirteisiin ja etsin rooleista eroja ja yhtäläisyyksiä. Tarkoitukseni on sitä kautta saada näkyviin se, mikä esimerkki-ihmisissä on erityistä. Selkeyden parantamiseksi olen koonnut piirteiden eroja ja yhtäläisyyksiä taulukkoon, joka on sivulla 21. (Taulukko 1.)

Taviskainaloita gradussaan tutkinut Jutta Högmander (2005, 49) luokitteli taviskainaloiksi sellaiset tavallisia ihmisiä koskevat jutut, jotka oli taitollisesti erotettu samaan aihepiiriin liittyvästä pääuutisjutusta. Högmanderin aineisto oli vuodelta 2004 ja tuolloin taviskainaloita oli tutkittavista lehdistä Turun Sanomissa joka toisessa lehdessä ja Aamulehdessä vieläkin useammin (emt. 2005, 52). Oman havainnointini mukaan tavalliset ihmiset ovat nykyään kainaloa useammin pääjutussa, joko sen kärjessä tai osana (ks. myös luku 5.1). Taviskainalon taviksen määrittely antaa kuitenkin eväitä nykytaviksenkin määrittelyyn.

Högmander jakaa taviskainalat karkeasti kahteen luokkaan: esimerkikainaloihin ja mielipidekainaloihin. Mielipidekainaloista hän erottaa vielä minitaviskainaloiden alaluokan, johon kuuluvat niin sanotut gallup-tavikset, eli ihmiset, jotka pienen kasvokuvan kera pääsevät sanomaan lyhyen mielipiteensä pääjutun aiheesta. Minitaviskainalon mielipiteet esitetään suorina sitaatteina. Esimerkkikainaloissa keskitytään tavallisen ihmisen elämään hänen kokemustensa ja tarinansa kautta. Mielipiteiden tai kannanottojen esittäminen ei ole tässä luokassa yleistä. Mielipidekainoissa puolestaan keskitytään kertomaan mielipiteitä ja kommentteja, jotka sidotaan arkeen lähteen taustasta ja elämästä kerrotuilla palasilla. Siinä missä esimerkikainalossa esiintyy yksi henkilö tai perhe, mielipidekainalossa lähteitä on

yleensä useampia. (Högmander, 2005, 72.)

Tämän jaon minitaviskainalojen tavikset on helppo omassakin luokittelussani jakaa taviksiksi: heidän napataan kadulta kommentoimaan asiaa, josta heillä ei tarvitse olla erityistä ennakkotietoa. He voivat olla ketä tahansa. Esimerkki- ja mielipidekainalojen ihmiset sen sijaan voivat olla oman jakoni mukaan joko taviksia tai esimerkki-ihmisiä. Tässä rajanvedossa tukeudun Laura Ahvan (2010) kansalaisjournalismia käsitelleeseen väitöskirjaan. Siinä hän erottelee niitä rooleja, joita toimittajat antavat jutun tekoon osallistuville kansalaisille. Kuvaan seuraavassa lyhyesti sitä, millaiseen jakoon Ahva päätyi oman aineistonsa toimittajahaastattelujen perusteella.

Ahva haastatteli toimittajia aiheenaan kansalaisjournalismin käytännöt Suomessa. Kun toimittajat puhuivat lukijoista kansalaisjournalismin osallistujina, kävi ilmi, että lukijoita otetaan juttuihin mukaan erilaisista syistä. Nuo syyt vaikuttavat siihen, millaisessa roolissa osallistuja jutussa on. Roolit voidaan jakaa passiivisemmän yleisön (*audience*) ja aktiivisemmän julkison (*public*) rooleihin, joita Ahva löytää tutkimuksessaan seitsemän erilaista. Koska haluan selkeyden vuoksi käyttää tässä työssä suomenkielisiä termejä, suomennan rooleista käytetyt ilmaisut, olkoonkin, että ilmaukset eivät käänny täydellisesti. Tässä ensimmäistä kertaa roolit luettellessani, lisään niiden perään Ahvan käyttämät englanninkieliset ilmaisut. Seitsemän Ahvan tunnistamaa roolia ovat: näytekansalainen (*sample citizen*), mielipiteiden esittäjä (*providing authentic opinions*), juttuideoiden lähde (*ideas for stories*), kansalaisten edustaja (*representative*), arjen asiantuntija (*everyday expert*), kysymysten esittäjä (*posing questions*) ja kansalaisaktiivi (*civic actor*). (Ahva, 2010, 237–244.) Näistä kolme ensin mainittua omaavat enemmän taviksen kuin esimerkki-ihmisen piirteitä, koska he voivat olla periaatteessa ketä tahansa paikalle sattuvia ihmisiä. Yksi esimerkki-ihmisen olennaisista piirteistä on se, että hänellä on sellaista uutisaiheeseen liittyvää kokemusta, jota kenellä tahansa ei ole.

Näytekansalaisen tehtävä jutussa on ohjata lukija sisälle juttuun, eli tehtävä lähtee ennen kaikkea tekstistä ja lukevasta yleisöstä. Hän on juttuelementti, esimerkiksi

gallup-tavis, joka tarvitaan, jotta asia pystytään kertomaan "ihmisen kautta". Ihminen on kuitenkin passiivisessa roolissa, vaikka hän onkin personoimassa juttua. Mielipiteiden esittäjän on aktiivisemmassa roolissa kuin näyteihminen. Hänen tehtävänsä on tuoda juttuun kansalaisten ääni. Keskiössä ovat ihmisen mielipiteet, jotka tuovat juttuun aitoutta ja monipuolisuutta. Näitä mielipiteitä varten on esimerkiksi Aamulehdessä järjestetty uutisautokiertueita ja keskustelutapahtumia, joissa ihmisiä kannustetaan kertomaan ajatuksiaan toimittajille. Kolmas rooli on juttuideoiden esittäjä. Tässä roolissa ihmiset pääsevät näyteihmisiä aktiivisemmin ohjaamaan sitä, mistä mediassa puhutaan. (Ahva, 2010, 237—239.)

Roolit eroavat esimerkki-ihmisistä siten, että näyteihmisiä sekä mielipiteiden ja ideoiden esittäjiä toimittajat eivät etsi heidän asiantuntemuksensa mukaan. Näyteihmiset vastaavat gallup-taviksia eli he ovat jutussa pääasiassa passiivisina juttuelementteinä. Mielipiteiden ja juttuideoiden esittäjät ovat aktiivisia ja pääsevät vaikuttamaan esimerkki-ihmisiä paremmin lehtijuttujen aiheisiin, mutta heidän roolinsa ei ole toimia *jonkin tietyn asian* arkisena asiantuntijana, eikä heiltä edellytetä erityispiirteitä. On kuitenkin huomattava, että esimerkki-ihmisetkin voivat päästä juttuun annettuaan itse juttuvinkin toimitukselle.

2.2.5 Esimerkki-ihmisellä on oltava erityispiirre tai tarina

"Jutuissa halutaan pureutua yhä yksityiskohtaisempiin asioihin, kaivaa niitä punaisia langansäikeitä. Keissillä on oltava jokin erityispiirre tai kiinnostava tarina, jossa on mieluiten vielä yllättävä särmä. Niin, onko se enää tavis?"

Sport-lehden päätoimittaja Ulla-Maija Paavilainen Journalistissa (Suomalainen, 2011, 14).

Tässä Ulla-Maija Paavilaisen sitaatissa kiteytyy taviksen ja esimerkki-ihmisen olennaisin ero. Esimerkki-ihminen, tai keissi, kuten ammattislangissa sanotaan, ei ole kuka tahansa kadulta poimittu gallup-haastateltava. Hänellä on erityispiirre, tarina ja henkilökohtaista kokemusta jutun aiheesta. Esimerkki-ihmisen määrittely ei kuitenkaan ole itsestään selvää. Erotan esimerkki-ihmiset tutkimuksessani muista haastateltavista siten, että heillä on omakohtaista kokemusta jutun aiheena olevasta

asiasta. He eivät ole jutussa minkään muun tahon, esimerkiksi asukas- tai vanhempainyhdistyksen, edustajina, vaikka ovat toki sellaisen kautta voineet juttuun löytyäkin. Jätän määritelmässäni esimerkki-ihmisten ulkopuolelle myös muun muassa sellaiset haastateltavat, jotka on poimittu kadulta arvioimaan esimerkiksi kaupungin keskustan kehittämistä. He ovat toki jutussa edustamassa tavallisia kaupunkilaisia ja heillä lienee kokemusta keskustassa asioimisesta ja näkemystä keskustan kehittämisestä. Siitä huolimatta ajattelen esimerkki-ihmisyuden edellyttämän kokemuksen olevan erityislaatuista: sellaista, jota toimittaja ei voi suoraan edellyttää olevan jokaisella vastaantulijalla.

Määrittelystä tekee hankalaa se, että esimerkki-ihmisistä puhutaan journalismin tutkimuksessa varsin vähän. Ajattelen tämän johtuvan siitä, että jutuissa esiintyviä tavallisia ihmisiä on useimmiten käsitelty tutkimuksissa yhtenä kokonaisuutena. Tavis-alaluvussa toin jo esiin Laura Ahvan (2010) tekemää jaottelua lehtien tavallisista ihmisistä. Kahdessa Ahvan määrittelemässä roolissa, kansalaisten edustajassa ja arjen asiantuntijassa, oli selkeimmin niitä kuvailuja ja ominaispiirteitä, jotka sopivat esimerkki-ihmisiin. (Ks. Taulukko 1, s. 21) Kansalaisten edustaja edustaa suurempaa joukkoa, esimerkiksi ammattiryhmää tai naapurustoa. Jutun aihetta tuntevana hänellä on yleensä jotain todellista annettavaa julkiselle keskustelulle, mutta hänen mielipiteensä on ryhmän mielipide. Kaikkein parhaiten määritelmääni esimerkki-ihmisestä vastaa Ahvan jaottelussa arjen asiantuntija. Se on yhdistelmä mielipiteiden esittäjän ja kansalaisten edustajan rooleista. Arjen asiantuntijan rooli mahdollistaa henkilökohtaisten kokemusten, tietojen ja mielipiteiden kertomisen, ja rooli myös edellyttää, että henkilöllä on omakohtaista kokemusta ja tietoa käsiteltävästä asiasta. Henkilökohtaisen kokemuksensa kautta he myös edustavat itseään suurempaa ihmisten joukkoa. (Ahva, 2010, 240—241.)

Esimerkki-ihmiset siis edustavat jutuissa itseään suurempaa kansalaisten joukkoa, mutta eivät tule valituiksi juttuihin siksi, että heillä olisi luottamusasema tai tiedotuksellinen tehtävä jossakin yhdistyksessä, yrityksessä tai muussa instanssissa. Koska heidän tehtävänsä ei ollut muotoilla sanomisiaan vastaamaan isomman joukon näkemystä tai yhdessä sovittua mielipidettä, saavat heidän henkilökohtainen

kokemuksensa ja ajatuksensa jutuissa tilaa. En kutsu näitä ihmisiä tässä tutkimuksessa sen enempää keisseiksi kuin arjen asiantuntijoiksikaan. Kumpikaan näistä ei ole tarpeeksi vakiintunut ja tarkasti rajattu käsite. Arjen asiantuntijoiksi kutsutaan toisinaan myös sitä joukkoa, jota omassa jaottelussani kutsun taviksiksi. Keisseiksi puolestaan voidaan kutsua muitakin kuin ihmisiä, esimerkiksi taloussivun keissiksi voi hyvinkin päätyä paikallinen yritys. Tästä syystä kutsun tässä tutkimuksessa omasta näkökulmastaan puhuvia, mutta suuremman kansalaisjoukon edustajina toimivia henkilöitä esimerkki-ihmisiksi. Vaikka heidän roolinsa ei ole toimia pelkkänä esimerkkinä tai näytteenä tietyistä ihmisjoukosta vaan heillä on asiantuntemusta jutun aiheesta, on rooli silti erilainen kuin perinteinen asiantuntijan rooli. Asiantuntijat esimerkiksi eivät yleensä puhu tunteista tai kerro tarinallisesti omia kokemuksiaan. Esimerkki-ihmisten kohdalla tämä on tavallista.

Ahvan jaottelun muut roolit, kysymysten esittäjä ja kansalaisaktiivi, menevät jo hiukan sivuun esimerkki-ihmisestä. Toki esimerkki-ihmisjuttuun voi sisältyä myös se, että haastateltavan esittämiä kysymyksiä esitetään edelleen asioista vastaaville viranomaisille, virkamiehille tai luottamushenkilöille. Mitenkään säännönmukaista tämä ei ole. Kansalaisaktiivit puolestaan ovat halukkaita osallistumaan usein julkiseen keskusteluun ja ovat itse aktiivisia toimituksen suuntaan. Lähes aina heillä on asiaan liittyen omat intressinsä, joita he ajavat. (Ahva, 2010, 242—243.) Esimerkki-ihmiseksi voi toki päätyä annettuaan juttuvinkin toimitukselle, mutta rooliin ei kuulu se, että henkilö esiintyy lehdessä usein esimerkiksi vastustamassa tai puolustamassa jotakin hanketta, kommentoimassa tiettyä aihepiiriä tai muusta syystä osallistuu usein lehden välityksellä julkiseen keskusteluun. Päinvastoin: esimerkki-ihminen on lehdessä harvoin ja joskus toimittajat joutuvat näkemään kovasti vaivaa löytääkseen juttuun sopivan esimerkki-ihmisen. Tekemäni rajaus ei ole aukoton, ja rajatapauksia on lehdissä tämän tästä. Mielestäni rajaus paljastaa kuitenkin esimerkki-ihmisen olennaisimmat piirteet.

Jyrki Pietilä arvioi Journalisti-lehden haastattelussa (Suomalainen, 2011, 14), että tällainen keissijournalismi on osa journalismin suurta trendiä, eli asioiden hahmottamista ihmisten kautta. Pietilä pitää keissijournalismin uhkakuvana sitä, että

keissien käytöllä vältetään asioiden kriittinen tarkastelu. Lisäksi toimittajan luovuus kärsii, jos keissien käyttöä ohjaa voimakas formaattiajattelu. Palaan näihin uhkakuviin haastatteluaineistoni analyysi- ja päätelmäluvuissa, jolloin myös pohdin sitä, miten keissijournalismin, eli tässä tapauksessa esimerkki-ihmisten käytön, sudenkuoppia voidaan välttää.

Taulukko 1. *Högmanderin kainalojuttutyypit ja Ahvan toimittajien tavallisille ihmisille antamat roolit verrattuna esimerkki-ihmisen määritelmään.*

Juttu-/ ihmistyyppi	Kuvaus lyhyesti	Yhtäläisyydet (+) ja erot (-) esimerkki-ihmisiin
Esimerkkikainalo	Keskitytään ihmisen elämään, kokemuksiin, tarinaan	+ Kokemukset, tarina. - Ei juuri mielipiteitä.
Mielipidekainalo	Keskitytään kertomaan mielipiteitä ja kommentteja; yleensä useampia lähteitä	+ Mielipiteet, kommentit. - Tarina ja arkiset kokemukset pienemmässä roolissa.
Minitaviskainalo	Gallup-tavikset: lyhyet suorat sitaatit pääjutun aiheesta, pieni kuva	- Pieni rooli jutun kokonaisuudessa. - Kuka tahansa kelpaa.
Näytekansalainen	Passiivinen juttuelementti, esim. gallup-tavis	- Kuka tahansa kelpaa.
Mielipiteiden esittäjä	Kuka tahansa, joka haluaa esim. keskustelutilaisuudessa ottaa aiheena olevaan asiaan kantaa	+Mielipiteiden esittäminen. - Kuka tahansa kelpaa. - Päätyvät juttuun usein omaa aktiivisuuttaan, vaikka aloitteen tekisi toimitus (e. uutisautokiertue, keskustelutilaisuus).
Juttuideoiden lähde	Kuka tahansa, jolla on juttuidea.	- Kuka tahansa kelpaa. +Juttuidean esittäjä voi päätyä esimerkki-ihmiseksi vinkistä tehtävään uutiseen.
Kansalaisten edustaja	Suuremman joukon, esimerkiksi naapuruston edustaja. Ryhmän mielipiteet korostuvat.	+ Mielipiteet, arkinen kokemus ja asiantuntemus korostuvat. - Ryhmän mielipiteet korostuvat, eivät yksilölliset kokemukset
Arjen asiantuntija	Henkilökohtaista kokemusta, tietoja ja mielipiteitä juttuaiheesta.	+ Yksilön kokemukset, tiedot ja mielipiteet korostuvat. + Asiantuntijarooli + Vaatii henkilön, jolla omakohtaista kokemusta jutun aiheesta
Kysymysten esittäjä	Esittää kysymyksiä, joita toimittaja kysyy edelleen.	+ Tuntee käsiteltävänä olevan aiheen - Ei ole jutussa kertomassa omia kokemuksiaan ja tietojään aiheesta, ei asiantuntijaroolissa
Kansalaisaktiivi	Osallistuu aktiivisesti julkiseen keskusteluun.	+ Tuntee käsiteltävänä olevan aiheen + Asiantuntijarooli - On usein ja aktiivisesti mukana julkisessa keskustelussa

3 Esimerkki-ihminen — journalismin murroksen tuote?

Tällä hetkellä journalismin on nähty olevan niin valtaviin muutosten pyörteissä, että sitä voi jo kutsua murrokseksi. Tilanteen taustalla on kolme suurta myllerrystä: yhtäältä ihmisten ajankäyttö ja kulutustottumukset ovat muuttuneet, toisaalta teknologinen kehitys on mahdollistanut uusia julkaisemisen, lukemisen ja osallistumisen tapoja. Kolmas suuri muutos on ollut Suomessa 1990-luvun lopulla alkanut aatteellisen ja vakaan toimitustyön muuttuminen kiireiseksi uutisteollisuudeksi. Kun markkinaehtoinen toimintatapa löi läpi media-alalla, joutui journalismi vastakkain taloudellisten tehokkuusvaatimusten kanssa. Joukkoviestimet ovat yhä useammin ensisijaisesti liikeyrityksiä ja niiden omistus on usein kansainvälistä. Markkinaehtoisen ajattelun tuomista tehokkuusvaatimuksista seuraa, että mediayhtiöt joutuvat aktiivisesti kehittämään liiketoimintamalleja, ja työntekijöiden määrää on karsittu suhteessa tuotettavaan sisältöön. Aikakaus- ja sanomalehdissä uusia toimintatapoja on haettu kiivaasti myös siksi, että pystyttäisiin vastaamaan jatkuvaan levikkien ja katteiden laskuun. (Jyrkiäinen, 2008, 8—10, 44, Herkman 2009, 32.)

Samaan aikaan yhteiskunnallisen eriarvoisuuden nähdään kasvaneen: hyväosaisilla koetaan olevan vaikutusvaltaa, ja huonompiosaisilla ei. Se vaikuttaa myös siihen, miten kansalaiset suhtautuvat mediaan. Eriarvoistumisen seurauksena perinteisen uutisjournalismin yhteiskunnallinen tilaus heikentyy, ja viihteellisempien sisältöjen kysyntä kasvaa. Se on pakottanut journalistit etsimään uusia keinoja yleisöjen kokoamiseksi, koska medially ja sen sisällöllä on merkitystä vain silloin, kun se koskettaa ihmisiä. (Nieminen, 2009, 69.) Uutta kasvua on yritetty löytää kehittämällä sisältöjä mahdollisimman kiinnostaviksi ja yleisön oletettuja toiveita vastaaviksi. Esittelen tässä luvussa kolme journalismin sisältöön vaikuttavaa ilmiötä, joiden yhdeksi seuraukseksi katson myös esimerkki-ihmisjournalismin syntymisen. Sitä ennen käyn kuitenkin lyhyesti läpi murroksen tuomien muutosten vaikutusta journalistien työhön.

3.1 Journalistit ja journalistiset konventiot murroksen keskellä

Journalismin murroksessa on myös journalismin konventioiden eli totuttujen käytäntöjen, työtapojen ja rutiinien muututtava. Miten journalistit itse ovat tähän suhtautuneet? Jyrki Jyrkiäisen (2008, 6, 90) tutkimuksesta käy ilmi, että journalistit suhtautuvat kriittisesti kasvaneisiin tehokkuus- ja tuloksellisuusvaatimuksiin. Taloudellisen tulosvastuun on koettu olevan ennen kaikkea yrityksellä ja sen johdolla, mutta tutkimukseen vastanneet journalistit arvioivat yksittäisten toimittajien tulosvastuun kasvavan tulevaisuudessa. Lisäksi journalistien mielestä toimitusorganisaatioiden muutokset ja median elämyksellisyyden ja viihteellisyyden lisääntyminen heikentävät journalismin laatua. Vaikeat aiheet jäävät syrjään viihteelliseen aineiston vallatessa alaa. Vajaa puolet tutkimuksen toimittajista oli sitä mieltä, että tavallisten ihmisten mielipiteet tulevat liian harvoin mediassa esiin sosiaalisesti tärkeissä aiheissa. Yksi syy siihen voi olla se, että kiire on lisääntynyt ja yhden jutun tekemiseen on entistä vähemmän aikaa. Yksittäisten toimittajien on tuotettava työaikanaan entistä useampia, vaikkakin yleensä merkkimäärältään lyhyempiä juttuja. Näissä olosuhteissa toimittajien itse asettamista, korkeista laatuvaatimuksista on vaikea pitää kiinni. Korkea laatu vaatii toimittajien mielestä ennen kaikkea aikaa, mutta myös esimerkiksi koulutusmahdollisuuksia ja palautetta. (Jyrkiäinen & Heinonen, 2012, 178—183.) Myös kansainvälisesti trendi näyttää olevan se, että uutistyyöstä on tullut tekijöidensä näkökulmasta epävarmempaa, stressaavampaa ja markkinavetoisempaa kuin ennen. Epävarmuutta lisää se, että alan työntekijöiden työsuhteet ovat yhä useammin muita kuin vakituisia. Esimerkiksi freelancereina tai muissa epätyypillisissä työsuhteissa työskentelevistä on nopeasti tulossa uutistyyöläisten enemmistöä. (Deuze, 2011, 153—154.)

Journalistien huoli journalismin laadusta kumpuaa toimittajien näkemyksestä omasta tehtävästään. Se on kirjoitettu myös alan eettiseen koodiin, Suomen Journalistiliiton *Journalistin ohjeisiin* (2011). Ohjeiden mukaan journalisti on vastuussa ennen kaikkea lukijoilleen, kuulijoilleen ja katselijoilleen. Journalistin ohjeissa myös korostetaan journalismin demokraattista tehtävää ja todetaan, että hyvä journalistinen tapa perustuu jokaisen oikeuteen vastaanottaa tietoja ja mielipiteitä. Kauko Pietilän

(2012, 9—26, 69) mukaan journalismissa on kyse puoliprofessiosta. Profession status edellyttää, että ammatinharjoittaminen perustuu teoreettiseen tietoon ja yhteiskunnallisesti merkittävään, yleiseen intressiin. Tällöin journalismi ajatellaan yliopistotasoiseen tietoon ja teoriaan perustuvaksi, ihmiselämän kannalta arvokkaaksi toiminnaksi, jossa valintoja eivät ohjaa vain liiketaloudellisen ajattelun säännöt, vaan myös pyrkimys yhteiseen hyvään. Pietilän mukaan muutos, joka on tuonut journalistien työn kohteeksi kansalaisten sijaan asiakkaita ja kuluttajia on omiaan heikentämään ja jopa kadottamaan journalismilta profession statuksen. Myös journalistit itse suhtautuvat laadukkaan journalismin tulevaisuuteen varsin pessimistisesti. Tutkimuksen mukaan yli puolet suomalaisista journalisteista ajattelee kriittisen ja analyttisen journalismin vähenevän tulevaisuudessa. Myös journalistietiikan nähdään olevan yhä pahemmin uhattuna. (Jyrkiäinen & Heinonen, 2012, 184). Toimittajien on havaittu olevan huolissaan myös siitä, että jatkuvan uutisvirran seuranta ja perkaaminen sitoo heidät yhä enemmän tietokoneen ääreen, pois kasvokkaisesta vuorovaikutuksesta ihmisten kanssa (Deuze, 2011, 142).

Oma lukunsa journalismin murroksessa on uusi teknologia, internet etunenässä. Se on mullistanut sanomalehtien toimitusten työn. Enää ei eletä lehden painoon menon määrittelemän aikataulun mukaan vaan reaaliaikaisen uutisvälityksen aikataulussa. Se edellyttää toimitukselta uudenlaista nopeutta ja moniosaamista. Uuden teknologian opettelu lisää toimittajan työn vaativuutta, ja kasvattaa toimittajien paineita tuottaa yhä tiukemmalla tahdilla materiaalia erilaisiin kanaviin. Media-alan professorin Mark Deuzen (2011, 155) mukaan uuden teknologian vaikutus on kuitenkin yleensä ensisijaisesti entisiä työtapoja täydentävä, ei niitä radikaalisti muuttava. Tällaiseksi totuttuja työtapoja täydentäväksi vaikutukseksi voinee ajatella esimerkiksi sen, että internet on mahdollistanut uudenlaisen vuorovaikutuksen ja yhteistoiminnan lukijoiden kanssa (Jyrkiäinen, 2008, 88).

Pitkällä aikavälillä internetillä saattaa kuitenkin olla toimitustyöhön arvaamattoman suuria vaikutuksia. Toimittaja Johanna Vehkoo (2011, 45—47) toteaa *Painokoneet seis* -kirjassaan, että internet on mullistanut maailman tavalla, jota sanomalehdissä ei vielä edes ymmärretä. Verkossa artikkelit elävät yksin, eivätkä tarvitse sanomalehden

nippumallia. Verkossa artikkelia lukevat eivät liioin kaipaa sanomalehdestä tuttua sisältöjakoja kotimaan, talouden, ulkomaan, kulttuurin ja urheilun uutisiin, vaan tietoja ja artikkeleita etsitään, linkitetään ja luetaan yksittäisinä. Sanomalehtien vanhojen rutiinien varaan rakentava tapa luoda järjestystä uutismaailman kaaokseen estää toimituksia innovoimasta ja kokeilemasta uusia toimintatapoja, mikä voi Vekoon mukaan olla sanomalehdille kohtalokasta.

Mark Deuzen (2011, 156) mukaan toinen journalismin kannalta iso asia on se, että ihmiset pystyvät internetin aikakaudella tuottamaan sisältöjä ja julkaisemaan niitä itsenäisesti. Se asettaa journalistit uuden haasteen eteen. Journalismia tehdään yleisölle, ja jos yleisö ei enää kaipaa journalistien tekemiä sisältöjä, journalistien ammatti-identiteetti murentuu. Se vaatii journalisteja määrittelemään uudelleen oman roolinsa ja tunnistamaan ne työnsä olennaisimmat arvot, joiden puolesta he haluavat taistella. Kauko Pietilän (2012, 271) synkähkön tulkinnan mukaan sosiaalinen media vapauttaa minään keskittyvän mentaliteetin yhteisen kulutuksen pakosta ja journalistin vaivoin siedetystä sekaantumisesta asioihin. Se tarjoaa alustan yksilölliselle tuottamiselle ja jättää journalistit kitumaan yhä pienenevien yleisöjen pariin.

3.2 Journalismi viihteellistyy, henkilöityy ja tarinallistuu

”1990-luvulla sanomalehdet alkoivat vähitellen kohdata lukijansa samalta tasolta. Alettiin puhua sillä tavalla kuin ihmiset puhuvat kuppilakeskusteluissa tai saunailloissa. Ryhdyttiin nostamaan esiin tarinoita, muistoja, tunteita. --- Jonkun mielestä se on varmaan viihteellistymistä, joka läpäisee pikku hiljaa kaiken. Minusta se oli enemmän sitä, että lehdistö löysi arjen kokemukset.”

Aamulehden toimittaja Simopekka Virkkula Journalistissa (Mustaranta, 2008, 32).

Päivälehtien nykyjournalismia moititaan usein siitä, että se on muuttunut viihteellisemmäksi ja iltapäivälehtimäisemmäksi. Usein moitteen perusteluna ovat iltapäivälehtien uutiskriteerien ja toimintatapojen negatiivisiksi ajatellut piirteet: esimerkiksi sensaationhakuisuus, paisuttelu, yksinkertaistaminen, ajojahdit ja tunteilla mässäily. Toinen näkökulma viihteellistymiskehitykseen on toimittaja Simopekka

Virkkulan ajatus alun lainauksessa. Tämä näkemys on toki myös se, millaisena kehitys mielellään toimituksissa ajatellaan. Viihteellistymiskehitys sinällään ei ole hyvä eikä paha, vaan suunta, johon liittyy hyötyjä ja ongelmia. Tässä luvussa käyn lyhyesti läpi, miten viihteellistymisen, iltapäivälehtimäistymisen ja tarinallistumisen on ajateltu vaikuttavan kansalaisuuteen ja demokratiaan, ja miten tämä kehitys on edesauttanut esimerkki-ihmisten tuloa päivälehtiin.

Iltapäivälehtiä tutkineen ja Ilta-Sanomien toimittajana työskennelleen Pasi Kiviojan (2007, 82, 193—195) mukaan viihdejournalismo on kokonaan oma journalismin lajinsa. Sitä ei voi arvioida samoilla kriteereillä kuin perinteisiä "tietotoimistoutuisia", jotka lähtökohtaisesti eivät pyri tuottamaan lukijoille nautintoa, vaan kertomaan vain puhtaat faktat. Iltapäivälehdet olivat Kiviojan mukaan päivälehtiä edellä, kun poliittisia päätöksiä alettiin niissä 1990-luvulla konkretisoida maanläheiselle tasolle ja antaa tavallisten kansalaisten sanoa niistä mielipiteensä. Päivälehdet tulivat ripeästi iltapäivälehtien vanavedessä. Paitsi että niissäkin tavalliset ihmiset päästetään nyt mielipiteineen esiin, ovat ne myös siirtymässä asiaorientoitunutta lukijaa palvelevista mitä-, missä- ja milloin-kysymyksistä inhimillisesti kiinnostaviin kuka- ja miksi-kysymyksiin. Iltapäivälehdistä tuttujen uutiskriteerien ja toimintatapojen omaksumisella muihin viestimiin on nähty olevan kahtalaisia vaikutuksia politiikan kiinnostavuuteen ja demokratiaan. Toisaalta tarve puristaa politiikan aiheet draamaksi, pelaamiseksi, oman edun tavoitteluksi tai saippuafarssiksi saattaa vierottaa kansalaisia politiikasta ja jättää käsittelyn ulkopuolelle sellaisia aiheita, jotka eivät taivu draamaksi. Vastakkaisen näkemyksen mukaan äänestäjät eivät kiinnostuisi politiikasta sitäkään vähää, jos asioiden käsittelytapa ei olisi yleisöä viehättävä. (Kivioja, 2007, 200—291.)

Norjalainen media-alan professori Jostein Gripsrud (2000, 291, 297—299) on sitä mieltä, että kansalaisuuden ja demokratian toteutumisen näkökulmasta myös niin sanottu populaari- tai tabloidijournalismo — silloin kun se ei ole "roskaksi" luokiteltavaa sisältöä — on tärkeä journalismin muoto. Gripsrudin mukaan journalismin ydintehtävä on tuottaa ja levittää vakavaa informaatiota ja ylläpitää keskustelua keskeisistä sosiaalisista, poliittisista ja kulttuurisista kysymyksistä. Ilman

sitä ihmiset eivät voi tuntea olevansa osa yhteiskuntaa. Ihmisillä on oltava riittävästi tietoa omasta sosiaalisesta ympäristöstään, jotta he tietävät, miten reagoida asioihin ja pystyvät jakamaan reaktionsa muiden kanssa. Usein populaari- ja tabloidijournalismin väitetään toimivan vain rituaalisena terapiana, eikä tuottavan olennaista tietoa kansalaisille. Gripsrudin mielestä ongelma ei ole niinkään journalismin muodoissa, vaan siinä, että kansalaisuus ja sen rakentaminen ymmärretään liian ahtaasti pelkäksi poliittiseksi kansalaisuudeksi. Demokraattinen yhteiskunta on muutakin kuin poliittisia prosesseja. Demokratia sosiaalisena muotona sisältää myös kulttuurisen elämän, esimerkiksi kysymykset olemassaolosta ja ihmisyyden tilasta sekä identiteettien rakentamisesta. Useat populaarijournalismin muodot keskittyvät antamaan yleisölle materiaalia tämän kaltaisen kansalaisuuden rakentamiseen. Onkin kiinnostavaa pohtia, voiko esimerkki-ihmisjournalismille löytää perusteluja tai laajentamismahdollisuuksia tästä kansalaisuuden ja demokratian näkökulmasta.

Yksi viihteellistymiskehityksen osa on päivälehdissäkin lisääntynyt tarinahakuisuus. Haastateltavilta halutaan paitsi mielipiteitä ja kokemuksia, myös kiinnostavia ja koskettavia tarinoita. Jaana Siljamäen (2009, 91—92) henkilöjuttujen kirjoittamista käsitelleessä pro gradu -työssä henkilöjuttuja kirjoittavat toimittajat pohtivat, alkaako journalismia vaivata jo "tarinaähky", kun jutut täyttyvät tarinoista ja ihmisistä yli genererajojen. Siljamäen mielestä juonenkäänteitä, draamaa ja tunteita herättäviä päähenkilöitä ei pitäisi ryöstöviljellä liikaa ja kaikissa genreissä, sillä se voi aiheuttaa niille inflaation lukijoiden mielessä.

Pasi Kiviojan mukaan iltapäivälehtimäistymistä eli tabloidisaatiota ei tapahdu vain yksisuuntaisesti, vaan kyse on koko mediajärjestelmän diffuusiosta. Iltapäivälehdet ovat ensin aikakauslehtimäistyneet, televisiomaistuneet, juorulehtimäistyneet ja nyt imevät vaikutteita internetin klikkausbisneksestä. (Kivioja, 2007, 205.) Kuten aiemmin kävi ilmi, Jyrki Pietilä (Suomalainen, 2011, 14) katsoi esimerkki-ihmisten tulleen suomalaiseen journalismiin nimenomaan televisiosta. Kiviojan (2007, 195) tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että sen jälkeen olivat vuorossa iltapäivälehdet ja vasta sitten päivälehdet.

3.3 Kuuluuko kansalaisjournalismin kaiku?

Uskomme, että demokratia hyöttyy, kun journalistit kuuntelevat ihmisiä.

Ote Kansalaisjournalismiverkoston laatimasta julistuksesta. (Kansalaisjournalismin julistus, 2003).

Sanomalehti uutisten esimerkki-ihmisiä on mahdotonta tutkia pohtimatta, mikä on heidän suhteensa kansalaisjournalismin. Voiko esimerkki-ihmisten käyttämisen uutisissa nähdä tämän päivän kansalaisjournalismina, yhtenä arkikäyttöön sovitettuna versiona sen ideasta?

Kansalaisjournalismia tutkittiin, kokeiltiin ja siitä keskusteltiin erityisesti Yhdysvalloissa 1980-luvun loppupuolelta alkaen. Arvioiden mukaan Yhdysvalloissa oli 1980-luvun loppupuolen ja vuoden 2002 välillä ainakin 600 kansalaisjournalismin kokeilua tai projektia 320 sanomalehdessä. Yleistä oli se, että vaaliuutisoinnissa etsittiin äänestäjien agenda. (Ahva, 2010, 43). Tällaisia projekteja on toteutettu myös suomalaisissa lehdissä, esimerkiksi Helsingin Sanomat kokeili kansalaisten agendan luomista jo vuoden 2003 eduskuntavaalien ennakkouutisoinnissa. (Ks. Ahva, 2010.)

Yksi kansalaisjournalismin johtavista teoreetikoista, professori Jay Rosen (1999, 21) on todennut kansalaisjournalismin taustalla olevan kysymyksen demokratiasta: miten demokratian saa toimimaan ja mitä se vaatii journalismilta? Rosen (1993, 3—4, 9) on kuvannut kansalaisjournalismin ideaa siten, että journalistien pitäisi olla aktiivisessa roolissa tukemassa kansalaistoimintaa, parantamassa kansalaisten mahdollisuuksia osallistua keskusteluun ja luomassa ilmapiiriä, jossa yhteisön asioiden nähdään ansaitsevan osansa kansalaisten ajasta ja huomiosta. Rosen kuitenkin muistuttaa, ettei journalismi koskaan pysty yksin kannattelemaan julkista elämää ja kansalaisten osallistumista. Mukaan tarvitaan laajasti yhteiskunnan toimijoita.

Lehtien kannalta huomion arvoista on, että kansalaisaktiivisuuden tukemisen on ajateltu — ja tutkimuksilla vahvistettu — vaikuttavan myös levikkiin. Sellaiset ihmiset, jotka tuntevat kuuluvansa asuinympäristöönsä ja välittävät alueensa asioista, ovat yhdysvaltalaisen viestintäyhtiön Knight Ridderin tutkimuksen mukaan melkein

kaksi kertaa todennäköisemmin säännöllisiä sanomalehtien lukijoita kuin ympäristöönsä välinpitämättömästi suhtautuvat. Kansalaisosallistumisen tukemiseen ei kuitenkaan ole yhtä tiettyä, toimivaa reseptiä. Tärkeintä on, että journalistit ovat tiukasti kiinni yhteisössään, tuntevat sen asiat ja omaavat hyviä ideoita alueen virkeyden lisäämiseen. Ongelmana on se, etteivät journalistit suinkaan aina tunne yhteisöään tai halua päästää irti perinteisestä sivustakatsojan roolistaan, joka estää heitä osallistumasta ja vaikuttamasta siihen, mistä kirjoittavat. (Batten, 1993, 13—15, Rosen, 1999, 8, 54.)

Heikki Heikkilän (2001, 175) mukaan kansalaisjournalismi rantautui Suomeen 1990-luvulla. Ensin siihen tutustui akateeminen maailma ja sen jälkeen pikku hiljaa sitä integroitiin journalismin käytäntöihin (Ahva, 2010, 54). Ensimmäinen kansalaisjournalismihanke toteutettiin ilmeisesti Nya Åland -lehdessä syksyllä 1996, kun lehti viritteli keskustelua Ahvenanmaan maakuntahallituksen alkoholipoliittisesta ohjelmasta ja alkoholin merkityksestä maakunnalle ja sen ihmisille. Tässä tapauksessa kansalaisjournalismia toteutettiin esimerkiksi kyselyiden ja keskusteluiden avulla, asukkaiden kysymyksiä esitettiin päättäjille ja lehti julkaisi lukiolaisten kouluaineita alkoholin käytön seurauksista. (Heikkilä, 2001, 175—176.)

Kansalaisjournalismin kokeilujen huippuvuodet vaikuttavat jääneen taakse, mutta keskustelu aiheesta on jatkunut edelleen varsinkin kansainvälisillä areenoilla. Vaikka, tai paremminkin koska, kansalaisjournalismin kokeilujen kiihkeimmät vuodet ovat menneet, on Laura Ahvan (2010, 17) mukaan lehtiin omaksuttujen käytäntöjen tutkiminen juuri nyt ajankohtaista. Käytännöt ovat ehtineet suodattua ja mukautua toimitusten arkeen ja nykyiseen toimituskulttuuriin, kun avoin kokeilujen aikakausi on päättynyt. Toinen syy, joka tekee kansalaisjournalismista edelleen kiinnostavaa, on tekniikan kehitys. Kansalaisjournalismin idea yleisön osallistumisesta lehden tekemiseen ja uutisten ympärillä käytävään keskusteluun on internetin myötä kehittynyt aivan uudella tavalla. Netti päästää kansalaiset ääneen ja lisää mahdollisuuksia osallistua.

Kansalaisjournalismin kokeilujen vaiheessa tutkimuksensa tehnyt Heikkilä kutsui

"ohueksi" sitä tavanomaista journalismia, jossa yleisö oli pysyvästi asetettu informoidun kansalaisen asemaan, sivustaseuraajaksi. Hänen mukaansa journalismi vankistuisi, jos uutistyön käytäntöjä rakennettaessa luotettaisiin kansalaisten kykyyn ja haluun osallistua yhteiskunnallisten asioiden käsittelyyn. Silloin toimitusten pitäisi painottaa sellaisia näkökulmia, joissa ihmiset työstävät arkisen kokemuksensa pohjalta puheenaiheiden ja epäkohtien määrittelyä. Vankistuakseen journalismin pitää myös vaatia vastauksia kansalaisten esittämiin kysymyksiin ja antaa asianosaisten arvioida vastauksia. Sen on rakennettava katkelmallisuuden sijaan pidempiä juonikulkuja puheenaiheeksi nousseista asioista. (Heikkilä 2001, 283.)

Lähtöajatuksena kansalaisjournalismin kokeiluissa oli, että ihmisten arkinen kokemus on tärkeä tapa tietää ja merkittävä uutisten rakennusaines (Heikkilä 2001, 172). Tavoitteena oli saada journalismi toimimaan läheisemmässä yhteistyössä kansalaisten kanssa ja toisaalta osallistaa kansalaisia yhteiskunnan päätöksentekoon (Ahva, 2010, 13). Kauko Pietilän (2012, 26, 268—270) mukaan kokeilujen taustalla oli pyrkimys vastata huoleen journalismin professiostatuksen heikentymisestä, kun journalismin nähtiin menettävän asemaansa julkisen palvelun toimintana. Kansalaisjournalismin avulla ihmisille yritettiin palauttaa heidän menettämänsä tai pois heittämänsä kansalaisuutta. Pietilän mukaan varsinaisia journalismin muutosprosesseja ei ole kuitenkaan onnistuttu käynnistämään ja joukkoviestintä on säilynyt yhdensuuntaisena ja edustuksellisenä viestintänä, jossa suuren yleisön osa on edelleen olla vastaanottaja.

Kansalaisjournalismin lähtöajatuksen näkökulmasta arjen asiantuntijoina toimivat esimerkki-ihmiset näyttävät hyvinkin sopivan kansalaisjournalismin kansalaisen saappaisiin. Se ei kuitenkaan ole ainoa kansalaisjournalismin kansalaista määrittävä seikka. Kansalaisten pitäisi nimittäin paitsi päästä ääneen, myös saada vaikuttaa niihin aiheisiin ja kysymyksiin, joita journalismissa käsitellään ja toimia toimittajien kontakteina yhteisöihin ja niiden huolen- ja ilonaiheisiin. Lisäksi kansalaisjournalismin pitäisi kannustaa ihmisiä aktiiviseen osallistumiseen myös uutistyön ulkopuolella ja saada heidät näkemään omat mahdollisuutensa toimia ja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon. Yhteiskunnallisen osallistumisen tukeminen lehdentöön ulkopuolella ei Ahvan mukaan useinkaan toteudu, vaikka lehdessä

pyrittäisiin aktivoimaan lukijoita mukaan juttujen tekoon. On siis syytä muistaa, ettei kaikki lukijoita osallistava journalismi suinkaan ole kansalaisjournalismia. (Ahva, 2010, 41, 49.)

Kansalaisjournalismissa ajatuksena ei ole vain se, että kansalaiset tuottaisivat itse journalismia, vaan että toimittajat ja viestimet asettuvat kansalaisten käyttöön. Ei kuitenkaan kansalaisten äänitorveksi, vaan niin, että kansalaistenkin on perusteltava näkemyksiään ja otettava muiden näkökulmat huomioon. Kansalaisjournalismin kokeiluissa kansalaisten arkista kokemusta ja mielipiteitä koottiin esimerkiksi ryhmäkeskustelujen kautta. Olennaista oli, ettei toimittajien työ päättynyt siihen, että koottiin ryhmän keskustelujen olennaiset asiat juttuun. Toimittajan työ jatkui sillä, että kansalaisten esittämiin kysymyksiin vaadittiin vastauksia ja vedettiin muita asianosaisia mukaan keskusteluun. (Heikkilä 2001, 173—174.) Dialogisuus on kuitenkin journalismissa ongelmallista, koska journalismiin on kuulunut perinteisesti asiantuntijuus: journalistien tehtävänä on koota, suodattaa ja tulkita tietoa ja palvella sillä tavoin yleisöä. Tasavertaisen keskustelun rakentaminen ei ole kuulunut median toimintatapoihin eikä journalistiseen ammatillisuuteen. Dialogisuuden puutteen on nähty vaivaavan myös suomalaista poliittista kulttuuria. Usein ennalta sovitut päätökset on tuotu kansalaisten tietoon vasta siinä vaiheessa, kun niihin ei ole voinut enää vaikuttaa. (Nieminen, 2009, 68—69.)

Kansalaisjournalismia on Ari Heinosen (2008, 18) mukaan kritisoitu siitä, että se pyrkii säilyttämään hierarkkisen ja yksisuuntaisen journalismin käytännöt. Sen käytännöissä pätee yhä jako tekijöihin ja vastaanottajiin. Median ja sen ammattilaisten roolina on vahtia julkisuuden porttia. Kansalaisjournalismin toinen vaihe vaatisi sitä, että yleisöllä ja vastaanottajalla olisi enemmän sananvaltaa. Verkossa yleisö on jo oppinut tekemään julkaisuvalintoja ja tuottamaan sisältöä. Tällaisessa osallistuvassa journalismissa perimmäinen valta säilyy edelleen ammattilaisilla, mutta yleisö otetaan kumppaniksi journalismin tekemiseen ja portinvartijavaltaa jaetaan yleisön kanssa, ei siirretä sille. Osallistuvasta journalismista käydyssä keskustelussa on noussut esiin ajatus kansalaisreporttereista, eli sellaisista lukijoista, jotka olisivat satunnaista kiinteämmin osa sanomalehden raportointijärjestelmää. Tietävästi tällaisia ei ole

suomalaisten sanomalehtien printtiversioissa käytetty, mutta Karjalaisen verkkolehdestä on tällaista toimintaa muistuttava kyläkirjeenvaihtaja-käytäntö. Toimituksia on kansalaisreportterikysymyksessä mietityttänyt erityisesti luotettavuus, eli se, miten voidaan taata, etteivät kansalaisreportterit ala käyttää lehteä omien aatteidensa ajamiseen. (Heinonen, 2008, 73—74.)

Heikki Heikkilä (2001, 293) kirjoittaa, että kansalaisjournalismi on suurisuuntaisista ideoistaan huolimatta jäänyt suomalaisen uutistuotannon koneistossa varsin pienimuotoiseksi ilmiöksi ja kokeiluiksi. Myös Ahva (2010, 293) toteaa väitöskirjassaan, että kansalaisjournalismin vaativat ja aidosti keskustelevat muodot tuskin saavat laajaa jalansijaa toimitusten jokapäiväisessä arjessa. Kansalaisia osallistavia kansalaisjournalismin muotoja on kuitenkin otettu toimituksissa käyttöön ja kehitelty siellä itsenäisesti. Millainen osa tätä kehitystä esimerkki-ihmisjournalismi on, siihen etsin vastausta työni analyysiosassa.

3.4 Lukijalähtöisyyden ihanne tarvitsee arjen asiantuntijoita

Lukijalähtöisyys on ollut 2000-luvun taitteesta lähtien sanomalehden toimitusten lempimantroja. Yksi esimerkki siitä on tutkimus, jonka Merja Helle teki Helsingin Sanomien kotimaan toimituksessa 1990-luvun loppupuolella. Hän tutki muun muassa journalistisen ihanteen ristiriitaisuutta käytännön työhön verrattuna. Tutkimuksen aikana toimituksessa kehitettiin toimittajien työlle uusi, ihanteita paremmin vastaava kohde: yhteiskunnallinen journalismi. Siinä tavoitteena oli esimerkiksi katsoa yhteiskunnallista päätöksentekoa kansalaisen näkökulmasta ja kuvata aiempaa enemmän kansalaisten arkea. (Helle, 2009, 102—105.)

Uudistus johti siihen, että poliittisen päätöksenteon prosesseja alettiin seurata ensiehdotuksista alkaen, eikä vain kerrottu jo päätettyjä asioita. Lisäksi kansalaisilta kysyttiin päätösten vaikutuksista heidän arkielämäänsä. Toimituksessa myös pyrittiin nostamaan esiin ihmisten arkeen liittyviä kokemuksia ja ongelmia ja etsimään niihin ratkaisuja. (Helle 2009, 108.) Tämä yhteiskunnalliseksi journalismiksi kutsuttu tapa

etsiä uutisaiheita ja rakentaa lehtijuttuja on yksi selitys, miksi esimerkki-ihmisiä on 2000-luvulla alkanut yhä enemmän esiintyä sanomalehdissä. Eikä ainoastaan Helsingin Sanomissa, vaan ihmisläheisen ja yhteiskunnallisen journalismin ihanteisiin uskotaan muissakin suurissa suomalaisissa sanomalehdissä. Ihmisläheisyyden nimissä sanomalehtiä on tosin uudistettu eri tavoin.

Sanomalehtien vuorovaikutusta yleisön kanssa on 2000-luvulla tutkinut myös Ari Heinonen. Hän perustelee laajalti herännyttä ammatillista ja akateemista kiinnostusta yleisön sanansijoja kohtaan sillä, että yleisön ainakin oletettu hajautuminen ja monimuotoistuminen on tuonut tarpeen tunnistaa yleisösegmenttejä ja niiden kiinnostuksen kohteita. Se juontaa juurensa ajatteluun, jossa yleisö ajatellaan kuluttajina. Toiseksi ihmisten kuuleminen on samaan aikaan muuttunut tärkeämmäksi myös poliittisessa kulttuurissa. (Heinonen, 2008, 9.) Yksi usein käytetty esimerkki on vuonna 2000 voimaan tullut uusi maankäyttö- ja rakennuslaki, joka korostaa avoimuutta, vuorovaikutusta ja osallistumista. Kolmantena taustatekijänä ovat Heinosen mukaan verkkoviestinnän avaamat uudet mahdollisuudet ja mallit osallistuvasta viestinnästä (mt. 2008, 9).

Toisaalta yleisön sanansijojen tutkimisessa on tullut esiin myös näkemyksiä, ettei lukijalähtöisyys varsinaisesti ole mikään uusi asia. Heinonen (2008, 21) kertoo esimerkin belgialaislehdestä, jossa esitettiin näkemys, että kansalaisjournalismin trendeistä ja yleisön osallistumisesta on tullut hypeä, jonka vuoksi lehdet merkitsevät jotkin juttunsa lukijalähtöisiksi. Tosiasiassa kansalaisia on aina käytetty lähteinä, esimerkiksi silminnäkijöinä. Toisaalta tutkimuksen suomalaishaastatteluissa kävi ilmi, että vaikka yleisön arvo on periaatteessa tunnustettu toimitustyössä, on yleisösuhte päivittäisissä käytännöissä ollut kuitenkin etäinen. Myönnettiin, että yleisösuhteen tiivistämiseksi on paljon tekemättä. Kolikon toisena puolena yleisön osallistumismahdollisuuksien lisäämiseen suhtauduttiin kuitenkin myös epäillen: mahtavatko tavallisten ihmisten jutut edes kiinnostaa muita lukijoita? Lukijalähtöisyyden ja kansalaisjournalismin käytännöt ja niiden nimitykset ovat myös menneet lehdissä monesti iloisesti sekaisin (Ahva, 2010, 18).

Ihmisläheistä journalismia tutkinut Jaana Hujanen haastatteli 2000-luvun alkupuolella journalisteja seitsemästä sanomalehdestä. Joukossa oli niin päälliköitä kuin rivitoimittajiakin. Hujasen mukaan toimitusjohdon käsitys 2000-luvun alun muutosvaatimuksesta kiteytyi nimenomaan ajatukseen, että on mentävä lähemmäs lukijoita. Johdossa katsottiin, että sanomalehden on pakko alkaa hengittää mukana ihmisten arjessa. Siten se pystyisi taistelemaan tilausten lopettamista ja elitistisyydestä, abstraktiudesta ja kansalaisten sivullistamisesta kumpuavaa kritiikkiä vastaan. "Uudenlainen ihmisläheisyys loisti kuin taikalamppu, joka tekee tulevaisuuden valoisaksi", tutkija kuvaili. (Hujanen J., 2009, 112—115.)

Ihmisläheisyyden ja lukijalähtöisyyden vaatimusta paikannettiin ensinnä kaupallisuuteen ja toiseksi journalismin julkisen palvelun tehtävään yhteiskunnallisen keskustelun ja ihmisten kansalaisidentiteetin vahvistajana (Hujanen J., 2009, 113). Lukijalähtöisyyden voikin ajatella olevan eräänlainen kaksipäinen otus. Markkinaehtoisessa ajattelussa markkinat määrittelevät sen, mikä on hyvää journalismia. Toimitusten pitää siis tehdä sitä, mikä menee kaupaksi, ja lukija on kuluttaja ja asiakas. Tässä ajattelussa journalismi on ihmisten informointia, koskettamista ja viihdyttämistä. Tunteiden markkina-arvo on korkea, koska ne puhuttelevat ihmisiä ja auttavat samaistumaan tilanteisiin ja herättävät keskustelua. Esimerkiksi onnettomuusutisiin yritetään tavoittaa paikalla olleita ihmisiä ja välittää heidän tunteensa lukijoille. Myös hallinto- ja politiikkautisissa pyritään katsomaan asioita tavallisen ihmisen näkökulmasta: alhaalta ylös eikä ylhäältä alas. (Mt. 116—121.)

Hujasen haastatteleminen yhteiskunnallisen journalismin puolestapuhujien mukaan journalismin velvollisuus on paitsi informoida lukijoita, myös kertoa heidän kokemuksistaan ja kysymyksistään sekä aktivoita ja osallistaa. Sanomalehden pitää tarjota lukijoille myös sellaista tärkeää ja yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa, jota he eivät välttämättä aktiivisesti toivo tai kaipaa. Kansalaisnäkökulma sekä jalkautumisen ja paikallistamisen periaatteet ohjaavat toimintaa. Yhteiskunnallisissa journalismissa ihmiset huomioidaan asiantuntijoina, joilla on sanottavaa, ja joiden tarina on yleistettävissä (Hujanen J., 2009, 122—123).

Merja Helle puhuu työssään tavallisista ihmisistä kansalaisina (Helle, 2009, 105—108), mutta heidät on syytä erottaa kansalaisjournalismin kansalaisesta. Perustelen tätä enemmän luvussa 3.2. Tiivistäen voi kuitenkin sanoa, että se, että ihmiset päästetään kommentoimaan yhteiskunnallista päätöksentekoa tai kertomaan arkikokemuksensa jostakin uutisaiheesta, ei vielä ole sellaista julkista keskustelua, osallistamista, osallistumista ja aktiivisuutta, jota kansalaisjournalismi edellyttää. Kansalaisjournalismissa kansalaisten pitäisi voida osallistua myös uutisagendan luomiseen. Se, että toimituksessa pohditaan, miten kansalaiset huomioitaisiin paremmin uutisjournalismissa, ei vielä tee seurauksista kansalaisjournalismia. Toki kansalaisjournalismin ihanteisiin pyrkiminen ei ole itseisarvo, sillä ihmisten kuulemisen pohdinta toimituksessa on sellaisenaankin arvokasta ja tarpeellista.

Kun yhtenä tärkeänä hyvän journalismin kivijalkana toimituksissa pidetään lukijalähtöisyyttä ja ihmisläheisyyttä, ovat tavalliset ihmiset kokemuksineen ja tunteineen merkittävässä osassa tällaista journalismia. Kun toimituksissa pyritään lähemmäs journalistisen ihanteen ja markkinoiden vaatimusten toteuttamista, voi sen yhdeksi seuraukseksi nähdä esimerkki-ihmisten pääsyn uutisjuttuihin. Koska suuria ihmisjoukkoja ei lehden sivuilla voida koskaan yksilöllisesti kuulla, lankeaa joillekin esimerkki-ihmisen tehtävä. Mutta ajattelevatko toimittajat ihmisläheisyyttä ja lukijalähtöisyyttä, kun he etsivät juttuihinsa esimerkki-ihmisiä? Onko esimerkki-ihmisjournalismi tavallisten ihmisten mielestä lukijalähtöistä? Näihin kysymyksiin vastaan työni analyysiosassa.

4 Toimittajien ja haastateltavien ajatusten äärellä

Hedelmällisin tapa saada selville, mitä esimerkki-ihmiset ja toimittajat ajattelevat tavallisen ihmisen tehtävästä uutisjutussa, oli mielestäni asian kysyminen heiltä itseltään. Päätin kartoittaa käsityksiä haastattelemalla muutamia lehtiin haastateltuja ihmisiä ja toimittajia. Koska ennakkokäsitykseni haastateltavien mielipiteistä olivat varsin hataria, arvelin, että haastatteluissa saisin myös sellaista tietoa, jota en ennakoita kysymyksiä laatiessa tulisi ajatelleeksi. Näin myös monesti kävi, joten esimerkiksi lomakekyselyllä olisin saattanut jäädä paitsi olennaisista tiedoista. Toki tutkimusmenetelmän valinta myös rajasi tutkittavien määrää, mikä luonnollisesti heikentää mahdollisuuksia yleistää tuloksia tilastollisesti ja vetää niistä kaikkia toimittajia tai lehtiin haastateltuja tavallisia ihmisiä koskevia johtopäätöksiä. Se ei kuitenkaan tee tutkimusta turhaksi. Kvalitatiivisesti suuntautuneessa tutkimuksessa tällaiset harkinnanvaraiset näytteet auttavat ymmärtämään jotakin tapahtumaa syvällisesti, saamaan tietoa ilmiöstä ja etsimään uusia teoreettisia näkökulmia tapahtumiin ja ilmiöihin (Hirsjärvi & Hurme, 2011, 58—59). Seuraavaksi esittelen tutkimukseni aineiston ja siihen soveltamani tutkimusmenetelmät.

4.1 Aineisto ja haastattelujen toteutus

Tutkimusaineistoni koostuu 12 puolistrukturoidusta temahaastattelusta, joihin osallistui kaikkiaan 14 ihmistä. Kuusi heistä oli toimittajia ja kahdeksan näiden toimittajien juttujaan varten haastattelemissa tavallisia ihmisiä. Kahdessa tapauksessa juttuun oli haastateltu pariskuntaa, joten siksi tutkimuksessani haastateltujen tavallisten ihmisten määrä on suurempi kuin haastateltujen toimittajien määrä. Käsittelen parihaastatteluja yksittäisten ihmisten haastattelujen kaltaisina, koska haastattelin pariskuntia yhdessä ja molemmissa tapauksissa toinen puolisoista selvästi johti keskustelua toisen kommentoimassa väliin silloin tällöin. Näitä välikommenttejakin toki hyödynnän analyysissäni. Esimerkki-ihmisistä miehiä oli kolme ja naisia viisi.

Lähtökohtana haastateltavien valintaan olivat uutisjutut. Etsin ensin kuusi sellaista uutisjuttua, joissa esiintyvän ihmisen tai ihmisten katsoin edustavan määritelmäni mukaista esimerkki-ihmistä. Kolme jutuista oli Aamulehdestä ja kolme Ilkasta, ja ne kaikki oli julkaistu helmi-maaliskuussa 2009. Aamulehden valitsin siitä syystä, että olen työskennellyt sen toimituksessa itse, ja juuri siellä aloin pohtia, miksi ihmiset suostuvat mukaan uutisten esimerkki-ihmisiksi, mitä tavoitteita heillä on ja toteutuvatko nuo tavoitteet. Lisäksi Aamulehti käyttää esimerkki-ihmisiä runsaasti. Harvoin olen ollut aamupalaverissa, jossa uutispäällikkö ei vähintään kerran toteaisi, että “tähän juttuun pitää sitten etsiä ihminen.”

Toiseksi lehdeksi halusin valita Aamulehteä pienemmän lehden, mutta yhtä kaikki maakuntansa ykkösen. Juuri maakuntalehdet nimittäin ovat esimerkki-ihmisten käytön vedenjakajalla: paikallislehdissä tavallisen, paikallisen ihmisen ääni on itsestäänselvyys, mutta maakuntalehdessä linjoja on erilaisia. Esimerkiksi Keski-suomalaisessa ja Pohjalaisessa ei helmi-maaliskuussa 2009 ollut kolmea kriteereihini sopivaa esimerkki-ihmistä, kun taas Aamulehdessä pelkästään Tampere&Naapurit-osastolla heitä oli enemmän kuin tarvitsin. Alkuperäinen ajatukseni olikin käyttää pelkästään ns. kaupunkisivujen juttuja, mutta lopulta jouduin laajentamaan hakua kotimaan uutissivuillekin.

Ilkka valikoitui tutkimukseni toiseksi lehdeksi, koska siellä kriteereihin sopivia juttuja oli tarpeeksi paljon, vaikkakin vähemmän kuin Aamulehdessä. Halusin myös välttää perinteistä Aamulehti ja Helsingin Sanomat tai Aamulehti ja Turun Sanomat - tutkimusasetelmaa, koska mielestäni myös pienemmät maakuntalehdet ansaitsevat tulla tutkituiksi. En kuitenkaan halunnut ottaa tutkittavakseni kahta saman konsernin lehteä, koska juttuvaihdon takia lehdissä on jopa samoja, mutta ainakin monesti varsin samantyyppisiä juttuja. On huomattava, että Aamulehteä kustantavan Alma Aluemedian ja Ilkka-Yhtymän välinen nykyinen sisältö- ja kehitysyhteistyö alkoi vasta vuoden 2013 alussa, eli lähes neljä vuotta tutkimushaastattelujeni tekemisen jälkeen. Tutkimustuloksia analysoidessani yhteistyö oli jo käynnissä, mutta tutkimustuloksiin sillä ei ole vaikutusta.

Uutisjuttujen valinnassa asetin kriteeriksi, että jutussa piti luonnollisesti olla tavallinen ihminen osana jotakin uutista. Lisäksi ihmisen piti päästä jutussa ääneen, eli pelkkä kuva ja kuvateksti esimerkki-ihmisestä ei riittänyt. Silloin kun tavallinen ihminen oli erotettu pääjutusta kainalojuttuun tai vastaavasti uutinen kerrottiin kainalojutussa, edellytin että molemmat jutut oli kirjoittanut sama toimittaja. Nämä kriteerit täyttävistä jutuista valitsit lopulta sellaiset, joiden avulla sain esimerkki-ihmisjoukostoni mahdollisimman monipuolisen, eli otettua mukaan eri ikäisiä ja erilaisissa elämäntilanteissa olevia ihmisiä.

Tutkimuksessa haastatteleman toimittajat puolestaan valikoituivat sillä perusteella, että he olivat kirjoittaneet valitsemani jutut. Ajattelin saavani näin rakennettua kiinnostavan ristivalotuksen siitä, kuinka erilaisin tai samanlaisin tavoittein varustautuneet toimittajat ja esimerkki-ihmiset ovat jutuntekoproessissa kohdanneet. Yllättäen toimittajistakin valikoitui mukaan hyvin moninainen joukko: nuoresta kesätoimittajasta aina kymmenien vuosien kokemuksella kirjoittaviin. Toimittajista naisia oli kolme ja miehiä kolme. Tunsin haastatteleman Aamulehden toimittajat entuudestaan, mistä oli etua ja haittaa. Toisaalta haastattelutilanne pysyi rentona ja toimittajien oli helppo puhua minulle, koska he tiesivät, että tiedän Aamulehden työtavat ja jutunteon haasteet. Haittapuolena pidän sitä, että ajatus siitä, että tiedän tietyt asiat entuudestaan, saattoi saada toimittajat jättämään joitain asioita mainitsematta. Teemarunko oli kaikille toimittajille sama ja mielestäni ne erot, joita Aamulehden ja Ilkan toimittajien puheessa on, kumpuavat pikemminkin lehtien erilaisista toimintatavoista kuin haastattelijan tuntemisesta.

Haastattelujen pohjana olevat jutut olivat aiheiltaan hyvin kirjavia. Haastatteleman ihmiset olivat kertomassa kokemuksiaan ja kommentoimassa ikäihmisten tarvitsemien porrasnosturien käyttöluupiin liittyvää byrokratiaa, opettajakoulutuksen suosiota, työmatkaruuhkia, sähkölaitoksen laskutussotkuja, järjestöjen feissareiden työtä ja perhevapaiden tasa-arvoistamista. Muut jutuista täyttivät asettamani esimerkki-ihmisjutun kriteerit täydellisesti paitsi feissari- ja porrasnosturijuttu. Näiden osalta jouduin käymään rajanvetoa. Porrasnosturijuttu käsitteli pääasiassa yksittäistä tapausta, jossa iäkäs pariskunta oli joutunut taistelemaan kummallista byrokratiaa

vastaan. Juttu laajeni kuitenkin käsittelemään ihmisten yhdenvertaisuutta säädösten edessä ja toimittajan kommentissa kysyttiin, miten tällaisten “tavallisten virtasten” tarina käy yksiin kaupungin strategian korulauseiden kanssa. Mielestäni kyse oli esimerkki-ihmisistä, vaikka heidän tarinansa ja jutun uutinen eivät eroa toisistaan niin selkeästi kuin muissa jutuissa. Feissarijutun ongelma oli pitkälti samanlainen. Juttu syntyi “ihminen edellä”, kun toimittaja törmäsi feissariin kadulla ja päätti tehdä aiheesta jutun. Juttu on kuitenkin selkeästi uutinen ilmiöstä, ja feissarin ajatukset ja kokemukset toimivat esimerkkeinä monen samaa työtä tekevän ajatuksista ja kokemuksista. Näiden lisäksi sähkölaitosjutussakin juttuvinkki tuli alun perin esimerkki-ihmiseltä. Jouduin siis lipeämään kriteeristäni, että esimerkki-ihmisjutussa uutisen olisi oltava ensin ja ihminen etsittäisiin uutisen perusteella. Jo tutkimukseni alkuvaiheessa paljastui, ettei tilanne suinkaan aina ole tämä. Lopulta tärkeimmäksi kriteeriksi nousi tavallisen ihmisen tarina ja erityinen arkinen kokemus tietystä aiheesta. Tarina ja kokemus voivat olla täydentämässä uutista tai uutinen voi saada lähtösykäyksensä tarinasta. Tärkeintä on, että tarina on osa yhteistä kokemusta, jonka yksi kertoo, mutta joka koskettaa monen muunkin ihmisen arkea.

Haasteltavien tavoittamisen aloitin ottamalla yhteyttä valitsemieni juttujen toimittajiin, osaan sähköpostilla ja osan tapasin. Heidän kauttaan sain jutuissa haastateltujen ihmisten yhteystiedot. Olin heihin yhteydessä pääasiassa puhelimitse. Esiteltyäni tutkimusaiheeni, kaikki tavoittelemani henkilöt suostuivat haastateltaviksi. Haastatteluista seitsemän tein toukokuussa 2009. Lisäksi tein yhden haastattelun huhtikuussa, kaksi kesän aikana ja kaksi elo-syyskuussa. Juttujen ilmestymisestä oli kaikissa tapauksissa kulunut jo useampi kuukausi ennen tekemiäni haastatteluja, mikä aiheutti jonkin verran hankaluuksia yksityiskohtien muistamisessa. Mikään tutkimukseni kannalta oleellinen tuskin kuitenkaan jäi ajan kulumisen takia piiloon. Suuremmaksi ongelmaksi havaitsin sen, etten lähettänyt haastattelukysymyksiä etukäteen. Osa kysymyksistä oli sellaisia, että niihin vastaaminen olisi vaatinut aikaa pohtia ja pyöritellä asiaa mielessä. Tein yhtä lukuun ottamatta kaikki haastattelut kasvokkain Tampereella, Seinäjoella ja Laihialla. Yhden jouduin tekemään aikataulu- ja välimatkaongelmien takia puhelimesta. Puhelinhaastattelu ei jäänyt sisältönsä puolesta muita heikommaksi, mutta koin tutkijana kasvokkain haastattelemisen

antoisammaksi. Kahvikupin ääressä tuntui olevan helpompi tavoittaa kiireetön tunnelma. Puhelinhaastattelu olikin ehkä juuri tästä syystä haastatteluista kestoiltaan lyhin. Haastattelut kestivät 25—50 minuuttia.

Esimerkki-ihmisten ja toimittajien haastattelujen teemat olivat samat, mutta teemojen sisällä oli luonnollista kysyä heiltä erilaisia kysymyksiä, koska heidän näkökulmansa aiheeseen olivat niin erilaiset (ks. Liitteet 1 ja 2). Haastattelut etenivät juttuprosessia mukaillen. Pääteemat olivat: toimittajan yhteydenotto/esimerkki-ihmisen etsintä, haastattelu, juttu, seuraukset, yleiset seikat ja kehitysehdotukset. Olin koonnut teemojen sisälle kysymyksiä, joiden avulla ohjailin haastateltavaa puhumaan tietyistä asioista, mutta kysymysten järjestys vaihteli, eikä kaikilta kysyty kaikkia samoja kysymyksiä. Tutkimusongelmani kannalta olennaisimmat kysymykset kysyin kaikilta.

Käsittelen haastateltaviani tässä työssä anonyymisti. Lähtökohtana on se, että ajattelin anonyymiteetin rohkaisevan haastateltavia puhumaan avoimesti ja uskaltautuvan esittämään myös mahdolliset kriittiset kantansa. Siksi en myöskään liitä työhöni tutkimuksen taustalla olevia juttuja. Niistä selviäisi haastateltavieni henkilöllisyys, ja ainakin osa vastauksista olisi mahdollista yhdistää henkilöllisyyksiin. Pidin tutkimukseni ja lukijan kannalta antoisampana vaihtoehtona sitä, että pystyn kertomaan, millaisiin uutisaiheisiin haastateltavien sitaatit liittyvät kuin sitä, että pyrkisin häivyttämään tekstistä ja haastateltavien sitaateista kaiken tunnistettavuuden ja liittäisin lehtijutut työni loppuun. Tein kuitenkin haastatteluissa haastateltaville selväksi, etten voi luvata täydellistä anonyymiteettia, koska jutut, joissa he esiintyivät, ovat sanomalehtien arkistoista edelleen löydettävissä. Kukaan haastateltavista ei pitänyt tätä seikkaa esteenä haastattelulle.

4.2 Menetelmä ja tutkimuskysymykset

Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2011, 34—37, 41) mukaan haastattelu on yksi käytetyimpiä tiedonkeruun muotoja. Haastattelua tekevän tutkijan tehtävänä on saada selville ja välittää kuvaa haastateltavan ajatuksista, käsityksistä, kokemuksista ja

tunteista. Tutkimusmenetelmänä se sisältää sekä etuja että haittoja, jotka tutkijan on hyvä tiedostaa tutkimusta tehdessään. Haastattelun etuna on, että se on joustava menetelmä, jossa ihminen nähdään tutkimustilanteessa subjektina, merkityksiä luovana ja aktiivisena osapuolena. Haastattelu mahdollistaa sellaistenkin asioiden tutkimisen, joita on kartoitettu vähän ja sallii tulkinnat, syventävät kysymykset ja monitahoiset vastaukset, toisin kuin vaikkapa lomakekysely. Toisaalta haastattelu on myös virhealtis tutkimustapa: luotettavuutta saattaa heikentää esimerkiksi haastateltavan taipumus vastata sosiaalisesti suotavalla tavalla sekä kieleen, käsitteisiin ja merkityksiin liittyvät erot haastattelijan ja haastateltavan välillä. Haastattelu voi myös tuottaa paljon tutkimusaiheen kannalta epärelevanttia materiaalia, eikä haastateltaville voida taata samaa anonymiteettia kuin lomakevastauksissa. Haastattelulla saadaan väläys ja epätäydellinen kuva haastateltavan ajatuksista. Epätäydellisyydestään huolimatta haastateltavan julki tuomista ajatuksista tulee osa tieteellisen päättelyn ketjua.

Käytin tutkimuksessani menetelmänä puolistrukturoitua teemahaastattelua. Siinä haastattelu etenee tiettyjen keskeisten teemojen varassa, mutta vastaukset eivät ole sidottuja tutkijan näkökulmiin. Näin tutkittavat saavat äänensä kuuluviin. Hirsjärven ja Hurmeen (2011, 47—48, 66—67) luoma teemahaastattelun käsite on lähempänä strukturoimatonta kuin strukturoitua haastattelua. Aihepiirit eli teema-alueet ovat kaikille samat, mutta teemahaastattelusta puuttuvat strukturoidun lomakehaastattelun sanamuodoltaan tarkat kysymykset ja määrätty kysymysjärjestys. Teemahaastattelu ei kuitenkaan ole yhtä vapaa kuin strukturoimaton syvähaastattelu. Haastattelussa teema-alueet ohjaavat keskustelua ja teemoja tarkennetaan kysymyksillä. Teema-alueiden tulisi olla niin väljiä, että tutkittavan ilmiön moninainen rikkaus paljastuu.

Analysoin haastatteluaineistoni sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissä aineistoa tarkastellaan eritellen, tiivistäen ja etsien yhtäläisyyksiä ja eroja. Laadullisessa sisällönanalyysissä aineisto ensin pirstotaan pieniin osiin, käsitteellistetään ja lopuksi järjestetään uudelleen kokonaisuudeksi. Sisällönanalyysi voidaan tehdä aineistolähtöisesti, teoriaohjaavasti tai teorialähtöisesti. (Tuomi & Sarajärvi 2002, 109-116.) Oma tutkimukseni on aineistolähtöinen, mutta teoriasidonnainen (ks.

Saaranen-Kauppinen & Puusniekka, 2006). En lähesty aineistoa testatakseni tiettyä teoriaa tai hypoteeseja, mutta pyrin kytkemään havaintoni teoriaan ja etsimään tulkintojeni tueksi teoriasta selityksiä tai vahvistuksia.

Jari Eskolan ja Juha Suorannan (1998, 175, 179) mukaan aineistoa lähestytään usein ensimmäisenä tematisoinnin kautta. Teemoittelu on usein toimiva aineiston analysointitapa jonkin käytännöllisen ongelman ratkaisemisessa, kun vastauksista voi poimia tutkimusongelman kannalta olennaista tietoa. Näin toimin itsekin. Etsin litteroiduista haastatteluista sellaisia aiheita ja tietoja, jotka valaisevat tutkimusongelmaa ja esiintyvät useampien kuin yhden haastateltavan puheessa. Eskola ja Suoranta (1998, 176) muistuttavat, että teemoittain järjestetyt, vastauksista irrotetut sitaatit ovat usein mielenkiintoisia, mutta kovin pitkälle menevää analyysia ja johtopäätöksiä ne eivät välttämättä osoita. Teemoittelun onnistuminen vaatii teorian ja empirian vuorovaikutusta. Toinen perinteinen vaihtoehto aineiston käsittelyyn on tyypittely, jolla jatkan aineistoni analysointia teemoittelun jälkeen, mikäli aineisto antaa siihen mahdollisuuden. Tyypittelyssä aineisto ryhmitellään tyypeiksi etsimällä tarinoista samankaltaisuuksia. Aineisto esitetään yhdistettyjen tyyppien, eräänlaisten mallien avulla. Tyypit tiivistävät ja tyypillistävät aineistoa ja mahdollistavat aineiston kuvaamisen laajasti ja mielenkiintoisesti, mutta taloudellisesti. Tyypittelyä edeltää yleensä aina jonkinlainen teemoittelu. (Eskola & Suoranta, 1998, 182.)

Lähtökohtana haastatteluille ja niiden analyysille ovat seuraavat tutkimuskysymykset, joihin etsin aineistosta vastauksia.

1. Vastaavatko toimittajien ja lehtiin haastateltujen esimerkki-ihmisten näkemykset esimerkki-ihmisen tehtävästä toisiaan?

—Mitkä ovat esimerkki-ihmisen odotukset jutunteossa ja miten nuo odotukset täyttyvät?

—Miksi toimittajat etsivät esimerkki-ihmisiä juttuihin ja miten suhtautuvat heihin osana juttuprosessia?

2. Mihin esimerkki-ihmisjuttuja tarvitaan, ja miten niitä voisi tehdä paremmin?

3. Voiko esimerkki-ihmisiin liittyvässä puheessa havaita kytkentöjä niihin ilmiöihin, joiden katsoin vaikuttaneen tavallisten ihmisten roolin korostumiseen journalismissa?

5 Haastattelujen analyysi

Olen nyt käynyt läpi sitä, miten ja miksi esimerkki-ihmiset ovat tulleet sanomalehtiin, ja miten heidän roolinsa eroaa muista tavallisen ihmisen rooleista lehdessä. Seuraavaksi kartoitan haastatteluaineistoni avulla sitä, mitä sanomalehtien esimerkki-ihmiset itse ajattelevat omasta tehtävästään, mikä heitä motivoi suostumaan haastateltavaksi ja millaisina he ovat kokeneet julkisuuden seuraukset. Sen jälkeen käyn läpi haastattelemieni toimittajien ajatuksia esimerkki-ihmisjournalismista. Aineistoni avulla pyrin luomaan suuntaviivoja sille, millaista voisi olla seuraavan vaiheen esimerkki-ihmisjournalismi. Aivan aluksi käyn kuitenkin lyhyesti läpi haastattelujen taustana olleet lehtijutut, jotta selviää, millaisessa roolissa ja millaisella painoarvolla esimerkki-ihmiset näissä jutuissa esiintyivät.

5.1 Katsaus taustana oleviin uutisjuttuihin

Tutkimukseni taustalla on kuusi sanomalehden uutisjuttua, joissa esiintyy esimerkki-ihminen tai -ihmisiä. Tarkoitukseni on perehtyä ennen kaikkea esimerkki-ihmisten itsensä ja toimittajien ajatuksiin, eikä analysoida syvällisesti sitä, millaisissa jutuissa esimerkki-ihmiset olivat mukana. Lyhyen ja pintapuolisen katsauksen luominen taustalla oleviin juttuihin lienee kuitenkin paikallaan. Selkeyden vuoksi olen koonnut taulukkoon (Taulukko 2, s. 44) juttukohtaisesti, millaisen kokonaisuuden osana esimerkki-ihmiset esiintyivät, keitä muita jutuissa haastateltiin sekä mitä ja kuinka paljon esimerkki-ihmiset pääsivät jutuissa puhumaan. Aineistoni on niin pieni, ettei sen perusteella voi tehdä kovin pitkälle meneviä johtopäätöksiä. Kokoan kuitenkin yhteen joitakin sellaisia havaintoja, joiden ajattelen pätevän esimerkki-ihmisjuttuihin omaa aineistoani laajemminkin.

Yhteistä kaikille aineistoni esimerkki-ihmisjutuille oli se, että esimerkki-ihminen esiintyi jutun kuvituksessa. Aiheen kuvittaminen näyttääkin olevan yksi esimerkki-ihmisten etsimisen motiivi. Ainoa syy se ei kuitenkaan yleensä ole, vaan esimerkki-ihmisiltä haetaan myös kommentteja ja mielipiteitä.

Taulukko 2. Esimerkki-ihmisten esiintyminen tutkimuksen kuudessa uutisjutussa.

Juttu	Jutun osat	Puhujat	E-I:n paikka	E-I:n sitaattit, kpl	E-I:n sitaattit, sisältö	E-I etusivulla
Porrasnosturit ja byrokraatia	Pääjuttu, kuva, faktaboksi, toimittajan kommentti, sitaattinosto	Neljä: Esimerkki-ihminen, kaup. suunnittelupäällikkö, apulaispormestari, toimittaja	Jutun alusta puoli-väliin, kuvassa	Kolme + sitaattinosto	Kuvailee, kuinka ajaa nosturilla luvatta "hymyillen ja silmät kiinni". Kertoo että pyysi asentajalta avaimia muillekin, muttei saanut. Vakuuttaa katsovansa asian loppuun asti.	Ei
Työmatkaruuhkien muutos	Pääjuttu, kainalojuttu, faktaboksi, 2 kuvaa, grafiikka	Viisi: Esimerkki-ihminen, tutkija, kaupungin liikenne-insinööri, tiepiiristä liikenne- ja paikkatieto-suunnittelijat	Jutun alusta ensimmäiseen väliotsikkoon, kahdessa kuvassa	Kolme + kaksi kuvien yhteydessä	Kertoo olevansa tyytyväinen ruuhkien vähentymiseen. Kuvailee aiempia ruuhkia ja varautumistaan niihin sekä tilannetta nyt. Kuvien yhteyteen nostettu kommentti nyt ja kommentti viiden vuoden takaisesta haastattelusta.	Ei
Sähkölaitoksen laskutusongemat	Pääjuttu, kuva, kainalojuttu, faktaboksi	Neljä: Perintäfirman edustaja, sähkölaitokselta kaksi edustajaa, esimerkki-ihminen	Kainalojutussa, kuvassa	Kolme	Kertoo saamansa sähkölaskun vuosikulutusarvion olleen pahasti pielessä ja että sähkölaitokselle ei pääse puhelimella. Etusivulla arvioi, että jos olisi itse työssään mokannut yhtä pahoin, työt olisivat loppuneet.	Sitaatti. Pieni kuva e-i:n sähkölaskusta
Koti-isä ja perhevapaiden muutos	Pääjuttu, kuva, kainalojuttu, faktaboksi, uutispätkä, toimittajan kommentti	Viisi: Ministeri, kaksi esimerkki-ihmistä, keskustanuorten vpj., toimittaja	Kainalojutussa, kuvassa	Kolme: kaksi isältä, yksi äidiltä	Isä kertoo, että pitää ajatusta perhevapaiden tasaisemmasta jakamisesta hyvänä. Äiti kommentoi, että ensimmäiset puoli vuotta äidin on parempi hoitaa lasta. Isä kommentoi perheen suunnitelmia.	Ei.
Opettajakoulutuksen suosio	Pääjuttu, kuva	Kolme: kasvatustiet. professori, OAJ:n edustaja, esimerkki-ihminen	Jutussa puoli-välistä loppuun, kuvassa	Viisi	Kertoo opiskelija-elämästä, pääsykokeista, sijaisuuksistaan, opiskelusta ja pohtii tulevaisuuttaan.	Pääkuvassa, mutta ei tekstissä.
Feissari kertoo työstään	Pääjuttu, kuva, faktaboksi, keskustele-täppä	Kaksi: molemmat feissareita.	Jutussa alusta loppuun, kuvassa.	Kolme	Kuvailee, miten työ on ko. kaupungissa sujunut ja millaista työtä feissaus on.	Ei.

Rajasin niin sanotut kuvatekstivavikset pois aineistoni joukosta, koska katson heidän edustavan paremminkin taviksia kuin esimerkki-ihmisiä. Kuvatekstivavikset eivät pääse puhumaan kuin korkeintaan kuvatekstissä, mutta esimerkki-ihmisjutulta edellytin sitä, että ihminen pääsee ääneen myös muualla juttukokonaisuudessa. Yllättävää oli se, että vaikka kaikki esimerkki-ihmiset esiintyivät sisäsivun kuvassa, vain yksi heistä oli kuvassa myös etusivulla. Lisäksi yhdeltä oli nostettu etusivun vinkkiin sitaatti ja pieni kuva henkilön sähkölaskusta.

Toinen juttuja yhdistävä seikka oli puhujien monipuolisuus. Missään juttukokonaisuudessa esimerkki-ihminen ei ollut ainoa puhuja, vaan mukana oli esimerkiksi virkamiehiä, luottamushenkilöitä, toimitusjohtajia, tutkijoita tai toimittajien kommentteja. Yhdessä jutussa esimerkki-ihmisen lisäksi puhui vain hänen kollegansa, mutta juttu poikkesi monelta muultakin osalta tutkimukseni muusta aineistosta. Palaan näihin eroihin ja niiden syihin seuraavissa luvuissa. On huomionarvoista, että vaikka jutuissa esiintyi useita haastateltavia, loistaa dialogisuus silti poissaolollaan. Esimerkki-ihmiset toki kommentoivat varsinaista uutisaihetta, mutta eivät muiden haastateltavien sanomisia. Muut haastateltavat eivät liioin ota kantaa esimerkki-ihmisten sanomisiin. Yhdessä tapauksessa mahdollisuus kaatuu virkamiehen kommenttiin, ettei hän voi ottaa kantaa yksittäistapaukseen. Lähimmäs dialogisuutta päästään jutussa, jossa toimittaja kysyy haastateltavilta kysymyksiä, jotka esimerkki-ihminen on esittänyt hänelle. Silloinkaan kysymysten alkuperä ei käy jutusta lukijalle ilmi, vaan se selvisi vasta tutkimushaastattelussa.

Aineistoni osoittaa, että esimerkki-ihmisen paikka juttukokonaisuudessa vaihtelee: kahdesti ihminen oli jutun kärjessä, kahdesti erillisessä kainalojutussa, kerran jutun lopussa ja kerran mukana alusta loppuun. Kaikissa jutuissa käytettiin esimerkki-ihmisen suoria sitaatteja, yleisimmin niitä oli kolme kappaletta. Sitaatit olivat sisällöltään varsin vaihtelevia: mukana oli niin tunteiden ja tilanteiden kuvailua, hauskoja ja persoonallisia "lohkaisuja" kuin perusteltuja kannanottoja ko. uutisaiheisiin. Kahdessa tapauksessa sitaatteja oli korostettu, tai sanomalehtikielellä "nostettu" isommalla tekstillä jutun keskelle, jolloin ne voivat herättää sellaisenkin lukijan mielenkiinnon, joka olisi muuten ohittanut jutun lukematta.

5.2 Esimerkki-ihmisten päämotiivit — esikokijat ja esitaistelijat

Tekemissäni teemahaastatteluissa yksi pääkysymyksistä oli se, miksi esimerkki-ihmiset suostuivat mukaan lehtijuttuihin. Vastauksista kävi ilmi, että syyt jakautuivat selkeästi kahteen luokkaan. Puolet haastattelemistani ihmisistä kertoi halunneensa tulla julkisuuteen auttaakseen muita samassa tilanteessa olevia tai tuodakseen suuren yleisön ja esimerkiksi päättäjien tietoon jonkin epäkohdan. Kutsun tätä luokkaa esitaistelijoiksi. Toinen puoli haastateltavista piti juttuun suostumisen motiivina sitä, että aihe oli heille läheinen ja heistä oli mukava kertoa lehdessä aiheeseen liittyviä kokemuksiaan. Heistä käytän nimitystä esikokijat.

Esitaistelijoiden puheissa korostui se, etteivät he tulleet julkisuuteen itsensä, vaan tärkeänä pitämänsä asian tai muiden ihmisten takia. Tätä tyyppiä edusti esimerkiksi ikäihminen, jonka aviomiestä varten talon rappukäytävään oli asennettu porrastorni, mutta sillä ei kaupungin päätöksen mukaan saanut ajaa kukaan muu kuin mies itse. Huonokuntoinen mies ei kuitenkaan pystynyt käyttämään laitetta yksin, joten vaimo joutui rikkomaan sääntöjä ja ajamaan nosturilla luvatta odotellessaan kaupungin päätöksen käsittelyä korkeimmassa hallinto-oikeudessa. Pariskuntaa ihmetytti myös se, ettei talon muiden "huonojalkaisten" annettu hyödyntää nosturia. He kritisoivat jutussa nosturin rakentamisen tiukkoja kriteerejä, koska nosturi auttaisi hissittömissä taloissa asuvia ikäihmisiä pärjäämään omassa kodissaan.

E1: Mä oon semmoinen ihminen, että mä haluan auttaa, koska nää asiat ei parane, jos ne ei oo tietoisuudessa ja julkisuudessa. (...) Monihan voi ajatella, että se yksityisyys, mitäs mun asiat kenellekään kuuluu. Mä aattelin, että jos tää edesauttaa päättäjiä ja muitakin ja jonkinlaista tukea annetaan jollekin, joka ei uskalla puhua.¹

¹ Käytän haastateltavien puhesitaateissa nimien sijasta kirjain-numeroyhdistelmää. E-kirjain viittaa esimerkki-ihmiseen ja T-kirjain toimittajaan. Perässä oleva numero yksilöi haastateltavat. H-kirjain viittaa haastattelijaan. Sulkeissa olevat kolme pistettä (...) merkitsevät sitä, että sitaatista on jätetty välistä osia pois. Hakasulkeissa olevien sanojen tarkoituksena on selventää lukijalle, mistä haastateltava puhuu, jos se ei sitaatista käy tarpeeksi selvästi ilmi.

Esitaistelijaryhmälle oli tyypillistä, joskaan ei säännönmukaista, että ihmiset olivat itse tai joku heidän tuttunsa oli antanut lehteen vinkin uutisaiheesta. He olivat kokeneet, etteivät asiat korjaannu ilman julkisuutta. Lehteen soittamisen kynnyks oli kuitenkin korkea ja haastateltavat korostivat useaan otteeseen, etteivät olisi lähteneet hoitamaan lehden kautta pelkästään henkilökohtaista ongelmaansa. Näin totesi esimerkiksi sähkölaitoksen asiakas, joka otti lehteen yhteyttä saatuaan lähes 700 euron sähkölaskun sähkölaitoksen laskutusjärjestelmän ongelmien takia. Kaikkiaan hänen olisi pitänyt maksaa muutamassa erässä vajaat 2700 euroa sähkölaskuja. Yhteydenoton kynnyksestä laski se, että sähkölaitoksen asiakaspalveluun oli ruuhkien takia vaikea päästä ja hänen sinne pyrkiessään sieltä todettiin, että hänen tilanteensa on vielä hyvä, sillä joidenkin asiakkaiden laskuja on mennyt suoraan perintään.

E7: Mua suututti se, ei niinkään omasta puolesta, mä pystyn pitämään kyllä puoleni, mutta mä tiedän että on semmoisia ihmisiä, joilla on esimerkiksi suoraveloitussopimus pankissa ja sit niillä sattuu olemaan vielä rahaakin. (...) Niitä kohtaan se on hiton väärin. Olikohan se sitten tiistaipäivä seuraavalla viikolla kun mä soitin lehteen. (...) Ei kaikki oo sillai että ne uskaltais ottaa asiat framille. Mä aattelin, että jos tää auttaa yhtä tai kahta muutakin niin tää on silloin täyttänyt tehtävänsä.

Esitaistelijat pitivät julkisuuteen tuloa eräänlaisena kansalaisrohkeuden osoituksena. He kokivat edustavansa julkisuudessa samanmielisten tai saman kokeneiden joukkoa, joiden mielipiteitä tai arkea esitaistelija pystyy oman arjen asiantuntijuutensa avulla valottamaan. Esitaistelijat halusivat myös korjata ihmisten puheissa ja julkisuudessa esiintyviä luuloja tai väitteitä, jotka heidän oman kokemuksensa perusteella olivat väärinä. Työmatkaliikenteen ruuhkien helpottumisesta ohitustien avaamisen jälkeen haastateltu autoilija perusteli juttuun suostumistaan sillä, että ruuhkien kuvitellaan — ja julkisuudessa väitetään — olevan paljon pahempia kuin ne hänen kokemuksensa mukaan ovat. Haastateltavan mielestä ruuhkien liioittelulla perustellaan kallista tiehanketta, jota hän vastustaa.

E4: Mä halusin sanoa mielipiteeni siitä asiasta, koska tähän asiaan liittyen koohotetaan ihan turhaan ja pidetään hirveinä niitä ruuhkia. (...) Mä luulen, että on aika paljon semmoisia ihmisiä, jotka on samaa mieltä mun kanssa siitä asiasta. [Että ruuhkat ovat vähäisempiä kuin julkisuudessa väitetään.] (...) En mä itseni takia siihen juttuun mennyt vaan sen asian takia. (...)

Mun mielestä ihmisillä pitäis olla semmoista kansalaisrohkeutta tuoda mielipiteitään julki.

Toisen ryhmän, esikokijoiden, puheissa ei esiintynyt taistelu- tai muiden puolesta-asennetta. He sen sijaan korostivat sitä, että uutisen aihe oli heille läheinen, joten heidän oli helppo ja mukava puhua siitä. He halusivat välittää omien kokemustensa kautta positiivisen ja kannustavan viestin. Aineistossani esikokijoita olivat opettajaksi opiskeleva nuori ja lastaan kotona hoitava isä sekä saman perheen äiti.

E3: Ei mulle ollut siitä mitään vaivaa ja aihe oli semmoinen, mistä mua ei yhtään haitannut kertoa. (...) Mä oon itse päässyt suoraan lukiosta opiskelemaan alaa, mihin on vaikeeta päästä ja aattelin, että siitä saattaisi sitten joku muukin saada sen idiksen, ettei välttämättä tarvi olla useampaa välivuotta tai ei välttämättä tarvi olla hirveen lahjakas koulussa. Kun en mäkään ole.

E5: Oli ihan kiinnostavaa että siitä tuli itsellekin tällaisia faktatietoja siitä, että mitä nyt on ylipäättänsä suunnitteilla. Ois kiva että Suomessakin enemmän sitten jaoteltaisiin tätä vanhempainvapaata. Se oli kyllä tosi mukava aihe ja oli kiva antaa vähän omaa mielipidettänsä siitä asiasta.

Esikokijoiden kohdalla toimittaja oli kaikissa tapauksissa ottanut itse yhteyttä esimerkki-ihmisiin. Haastateltavat kokivat, että juttuun suostumisella saattaisi olla myönteisiä vaikutuksia heille tärkeään ja läheiseen asiaan tai he voisivat esimerkillään kannustaa muita ihmisiä. Siksi jutun sävyn haluttiin olevan myönteinen. Lastaan kotona hoitavan isän tapauksessa haastateltavat kokivat, että heidän tärkein antinsa jutussa oli myönteinen kanta siihen, että isä jää kotiin hoitamaan pientä lasta, eikä aina äiti.

E5: [Tärkeintä oli] ehkä se, että me ollaan myönteisellä kannalla tohon mukailtuun Islannin malliin mitä tää Stefan Wallin myös ehdottaa Suomeenkin käytettäväksi. (...) Kuva tukee hyvin tätä isän roolin merkitystä mitä me tossa painotettiin.

Esimerkki-ihmishaastateltaviini kuului myös erään järjestön feissari eli varainkerääjä, jota haastateltiin työstään lehteen. Esimerkki-ihmisten joukossa hän erottui muista niin paljon, että pohdin, täyttääkö hän enää esimerkki-ihmisille asettamiani kriteerejä. Kuten edellisessä luvussa kävi ilmi, myös kyseinen juttu poikkesi muusta aineistosta.

Haastateltava kertoi jutussa kokemuksiaan feissarin työstä, mutta hänen haastatteluun suostumisen motiivissaan korostui järjestön kannalta myönteisen viestin välittäminen ja myös henkilökohtainen etu. Hän ei perustellut juttuun suostumistaan muiden ihmisten tai yleisen edun puolustamisella, eikä liioin oman arkisen, mutta erityisen kokemuksensa tuomisella muiden tietoon. Feissari-haastateltavan erilainen puhe osoittaa kuitenkin sen, kuinka samantyyppisiä muiden haastateltavien motiivit ja perustelut olivat. Feissarin ja esikokijoiden puheen yhteisenä piirteenä oli myönteisen jutun tavoittelu.

E8: Pyrittiin luomaan tietysti positiivinen kuva siitä mitä ollaan tekemässä, jotta se vois vaikuttaa positiivisesti siihen oman työn tekemiseen myöhemmin. (...) Siis että se viesti välittyy mahdollisimman positiivisena että tykätään työstämme. Niin ku tietysti loppujen lopuksi tykätäänkin, mutta eihän joka päivä ole kuitenkaan hauskaa.

5.2.1 Haastateltavien toiveet, odotukset ja pyrkimykset

Haastateltavien vastauksista kävi selkeästi ilmi, että tavalliset ihmiset pohtivat lehtijutun mahdollisia positiivisia seurauksia ennen haastateltavaksi suostumista. Heillä on toiveita ja odotuksia jutun sisällöstä, näkökulmasta ja seurauksista. Tämä saattaa joissain tapauksissa ohjata haastateltavan sanomisia, ja hän voi jättää asioita sanomatta, jotta ne eivät päätyisi lehteen. Tutkimukseni haastateltavista kuitenkin vain feissari myönsi selkeästi jättäneensä kertomatta työn ikävistä puolista, jotta jutun sävy pysyisi positiivisena. Muut korostivat ennen kaikkea kertoneensa asian niin kuin se heidän näkemyksensä mukaan on oikeasti. Esimerkiksi opettajaksi opiskeleva nuori halusi korjata opiskelualan mainetta oman kokemuksensa mukaan oikeammaksi.

E3: No tietysti mun mielestä oli parasta että siitä ny sai joku sitten intoo lähtee hakemaan ja muutenkin sitte se että siitä koulutusalaasta tulee inhimillisempi kuva. (...) On semmoinen kuva että vaan kuuden ällän tytöt voi päästä sinne opiskelemaan, mikä ei pidä ollenkaan paikkaansa. Niin hyvä että siitä annettiin nyt ehkä vähän erilainen kuva siinä jutussa.

Aineistoni perusteella näyttää siltä, että tavallisten ihmisten jutulle asettamista

toiveista ja odotuksista huolimatta heillä on ennen kaikkea tavoitteena puhua totta. Tätä korostivat sekä porrasnosturibyrokraatiasta että sähkölaitoksen laskutusongelmista kertoneet ihmiset.

E7: Siinä [jutussa] oli niinku sanoin sille [toimittajallekin; nimi poistettu], että kaikki mitä mä olen sulle puhunut tässä niin joka sana on totta.

Tulkintaani totuuteen pyrkimisestä tukee se, että kaksi haastateltavaa oli vielä haastatteluhetkellä harmissaan siitä, että jutussa heidän sanomisistaan oli tehty liian vahvoja tai vääriä johtopäätöksiä tai tulkintoja. Näin siitä huolimatta, että molemmissa tapauksissa toimittajan tekemä tulkinta oli periaatteessa linjassa sen kanssa, millaisen kuvan haastateltavat toivoivat jutun antavan käsiteltävästä aiheesta. Tämä näyttäisi viittaavan siihen, etteivät esimerkki-ihmiset halua liioitella asioita edes tukeakseen omaa kantaansa. Kysymys voi olla puhtaasti siitä, että ihmiset haluavat puhua totta. Toisaalta haastateltavat myös tiesivät, että asiantuntevat lukijat huomaavat liioitellut ja väritetyt lausumat.

E4: Mun mielestä toi juttu ja asia oli ihan hyvä, mutta tosiaan mua häiritsi pikkusen toi että siinä nostettiin toi että [työmatka-aika] lyheni puoleen, mikä ei sinänsä ihan oikeesti pidä paikkaansa. (...) [Haastattelupäivänä] mä olin aamulla seitsemän aikaan liikenteessä. (...) Ei se nyt ihan että jos mä olisin kulkenut vaikka kahtakyt vailla kahdeksan tai näin niin ei se ihan puolessa oo.

E3: Mä sanoin, että loppuviimeksi ne [sijaisuudet] on ollu positiivisia kokemuksia, mutta että niis on ollu paljon sellaista negatiivista, mutta ne on aina kasvattanu. (...) sit se [toimittaja] laitto et (...) kaikki opetuskokemukset on ollu aina positiivisia. (...) Ajattelin että siitä voi tulla semmosta palautetta että ei aina voi olla vaan positiivisia opetuskokemuksia.

H: No tuliko?

E3: Muutamilta tuli, semmoisilta tutuilta, mutta ei muuta. Mutta nekin oli arvannu että se oli se toimittaja vaan oikassu vähän.

Useimmat esimerkki-ihmiset olivat pohtineet hyvin vähän tai eivät lainkaan julkisuuden mahdollisia negatiivisia seurauksia ennen juttuun suostumistaan. Negatiivisten seurausten arveltiin olevan joka tapauksessa vähäisiä, ja aiheuttavan korkeintaan hetken harmistusta. Yleensä haastateltavat ajattelivat, ettei juttuun

suostumalla häviä mitään.

E7: Mä laskin niin että mitä mä siinä menetän? En mitään. Jos mulla ois maine mennyt, niin menköön. (...) Ei ne [sähkölaitos] voi oikeestaan mitään sanktiota mulle antaa. Voihan se olla, ettei ne oikein tykkää minusta mutta siitä mä en välitä.

E5: Ehkä sitä ajatteli, että semmoiset vanhoilliset tahot, jotka sitten lukee tätä juttua niin saattaa sitten heti ajatella, että mikäs äiti tää nyt on kun se on heti sysäämässä lastaan isän hoitoon. Mutta se oli ehkä vaan semmoisen murto-osasekunnin ajan kun sitä mietti näin.

E3: No tuskinpa siitä mitään hirveetä olis voinut seurata, mutta varmaan semmoinen tosi karkäs arvostelu joltain vieraalta ihmiseltä olis saattanut ehkä pikkuisen syödä miestä.

5.2.2 Ensikontaktista haastatteluun

Esitaistelijoiksi luokittelemistani esimerkki-ihmisistä yksi soitti itse toimitukseen juttuaiheen, yhden tuttava otti yhteyttä toimittajaan ja yhteen otettiin yhteyttä toimituksesta. Esikokijoista kahteen otettiin yhteyttä toimituksesta. Feissari poikkesi tältäkin osin muista: hänet toimittaja näki kadulla ja meni ehdottamaan haastattelua. Ketään haastateltavista ei tarvinnut erityisemmin suostutella kertomaan kokemuksiaan omalla nimellään lehdessä, mutta isoon juttuun ja varsinkin kuvaan suostuminen mietitytti sähkölaskuasiassa toimitukseen soittanutta haastateltavaa.

E7: Kun mä sanoin, että kannattaako tästä niin isoa juttua kaiken kaikkiaan tehdä, niin se [toimittaja] sanoi, että se saa uskottavuutta se asia, että oikein valokuvan kanssa.

Toimituksen etsimät haastateltavat löytyivät juttuihin toimittajien omasta tai heidän kollegoidensa tuttavapiiristä. Ruuhkista kertonutta työmatka-autoilijaa oli haastateltu ruuhkista aiemminkin samassa lehdessä, mutta alun perin hänkin valikoitui haastateltavaksi juuri tutun toimittajan välityksellä. Lasta kotona hoitavan isän toimittaja nappasi juttuun naapuristaan. Toimittaja oli haastatellut samaa pariskuntaa aiemminkin eri aiheesta.

E5: [Toimittaja] oli valmistellut tätä juttua tästä aiheesta ja sitten hän tietysti muisti, että ai niin tossa tien toisella puolella nyt sattumalta on tollainen nuori perhe, niin otti sitten yhteyttä että voisko hän haastatella meitä tota varten.

Aineistoni perusteella voi sanoa, että tavalliset ihmiset pääsevät tavallisimmin esimerkki-ihmisiksi lehteen joko siten, että ottavat itse tai joku muu ottaa heidän asiassaan yhteyttä toimitukseen, tai siten että he kuuluvat jonkun toimittajan tuttavapiiriin. Voikin kysyä, vinouttaako se sitä, millaiset ihmiset valikoituvat esimerkki-ihmisiksi? Ovatko esimerkki-ihmiset useammin esimerkiksi sosiaalisia ja ulospäinsuuntautuneita tai monessa mukana olevia ihmisiä kuin pienen sosiaalisen piirin omaavia tai hiljaisia ja vetäytyviä ihmisiä? Tähän kysymykseen vastaamiseen aineistoni on liian pieni.

Haastattelutilannetta kaikki esimerkki-ihmiset kuvasivat positiivisin sanoin, esimerkiksi mukavaksi, rennoksi tai luontevaksi. Neljä haastatteluista oli tehty kasvokkain joko haastateltavan kotona tai jutun aiheeseen liittyvässä paikassa. Kaksi tehtiin puhelimesta ja haastateltava tapasi kasvokkain vain kuvaajan. Haastattelutapa ei vaikuttanut siihen, kuinka sujuvana haastattelutilannetta pidettiin. Haastattelut vaikuttivat kuitenkin olleen toteutustavaltaan ja anniltaan varsin erilaisia, sillä siinä missä yhdet kertoivat laajasti elämästään, oli toinen pohtinut jo etukäteen mitä aikoo sanoa. Tähän saattoi vaikuttaa haastateltavien ikä. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että nuoret aikuiset harkitsivat sanomisiaan tarkemmin kuin ikäihmiset, jotka kertoivat elämästään laajemmin ja luottivat siihen, että toimittaja osaa erotella jutun kannalta olennaiset asiat.

E1: Me oikeestaan vaan puhuttiin tällä tavalla näistä epäkohdista.

E2: Kyllähän me jauhettiin vaikka mitä.

E1: Siinä tuli kaik mitä on meijä elämäнкаares ollu. Ilot ja surut melkein.

E3: Mä oikeestaan vähän tiesin että mitä se mahdollisesti tulis kysymään niin mä osasin vähän varautua siihen ja olin vähän miettinyt etukäteen että mitä vois sanoa.

Aineistoni eläkeiän jo saavuttaneet haastateltavat korostivat muutenkin enemmän luottamustaan toimittajan ammattitaitoon. Heistä oli parempi, että toimittaja kirjoittaa

jutun heidän kertomiensa asioiden perusteella kuin että he itse esimerkiksi kirjoittaisivat aiheesta yleisönosastolle.

E1: Se on melkein helpompi sen takia että silloin ihminen tavallaan avautuu ja toimittaja osaa ottaa sieltä sen oleellisen asian ja kirjottaa. Niin ku mäkin puhun ja hölötän paljon, enkä tiedä tuleeks tässä mitään asioita esiin.

E7: Toimittajahan on asiantuntija ja ammattitaitoinen. Ettei tuu kauheen kotikutoista, sehän ei oo kovin uskottava jos siitä tulee kauheen kotikutoinen.

Parikymppisten haastateltavien puheissa luottamus toimittajaan ei noussut esiin, ei tosin epäluottamuskaan. Heille yhteyden ottaminen toimittajaan ei kuitenkaan ole ensisijainen keino saada asioita julkiseen keskusteluun, vaan ensimmäinen kanava siihen on internet. Tärkeissä asioissa he kuitenkin saattaisivat ottaa yhteyttä toimittajaan, koska lehden julkisuus — varsinkin toimituksen tuottaman aineiston tavoitavuus ja huomioarvo — koettiin ainakin vielä haastatteluhetkellä internetiä tehokkaammaksi.

E3: Mun mielestä internet toimii hyvin tollaseen et ihmisten ajatustenvaihtopaikkana. Kyllä se vois olla yleisönosastopalstakin. Tuskin mä ainakaan ottaisin yhteyttä kehenkään toimittajaan ellei se asia ois semmoinen tärkeä tai jotain tämmöistä.

H: Minkä takia et ottaisi toimittajaan yhteyttä?

E3: Ehkä mä jotenkin koen että ne tekee niitten työtä ja ne ettii sieltä ite semmoiset aiheet mitä ne kuvittelee tai ajattelee että on tärkeitä.

E8: Se voi olla että se lähtis siitä nettikeskustelusta liikkeelle, se on niin helppo vaihtoehto. Sen jälkeen varmaan sitten koittais tyrkyttää sitä jollekin ammatti-ihmiselle. Mieluummin kuin kirjoittais. Se ei mee sitten niin monelta ohi, jos se on toimittajan kirjoittama juttu ja alkuosiossa lehtee tai mihin se juttu nyt kuuluu.

5.2.3 Sitaattien tarkistaminen

Yli 60-vuotiaiden haastateltavien korostama luottamus toimittajaan ei kuitenkaan vertautunut suoraan siihen, halusivatko haastateltavat tarkistaa kommenttinsa ennen

jutun julkaisua. Esimerkiksi laajasti elämästään kertoneet porrasturahaastateltavat pitivät selvänä, että juttu tarkistetaan etukäteen. Sähkölaskustaan kertonut ei tarkistanut juttua.

E1: Mä oletin ilman muuta, että se oikoluetaan. (...)

H: Halusitteko jotain muutoksia siihen vai oliko se hyvä sellaisena?

E1: No siihen lisättiin vaan että mäkin käytän rollaattoria, että mä en pysty liikkumaan ulkona ilman rollaattoria, koska se tavallaan sitten vielä lisäs sitä [porrasturin] tarvetta.

E7: Joo kyllä mä tiesin [että on oikeus tarkistaa kommenttinsa], mutta aattelin niin että ensinnäkin se ois käytännössä... oishan se jotenkin onnistunut käytännössä, mutta luotin tähän toimittajaan. Musta hän vaikutti niin asiansa tuntevalta.

Kuudesta jutusta vain kahdesta haastateltavat tarkistivat kommenttinsa etukäteen. Toisessa tapauksessa juttu luettiin haastateltaville puhelimesta, toisessa he lukivat sen itse tietokoneelta. Porrasturijuttuun haastateltavat ehdottivat pientä lisäystä, jonka toimittaja teki. Toiseen tarkistettuun eli lapsenhoitajuttuun ei ehdotettu eikä tehty muutoksia. Haastateltavat yhtä lukuun ottamatta sanoivat tienneensä, että heillä olisi ollut oikeus tarkistaa kommenttinsa jutusta etukäteen. He eivät kuitenkaan tulleet ajatelleeksi asiaa, kun toimittaja ei ottanut sitä puheeksi, tai sitten he luottivat toimittajaan joko tämän asiantuntevuuden tai aiempien hyvin kokemustensa vuoksi. Yksi ei tiennyt oikeudesta, eikä toimittaja hänelle sitä kertonut.

E3: Mä oisin tarkistanut ne jos ois ollu oikeus. Tai oisin tienny et ois oikeus.

E4: Kyl mä sen periaatteessa tiedän, mutta siinä nyt mulla ei tullut mieleenkään.

E8: Tiesin, että on oikeus, mutta ei ole koskaan ollut mitään sellaista tilannetta, että olisi tullut mitään kovin pahoja, tai että olisi mitään sanomisia ainakaan laitettu väärin.

Kiinnostavaa kyllä, tarkistetut jutut olivat ainoat, joissa ei haastateltavien mukaan ollut mitään virheitä heitä itseään koskevassa osuudessa. Aiemmin mainitsemiä opiskelu- ja ruuhkajuttujen lisäksi sähkölasku- ja feissarijutuissakin oli pientä epätarkkuutta, mutta ei sellaista, että se olisi haastateltavia erityisemmin harmittanut.

E7: Siinä luki että olen lähettänyt pankista laskuja, mutta tarkoitin, että tiliotteita.

E8: Pari pientä asiavirhettä löysin (...) mutta ne ei oo edes semmoisia, mitä on välttämättä sen enempiä keskusteltu siinä, että mä en tiedä miten tosta palkkauksesta edes on puhuttu, mutta missään tapauksessa ei ole kuukausipalkkalaisia oltu.

5.2.4 Jutun julkaisu ja seuraukset

Kaksi haastateltavaa kertoi yllättyneensä siitä, kuinka isona juttu lehdessä julkaistiin. He olivat odottaneet jutun olevan pienempi. Kukaan ei kertonut odottaneensa isompaa juttua, mutta kysyttäessä, vastasiko juttu odotuksia, osa haastateltavista huomautti puhuneensa enemmänkin kuin mitä jutussa oli.

E3: Mä kuvittelin että se on paljon pienempi juttu. [Se yllätti] Että siitä tulikin etusivun juttu tai että se oli etusivulla se kansikuva.

E7: Tiesin että se tulee huomiseen lehteen, mutta mittasuhteet oli ihan, tosiaan kuvittelin että se on ihan semmoinen tulitikun kokoinen juttu jossakin. (...)

H: Kun avasit lehden niin tuli yllätyksenä?

E7: Niin. Meinasin sohvalta tippua. (...) Loppuviimein se ei ollut negatiivinen asia. Mun mielestä se oli lehdessä ihan koon puolesta ja asian puolesta ihan oikeissa mittasuhteissa.

E5: Ehkä me jotain muutakin sanottiin kuin mitä [toimittaja] on tähän kirjoittanut. Kaikkee enemmänkin tuli, mutta tekstiä on sitten tietysti rajallinen määrä. Mutta kyllä tässä ne meidät perusmielipiteet tuli oikein hyvin esille.

Osalle haastateltavista oli ollut hiukan epäselvää, missä juttu julkaistaan tai millaisista paloista se koostuu. Aineistoni perusteella vaikuttaakin siltä, että toimittajille itselleen päivänselvät asiat saattavat helposti jäädä kertomatta haastateltavalle, tai sitten niistä voidaan kertoa tavalla, jota toimituksen ulkopuolinen henkilö ei kunnolla ymmärrä.

E1: Mää aattelin vaan että se voidaan julkasta jossakin Aamulehdessä tai jossakin Morossa tai semmoisessa.

E4: Kyllä mä sen tiesin ihan tarkkaan, että missä se julkastaan. Tietysti se, että minkä kokonen tai mitä muuta siinä on niin.. kyllä hän [toimittaja] jotain selitti että mitä siihen tulee, mutta sitä on meikäläisen aika vaikea hahmottaa kun lehtikuviot ei oo mulle sillai tuttuja.

Julkisuuden seuraukset olivat haastateltavien mielestä pääosin positiivisia. Yleisin seuraus jutuista oli se, että tutut ja jotkut tuntemattomatkin kommentoivat huomanneensa lehtijutun. Jutun mahdollisesti netissä synnyttämiä keskusteluja kukaan haastateltavista ei ollut seurannut.

E1: Yksi huvittavin piirre on, kun tuttavat (...) sanotaan, että mitäs julkkikset tietää. Ollaan naurettu sille, että heti kun saat naamas lehteen, oot julkkis. Mut ei se oo yhtään rasittanut.

Myös haastateltavien toivomia konkreettisia seurauksia tuli, vaikka onkin vaikea sanoa, kuinka paljon lehtijutut lopulta vaikuttivat asioiden järjestymiseen. Joitakin kuukausia porrasnosturijutun julkaisun jälkeen asia ratkesi korkeimmassa hallinto-oikeudessa haastateltavan toivomalla tavalla eli myös vaimo sai oikeuden käyttää nosturia. Vaikuttiko lehtijuttu päätöksen aikatauluun tai sisältöön, sitä on vaikea arvioida. Haastateltava kuitenkin uskoi, että jutulla saattoi olla vaikutusta.

Sähkölaitoksen laskutusongelmajuttua puolestaan seurasi melkoinen mediamylläkkä: Asian tultua julkisuuteen laskutussotkia käsiteltiin useissa muissa lehdissä sekä uutisissa että mielipidesivuilla ja radiossa ainakin Ylen paikalliskanavalla. Alkuperäistä juttua luettiin myös Ylen Aamu-tv:ssä. Se yllätti haastateltavan.

E7: Mä en ois ikinä uskonut että millaisen mylläkän se [juttu] saa aikaan. Kyllä mä hyvin varovasti avasin lehteä sitten monta viikkoa sen jälkeen, että jos tulis ykskin sellainen negatiivinen, että joku jos ois vaikka niinku sähkölaitoksen puolella. Mutta ei mun silmään ainakaan sattunut yhtään semmoista arvostelua.

Jutulla oli haastateltavalle myös konkreettisia seurauksia: hän sai ensin sähkölaitokselta tökeröksi kokemansa kirjeen, mutta sitten myös korjatun laskun.

E7: Joku pomo kehittämisspäällikkö vai mikähän se oli (...) lähetti mulle semmoisen oikein

tökerön kirjeen, (...) että mitä sä hosut että kun tää on arviolasku. Se ois pitkässä juoksussa sitten hyvitetty se lasku mulle. (...) Sitten tuli seuraavalla viikolla uudet kirjeet missä oli niinku kohtuullinen, semmoinen lasku mitä mä olen tottunut maksamaan niillä mun kulutuksilla.

Sähkölaitoksen kirjeen lisäksi haastatteluaineistoni toinen negatiivinen palaute tuli jutusta, joka koski isän roolia lapsen hoidossa. Haastateltavat olivat tosin jo etukäteen osannet aavistaa, että isän roolin korostaminen lapsen hoidossa saattaisi saada perheen perinteistä työnjakoa kannattavat ihmiset kommentoimaan asiaa.

E5: Heti tuon jutun jälkeen niin tää yks kaupan nainen, joka itse oli viiden lapsen äiti (...) sano mulle ihan suoraan että kyllä äidin paikka on lasten kanssa kotona.

Erityisesti esitaistelijat toivoivat, että voisivat juttuun suostumalla vaikuttaa muiden, samoissa ongelmissa painivien ihmisten tilanteeseen tai kannustaa muita kertomaan havaitsemistaan epäkohdista ja ongelmista julkisesti. On vaikea arvioida, oliko jutuilla tällaista vaikutusta. Toimittajahaastattelujen perusteella voi kuitenkin sanoa, että toimittajien kokemuksen mukaan esimerkki-ihmisjutut poikivat usein jutun kirjoittaneelle toimittajalle uusia yhteydenottoja tavallisia ihmisiä koskevista epäkohdista tai huolista.

Muiden ihmisten elämää voi ajatella helpottaneen ainakin sen, että julkisen paineen seurauksena sähkölaitoksen asiakaspalvelua pyrittiin sujuvoittamaan avaamalla nettilomake laskutusvirheistä ilmoittamista varten. Laskutusotkut ja niiden saama julkisuus johtivat myös sähkölaitoksen toimitusjohtajan eroon. Opettajaopiskelija oli kuitenkin haastateltavistani ainoa, joka oli saanut henkilökohtaisesti tietää jutulla olleen sellaista muita kannustavaa vaikutusta, jota hän oli haastateltavaksi suostuessaan toivonut.

E3: Kaverit on kertonu että kun ne on molemmat ollu kouluilla töissä, kun ne on välivuodella niin siel on niitä, jotka hakee opettajaksi, niin ne on puhuneet siitä jutusta. Että anto vähän semmoista, että saattaa hakea vaikka ei ookaan välivuosia montaa takana eikä kokemusta hirveesti.

Kukaan haastateltavista ei uskonut kieltäytyvänsä ainakaan lähtökohtaisesti lehtijutun

esimerkki-ihmisen tehtävästä tulevaisuudessa. Suurin merkitys suostumisessa on sillä, että jutun aihe on sellainen, josta haastateltavalla on kokemusta ja josta hän haluaa julkisuudessa kertoa.

E7: Ihan riippuu aiheesta. Jos mä koen niin että mä olen oikeassa ja vahvoilla niin mikä ettei.

E3: Riippuu niin siitä jutun aiheesta ja siitä että en välttämättä henkilökohtaisia asioita (...) mutta kyllä mä yleensä suostun, jos ei oo mitään semmosta estettä.

5.2.5 Tarvitaanko lehtijutuissa tavallisia ihmisiä?

Haastateltavien mielestä tavallisia ihmisiä tarvitaan lehtijutuissa, koska he tekevät jutuista elämänläheisempiä, konkreettisempia ja kiinnostavampia. Tavallisten ihmisten mielipiteiden katsotaan myös jutuissa osoittavan, mitä asioista oikeasti ajatellaan. Yhden haastateltavan mielestä tavallisten ihmisten kokemukset ja mielipiteet eivät ole yhtä kiinnostavia kuin vaikkapa lainsäätäjän kertomat faktatiedot. Kaikkien muiden mielestä tavallisten ihmisten näkökulmat tekevät jutuista kiinnostavampia kuin ne olisivat pelkkien faktatietojen varassa.

E4: Minä ainakin hyvin mielelläni luen niitä että mitä ihmiset on mieltä. Yleensä ne on meidän tavallisten ihmisten asioita kuitenkin, joita siellä käydään ja käsitellään. Se kertoo paljon enemmän että mitä asioista oikeesti ollaan mieltä, eikä se että joku virkamies tai virkanainen... se hallinnollinen mielipide.

E5: Vähän se riippuu aiheestakin, mutta mä näkisin että ylipäänsä tällöinen lehtijutun malli, että on se faktatieto ja sitten on se viranomaispohjainen haastattelu ja selvitys siihen asiaan ja sitten vielä kansalaisen näkökulmasta se mielipide niin jotenkin se on sellainen pyhä kolminaisuus mikä tekee sellaisen aika uskottavan ja hyvä jutun.

Haastateltavat arvioivat, että jos ihmisellä on halua tuoda jokin tärkeä asia julkiseen keskusteluun, lehtien palstoille on nykyään mahdollista ja helppoakin päästä. Haastateltavat perustelivat tätä sillä, että joko heidän oma uutisaiheensa oli herättänyt toimituksen kiinnostuksen tai sitten he olivat päässeet mielestään usein

haastateltavaksi lehteen, vaikka eivät olleet edes itse ottaneet yhteyttä lehteen. Toki tähän voi vaikuttaa se, että haastateltavista useilla oli tuttavapiirissään toimittaja.

5.3 Toimittajien päämotiivit — esimerkki-ihmiset elävöittäjinä, todistajina ja levikin kasvattajina

Toimittajien näkemys esimerkki-ihmisten tehtävistä oli varsin erilainen kuin ihmisten itsensä. Esimerkki-ihmiset kokivat olevansa jutuissa muiden tai tärkeän asian puolesta taistelijoita tai arkisen kokemuksensa kertojia. Toimittajat taas korostivat enemmän ihmisten antia jutulle kuin sitä, että ihmiset voisivat vaikuttaa uutisen aiheena olevaan asiaan lehden avulla tai auttaa tai hyödyttää muita ihmisiä. Tällainen näkökulmaero on toki luonnollinen: toimittajat miettivät, miksi juttuun ylipäänsä tarvitaan esimerkki-ihminen ja ihmiset pohtivat, mikä heitä motivoi osallistumaan jutuntekoon. Mielenkiintoista kuitenkin on, että esikokijajutut kirjoittaneilla toimittajilla oli keskenään samantyyppinen näkemys esimerkki-ihmisen tehtävästä jutussa, samoin esitaistelijajuttujen kirjoittajilla. Siitä voi päätellä, että esimerkki-ihmisten etsimisen ja toisaalta myös heidän suostumisensa perustelut kumpuavat uutisen aiheesta.

Kuten edellä kävi ilmi, esikokijat puhuivat mielellään itselleen tutusta ja läheisestä aiheesta, koska he kokivat, että heillä oli siitä arkista kokemusta ja mielipiteitä. Samalla he halusivat esimerkkillään kannustaa muita kaltaisiaan. Näiden, eli koti-isyydestä ja opettajaksi opiskelemisesta kertovien juttujen toimittajat kuvailivat esimerkkien tarvetta siten, että heidän haluttiin elävöittävän juttuja, tuovan niihin esimerkiksi tunnetta ja paikallisnäkökulmaa.

T4: En mä mitään radikaalia sieltä odottanut. Tämmöinen tavallisen ihmisen ääni, johon monen lukijan on ehkä helppo samaistua. (...) Ainakin se toi semmosta lämpöä ja jotenkin niin kun esille semmoisen uudenlaisen isätyypin.

T2: Se olis aika tylsän ja kuivan oloinen ollut ilman tätä [esimerkki-ihmistä].(...) Kyllä siitä elävämmän luo tämä.

Esitaistelijoiden sitä vastoin haluttiin vahvistavan ja todistavan uutisaiheen pitävän paikkansa ja olevan merkityksellinen. Työmatkalaisen, porrasturin käyttäjien ja sähkölaitoksen asiakkaan kohdalla toimittajat eivät puhuneet elävöittämisestä tai lämmöstä, vaan heidän arkisen kokemuksensa todistusvoimasta ja tietojensa tärkeydestä siinä, että uutinen ylipäänsä syntyi tai uutisaiheen merkitys korostui.

T3: Hänen tärkein tehtävänsä oli todistaa, että tämä ihme [ruuhkien vähentyminen] on totta ja sitten kertoa sen jälkeen, että miltä se tuntuu. Siitä olisi [ilman esimerkki-ihmistä] puuttunut se sellanen varmistus siitä, että se oikeasti koskettaa ihmisiä eikä ole vain tilastoja.

T5: No tätä juttua ei olisi ilman näitä ihmisiä eli ne toi tän jutun, mutta kyllä mun mielestä tän anti oli se, et ne [esimerkki-ihmiset] osottaa sen, että miten paljon kaikennäköistä hölmöä tapahtuu ihan vaan niinku hyvää tarkottavien sääntöjen nimissä.

T6: Mä halusin niinku nimenomaan että tää kaivetaan yksittäisesimerkinä, että kuinka pielessä voi olla ja miten ihminen sitten suhtautuu siihen. Ja sit hän mainitsi, että kun hän oli soittanu sinne sähkölaitokselle niin sanottiin, että ei tää vielä oo paha juttu, että siel on menny jollakin lasku suoraan perintään. (...) Koska hän kerto mulle tämmösen mielenkiintosen yksityiskohdan, mitä mä lähin sit selvittäään, niin hän oli ihan avainasemassa.

Erityisesti laskutusotkujutussa korostui, että uutisaiheen omakohtaisesti tunteva esimerkki-ihminen antoi toimittajalle sellaisia näkökulmia, vinkkejä ja kysymyksiä, joita tämä ei itse olisi välttämättä tullut ajatelleeksi.

T6: Mä sain häneltä myös kysymysasettelua, että tavallaan pääuutisen yhteydessä hankin sitten häneltä saatuihin kysymyksiin vastauksia. Ykköskysymys se, että voiko todella ihmisten luottotiedot mennä rekistereissä punaselle, jos ihminen ei pysty ite korjaamaan tätä laskua, jos ei saa sähkölaitokseen edes yhteyttä.

Feissarijuttu poikkesi tässäkin suhteessa muista. Siinä missä feissarin juttuun suostumisen perustelut kallistuivat enemmän esikokijoiden suuntaan, olivat toimittajan perustelut enemmän esitaistelija-juttujen kaltaisia.

T1: Hain häneltä vahvistusta ikään kuin sille että kysyn että oletteko tulleet jäädäkseen, et silloin mä voin tavallaan uutisoida sen. Et jos ne ois kertaluontoisesti ollut täällä käymässä,

niin ei mun mielestä se ylittäis uutiskynnystä.

Kun ihmisten tehtävistä kysyttiin monivalintakysymyksellä, lukijalähtöisyydestä ja levikin ylläpitämisestä kumpuava tehtävä nousi muita tärkeämmäksi. Monivalintakysymys oli: Mikä seuraavista on esimerkki-ihmisen tärkein tehtävä?

a) jutun tekeminen luetummaksi tarinallaan ja kuvallaan, b) niiden mielipiteiden ja kysymysten esittäminen, joita muillakin ihmisillä on, c) virheellisten näkemysten korjaaminen tai d) jokin muu, mikä?

Viisi toimittajaa valitsi tärkeimmäksi tehtäväksi a:n ja yksi b:n. Yksi a:n valinneista totesi, että a-vaihtoehto tuo mukanaan ja tekee mahdolliseksi myös muut tehtävät. Toimittajat kuitenkin myönsivät, että yksi merkittävä syy siihen, että tavalliset ihmiset ylipäänsä esiintyvät lehdessä, on levikin nostaminen. Tämä näyttää viittavan siihen, että journalismin murroksen myötä vastuu levikistä ja yhtiön taloudesta vaikuttaa myös toimittajien arkiseen työhön (ks. luku 3.1).

T1: Kyllä siinä varmaan mietitään ihan puhtaimmillaan levikkiä. Jos meillä ei näy ne ihmiset, jotka lehteä tilaa ja lukee, lehtien sivuilla, niin onhan se aika outoa. Ei niin että yks yhteen myisin samalla tilausta kun meen haastattelemaan, mutta että semmoinen ihmisläheisyys.

T3: Se on mun käsityksen mukaan tullut tästä henkilökeskeisemmästä journalismista, on huomattu, että se puree ja tuo jutut ihmisille kiinnostavammiksi. Sillä tavalla tavallisen ihmisen tehtävä siellä on nostaa levikkiä.

Ihmisten kuuleminen oli toimittajien mielestä tärkeää myös siksi, että he ovat uutisaiheen osapuolia, esimerkiksi päätösten tai toimenpiteiden kohteita. Toisaalta toimittajat kokivat, että esimerkki-ihmisillä on paljon annettavaa lukijoille. Heidän tarinansa tekee vaikeistakin asioista kiinnostavampia ja ymmärrettävämpiä. Asioiden vaikutukset on helpompi selittää lukijoille, kun se voidaan tehdä konkreettisen esimerkin kautta. Näin esimerkki-ihmiset näyttävät vastaavan toimittajien puheessa myös yhteiskunnallisen journalismin ihanteisiin (ks. luku 3.4). Toimittajien mielestä tavallisen ihmisen omakohtainen kokemus on lukijoille mahdollisesti myös luotettavampi todiste asian tärkeydestä ja totuudenmukaisuudesta kuin saman asian

esittäminen tilastoin tai vaikkapa virkamiehen lausumana.

T5: Jos ei niitä ihmisiä olisi lainkaan, niin mä jotenkin koen että se olis paljon yksipuolisempaa. Se tuo aina sen kuntalaisen ja käyttäjän näkökulman. Että jos ajatellaan, että kuka niitä tarvii, niin siinä tapauksessa niitä tarvii ylipäätään lukijat.

T1: Jos aattelee uutiskriteereitäkin, niin kyllähän se nekin täyttää, että onhan se keskeistä kysyä siltä toimijalta tai kohteelta, että miten tää juttu menee eikä vain uutisoida jossain ylätasolla.

T3: Jos joku tavallinen ihminen sanoo jotain niin ehkä siihen luotetaan, että se on ainakin hänen mielestään totta. Jos siellä on virkamies tai tutkija, sitä ehkä helpommin aletaan vastargumentoimaan, että mä olen eri mieltä. Mutta kun siellä on tavallinen ihminen niin tavallinen lukija pitää sitä ehkä vertaisenaan.

5.3.1 Esimerkki-ihmistä etsimässä

Useimmissa tapauksissa esimerkki-ihmisten etsiminen juttuun oli itsestään selvää, mutta ei toimittajien mukaan jutun syntymisen kannalta välttämätöntä. Vain porrasturijutussa esimerkkipariskunta ja heidän tarinansa oli koko jutun kantava teema, mutta muut jutut olisi periaatteessa voinut tehdä ilman esimerkki-ihmisiä. Sähkölaitosjutussa haastateltavan tiedoilla oli toki merkittävä vaikutus jutun näkökulmaan eli siihen, että laskuja oli mennyt suoraan perintään. Feissarijutussa taas juttuidea syntyi feissarin mentyä kadulla juttelemaan toimittajalle. Muissa kolmessa tapauksessa toimituksessa päätettiin, että juttuun etsitään esimerkki-ihminen tai haastatellaan jo tiedossa olevaa, sopivaa henkilöä. Tärkeimpiä perusteluja siihen olivat, että uutinen haluttiin kertoa ihmisten kautta ja siihen haluttiin myös arkinen, ns. käyttäjän näkökulma. Yhdessä tapauksessa haluttiin tuoreuttaa vanhaa uutista uudella näkökulmalla. Useimmiten päätöksen esimerkki-ihmisen etsimisestä tekivät toimittaja ja uutispäällikkö yhdessä.

T3: Mä luulen että se oli meidän nykyisen toimituspolitiikan mukaan alusta pitäen selvää, että

kun puhutaan ihmisten liikkumisesta Tampereella niin se on ilman muuta ihmisestä lähtevä juttu.

T4: Tää oli semmoinen vanhan lämmittely, koska oliko se nyt viikonlopun aikana jo kun Stefan Wallin oli jälleen tullut ulos kaapista esittämään tätä samaa asiaa [perhevapaiden tasa-arvoistamista]. (...) Sit uutispäällikkö kysyi että voisinko minä (...) tarttua ja katsoa tähän jonkun uuden näkökulman kuin tää Stefan Wallinin ulostulo.

Niissä tapauksissa, joissa esimerkki-ihmistä ei ollut valmiiksi tiedossa, toimittajat lähtivät etsimään heitä omista ja sähköpostilla myös toimituksen muiden toimittajien verkostoista. Esimerkiksi opettajaopiskelija löytyi lopulta siten, että sopivaa haastateltavaa kysyttiin sähköpostilla koko konsernista. Usein esimerkki-ihmiset löytyvät kuitenkin toimittajien omasta suhdeverkostosta, jota toimittajat pitivät yhtenä tärkeimmistä työkaluistaan. Verkostoa toimittajat ovat kartuttaneet paitsi journalistisessa työssä, myös muissa töissä ja vapaa-ajallaan.

H: Mitä kautta yleisimmin nää ihmiset löytyy?

T3: Tutuulta kyselemällä. Tutuilla tarkotan kaikkia, mitä on verkostoitunu tässä toimittajavuosien aikana. Ihmiset kunnissa, virkamiehet, kaverit, kaikki ketä tuntee. Sit vaan sitä alkaa kyseleä sieltä suunnasta, mistä ounastelee sen löytyvän.

T5: Mul on omia tuttavuuksia aika paljon, kun mä oon tehnyt muutakin elämässäni kuin ollut toimittaja. Mul on sen mun entisen elämän verkostot, sit mul on toisaalta paljon semmoisia puolittuttuja ja sitten nyt kun mä oon tehny näitä juttuja niin sitä kautta on tullu ihmisiä, joilta mä voin kysyä lisää ihmisiä. Sitten toisaalta työkaverit, että tuntee ne ketään ja sitten on erilaiset järjetöt mitä tulee käytettyä aika paljon.

5.3.2 Suojeluasenne osana työprosessia

Toimittajien mukaan tavallisten ihmisten haastattelemisen poikkeaa paljon sellaisten lähteiden haastattelemisesta, jotka ovat tottuneita haastateltavia. Toimittajat pyrkivät haastattelemaan tavallisia ihmisiä mieluiten kasvokkain. Puhelinhaastatteluita tehdään yleensä aikataulusyistä, mutta sähköpostia toimittajat eivät mielellään käytä haastattelukanavana lainkaan, varsinkaan itselleen ennestään tuntemattomia tavallisia

ihmisiä haastatellessaan. Kasvokkainen kontakti oli toimittajien mielestä parempi sekä jutun että haastateltavan kannalta.

T1: Ennen kaikkea jutun kannalta se on parempi että on selkee kontakti. Saadaan kuva ensinnäkin, koska kuvatonta lehteä ei lue kukaan. (...) Jotenkin aattelin sitten myöskin niin että sen haastateltavan oikeusturvan kannalta on hyvä että se näkee, että toi tyyppi sen tekee, että jos siitä tulee jotain sanomista.

Toimittajien suhtautumista tavallisiin ihmisiin haastattelutilanteessa paljastui ohjaavan eräänlainen suojeleva, jopa aavistuksen holhoava, asenne. Toimittajat pyrkivät asettumaan tavallisten ihmisten asemaan, toisin kuin muiden haastateltavien. Siinä missä virkamieheltä asioita tivataan ja voidaan julkaista typeriltäkin kuulostavia lausuntoja, tavallista ihmistä haastatellessa toimittajat yrittävät varmistua siitä, että ihminen tietää mistä puhuu, eikä joudu lausumistaan vaikeuksiin. Heidän lausumiaan voidaan siistiä ennen julkaisua ja jättää harkitsemattomia sanomisia kokonaan julkaisematta.

T6: Tavallinen ihminen ku on kyseessä niin jollain tavalla yritän asettautua hänen asemaansa ja kuunnella ehkä vähän hänen elämäntarinaansa. (...) Ja pikkasen siinä samalla ehkä sit tulee vielä tarkistettua, että hän ymmärtää mistä puhuu. (...) Se on nimenomaan hän, jonka asemaan mä asetun ja virkamies on se, jonka kuuluu vastata, että miks asiat on näin.

T5: Monta kertaa [esimerkki-ihminen] saattaa käyttää vaikka tosi karkeeta kieltä ja sellasta, että jos mä laittasin ne semmosenaan niin ne vois joutua vaikka kunnianloukkauksesta — ei nyt täs tapauksessa, mutta yleensä. Niin sit täytyy vähän niinku suojella. Välttämättä ihminen ei ymmärrä sitä, toisin kuin virkamies, jonka pitää ymmärtää.

Toimittajat myös korostivat kertovansa kokemattomille haastateltaville heidän oikeuksistaan tarkemmin ja tekemään selväksi sen, mihin he juttuun suostumalla sitoutuvat. Siksi onkin kiinnostavaa, että vain kaksi haastattelemista esimerkki-ihmisistä tai pariskunnista oli tarkistanut kommenttinsa jutusta etukäteen. Kaksi toimittajaa sanoi, ettei halua tyrkyttää juttuja tarkistettaviksi, jos haastateltavat eivät itse ota asiaa puheeksi.

T1: Jos kysyvät niin annan jutun luettavaksi, mutta hän ei sitä pyytänyt muistaakseni enkä

sitten toimittanutkaan. En rupea tyrkyttämään.

Toisessa ääripäässä oli toimittaja, joka ehdottaa itse aktiivisesti haastateltaville juttujen tarkistamista, jotta niihin ei jäisi virheitä.

T4: Mä monesti ite soitan ja sanon, että voiks lukea, ettei mun tarvi sitten murehtia sitä juttua. Etenkin kun on sähköpostit, niin mä aika paljon laitan juttuja ja kyllä yllättävästi sieltä virheitä löytyy.

Tarkistamisteema ei valitettavasti noussut esiin kaikkien toimittajien haastatteluissa. Se paljastui mielenkiintoiseksi vasta siinä vaiheessa, kun kaikki esimerkki-ihmiset oli haastateltu, joten siksi se ei ollut haastattelujen pohjana käyttämässäni teema-alueuettelossa. Muutamien aiheeseen liittyvien toimittajakommenttien perusteella voi kuitenkin pohtia, eivätkö toimittajat pidä kommenttien tarkistamista ensisijaisesti haastateltavien oikeutena, josta heidän pitäisi vähintäänkin saada tietää, vaan jonkinlaisena oman työnsä varmisteluna ja mielenrauhan tuottajana, jonka ajatellaan aiheuttavan ylimääräistä vaivaa sekä haastateltavalle että toimittajalle. Jälkikäteen ajatellen tätä teemaa olisi pitänyt toimittajahaastatteluissa käsitellä laajemmin. Nyt aineistoni ei toimittajien osalta tarjoa tästä teemasta juuri muuta kuin mielenkiintoisia jatkokysymyksiä seuraavaa tutkimusta varten. Palaan tarkistamisen problematiikkaan luvussa 6.1.

Kuten edellä kävi ilmi, toimittajat kertoivat suojelevansa kokemattomia haastateltavia kertomalla heille heidän oikeuksistaan, varmistelemalla heidän tietävän mistä puhuvat ja harkitsemalla tarkkaan, mitä haastateltavien puheesta julkaistaan. Tämän lisäksi toimittajat eivät kertomansa mukaan juurikaan pohdi sitä, mitä seurauksia jutulla voi olla haastateltavalle.

T3: Suojelee just sillä tavalla, ettei pistä niitten lapsuksia lehteen, jolloin se uutisjuttu on mun mielestä silloin niin asiallinen, että se ihminen, jos se joutuu johonkin seurauksiin, niin se johtuu niistä hänen perustelluista mielipiteistään, jotka mä olen havainnut, että hän sano ne ihan täydessä järjessään ja tarkotti sitä.

T4: Ei toimittajan tehtävä ole ajatella, että mitä tällä jutulla on seurauksia. Meidän tehtävä on

(...) nostaa esiin epäkohtia tai ilmiöitä tai muuta. (...) jos mä rupeisin miettimään et mitä seurauksia tästä tulee, niin en mä uskaltaisi tehdä sitä työtä. Tietysti kun on tavallisesta ihmisestä kyse, niin toimittajan vastuu on isompi.

Toimittajien kokemukset tosin tukivat sitä, ettei esimerkki-ihmisille yleensä koidu jutuista ikäviä seurauksia.

T5: Kun mä oon tehny ja sit ku mä oon tavannu niitä ihmisiä jälkeinpäin niin se on erittäin harvoin kun kukaan on sanonu, että olis tullu mitään tosi ikäviä seurauksia. Yleensä ihmiset on saanu myönteistä palautetta ja semmoista selkään taputtelua, että kiva kun toitte tän asian esille.

5.3.3 Ihminen jutussa tuo uusia vinkkejä

Ikävien seurausten sijaan arkisia epäkohtia koskevat esimerkki-ihmisjutut voivat toimia juuri niin kuin esitaistelija-ryhmään kuuluvat haastateltavat toivoivat: ne rohkaisevat muita ihmisiä ottamaan toimittajaan yhteyttä kohtaamistaan epäkohdista tai muista tavallisten ihmisten elämää koskettavista asioista. Toimittajien kertoman mukaan näyttää siltä, että ihmiset ottavat mieluummin yhteyttä sellaiseen toimittajaan, jonka huomaavat tarttuvan tavallisia ihmisiä koskettaviin aiheisiin. Yhteydenoton kynnyks vaikuttaa madaltuvan lisää, jos lukijat huomaavat toimittajan haastavan tiukasti virkamiehiä, päättäjiä, viranomaisia tai muita tahoja vastaamaan kysymyksiin ja toimimaan epäkohtien korjaamiseksi.

T5: Tämmöset jututhan poikii aina sen, että sitten tulee lisää yhteydenottoja, joissa kerrotaan lisää kummallisia tarinoita. Että siinä mielessä voi ajatella, että vaikka se palaute ei suoraan koskisi juttua, niin tavallaan nimi jää ihmisten mieleen ja sit saa yhteydenottoja myöhemmin.

T6: Jos oot kirjottanu juuri jostakin asiasta niin se saattaa ihmisiä innostaa antamaan niitä vinkkejä joko siitä samasta aihepiiristä tai sit jos ne huomaa, että on kirjottanu napakasti jostakin aiheesta, niin he ottaa yhteyttä henkilökohtaisesti, että kun olet napakka kirjoittaja niin täs olis sulle toinen aihe.

Toimittajat pitivät näitä tavallisten ihmisten yhteydenottoja hyvin positiivisina ja toivottavina, mutta suoraan toimittajalle niitä tulee varsin vähän. Toimittajat arvioivat,

että yleensä vinkkejä tulee kuukausittain, mutta ei välttämättä joka viikko. Syynä on se, että vinkkejä voidaan ottaa toimituksessa vastaan tietyssä vinkkinumerossa, jolloin puhelut eivät tule suoraan toimittajille. Helpointa soittaminen suoraan toimittajalle vaikuttaa olevan silloin, kun toimittaja on profiloitunut tietyn aihepiirin tai maantieteellisen alueen erikoistoimittajaksi.

T3: Kyllä niitä [juttuvinkkejä] tulee ihan kohtuullisia määriä, kun ne on oppinu tietään, että tää ihminen seuraa näitä tiettyjen kuntien asioita, niin se on aika helppo suora kanava. Monille tavallisille ihmisille ongelma on se, että ne ei tiedä keneen ne ottais yhteyttä lehdessä.

Tavallisilta ihmisiltä tulevien juttuvinkkien käsittelyssä toimittajat painottivat kahta asiaa. Ensimmäkin tavallisten ihmisten vinkeistä yritetään sinnikkäästi saada juttu aikaan. Näin siksi, että toimittajat kokevat tavallisten ihmisten yhteydenottokynnyksen olevan korkea siitä huolimatta, että internet sähköpostineen ja uutisten kommenttiosioineen on madaltanut kynnystä ja helpottanut vinkkien antamista.

T1: Että jos tiedän, että tästä emme tee, niin sitten ohjaan vaikka paikallislehden puheille, monestihan nää ihmisten vinkit on aika pientä että tavallaan me ei sitten voida maakuntalehtenä tehdä. Toisaalta kaikkeahan voidaan käsitellä sitten sopivan hetken tullen.

T3: Tavallisten ihmisten vinkkejä harkitsee pitempään ennen kuin ne pistää roskikseen. (...) Tavallisten ihmisten vinkeistä yrittää melkein väkisin löytää sen näkökulman, että sopiiks se johonkin juttuun.

Toinen toimittajien korostama seikka oli se, että tavallisten ihmisten juttuvinkeihin on kuitenkin suhtauduttava ammattimaisella kriittisyydellä. Suinkaan aina vinkkien taustalla ei ole epäitsekäs halu tuoda monia ihmisiä vaivaavia epäkohtia julkisuuteen tai tarjota keskustelussa oleviin asioihin uusia näkökulmia. Toimittajiin otetaan yhteyttä myös esimerkiksi omien taloudellisten tai muiden etujen ajamiseksi tai toisten mustamaalaamiseksi kiista-asioissa. Tällaisten tapausten kaivelu saattaa viedä toimittajalta rutkasti aikaa, mutta lopputuloksena on, ettei vinkistä tehdä juttua.

T5: Joskus tulee semmoista vinkkiä, joka ei anna niinku minkäänlaista aihetta tai sitten se juttu on niin kiistanalainen, että sitä ei voi laittaa. Tai ei oo riittävästi todisteita. (...) Aika usein käy

kyllä sit niinkin että ne sitten kosahtaa siihen omaan mahdottomuuteensa.

T6: Joissakin [vinkeissä] mitä tulee niin voi olla sit sillä lailla, että ne ei varsinaisesti oo vinkejä vaan siinä halutaan ehkä purkaa jotakin katkeruutta.

5.3.4 Esimerkki-ihmisjournalismi — ryöstöviljelystä tasapainoon

Yli kymmenen vuotta alalla olleet toimittajat muistelivat tavallisten ihmisten tulleen yleiseksi osaksi maakuntalehtien uutisia 2000-luvun taitteessa. Tämä vastaa tutkija Jyrki Pietilän näkemystä (ks. luku 2.2.4). Yksi toimittaja kuvaili lehdessä esiintyvien tavallisten ihmisten määrän kasvua 2000-luvulla räjähdysmäiseksi. Paikallislehdestä uransa aloittaneet tosin muistuttivat, että paikallislehtien juttuihin tavalliset, paikalliset ihmiset ovat kuuluneet luontevana osana jo kauan ennen 2000-lukua.

Maakuntalehdissä esiintyvien tavallisten ihmisten määrän kasvun toimittajat katsovat olevan enemmän seurausta journalismin henkilöitymisestä ja juttujen kiinnostavuuden ja ymmärrettävyyden parantamisesta kuin esimerkiksi siitä, että lehti tietoisesti pyrki kohti kansalaisjournalismin ihanteita.

T1: Kansalaisjournalismi on kuitenkin ollu ainakin tällä seudulla niin pientä, ettei se oo ollu mikään semmoinen ponnin. Että kyl se on lähtenyt siitä, että täytyy jotenkin tavoittaa ne lukijat ja paremmin tarjoilla asioita niille.

T3: Kaikenlainen henkilöjournalismi on lisääntynyt ja iltapäivälehtien vaikutuksesta on tavallaan se että ihmisten iholla ollaan paljon enemmän. (...) Silloin ku haetaan sitä vaikutusta ja sitä että mitä tää nyt tarkoittaa meidän lukijoille, niin siitä on hyvin pieni ajatus enää eteenpäin se, että se lukija tulee sanoon itekin mielipiteensä.

Kun maakuntalehdissä aloitettiin tavallisten ihmisten etsiminen juttuihin, meni se toimittajien mielestä aluksi liiallisuuksiin: tavallinen ihminen haluttiin joka juttuun, mutta hänen roolinsa saattoi olla uutisaiheen arkisen asiantuntijan sijaan vain jutun kuvituksena seisominen. Nykyisin tilanne on tasaantunut. Tavalliset ihmiset päästetään heitä koskevissa asioissa ääneen, mutta uutinen ja sen vaikutukset voidaan

kertoa myös muilla tavoilla kuin esimerkki-ihmisen kautta.

T3: Niitä ei nyt ihan joka juttuun yritetä ängetä niinku yhdessä vaiheessa oli. (...) Arkeen tää tuli ehkä jotain kymmenen vuotta sitten. (...) Silloin se oli vähän joka jutussa ja sitten pahimmillaan se oli ihan statisti siinä kuitenkin. Kuvaan tarvittiin esiseisoja.

T1: Se ei oo enää semmoinen että se tulis aamupalavereissa aina se että pitää löytää tähän joku, mikä ennen oli aina se mantra. (...) Voidaan tehdä semmoista tiukkaan uutisjuttuakin, joka ei aina perustu siihen kokemukselliseen kuvioon.

Esimerkki-ihmisten etsiminen ja kuuleminen osana uutisjuttuja on toimittajien mielestä tärkeää, mutta vaatii harkintaa. Nykytilannetta toimittajat pitivät hyvänä: tavalliset ihmiset pääsevät kertomaan näkökulmansa heitä koskevissa asioissa, mutta esimerkki-ihmisjuttuja ei enää ryöstöviljellä harkitsemattomasti.

T3: Se musta on siinä vaarana, että jos niitä taitamattomasti ylikäytetään, niin sit se menettää sen tehonsa se ihminen siellä lehdessä. Mut onneks siinä on tultu taaksepäin.

T1: nyt eletään aika hyvää vaihetta, että on saatu kontakti näihin esimerkki-ihmisiin ja se on ihan luontevaa eikä tarvi hirveesti miettiä. Niitä ei oo liikaa eikä liian vähän.

Esimerkki-ihmisjournalismin pulmana on toimittajien mukaan kiire, joka tuntuu myös muiden tutkimusten mukaan leimaavan nykyistä toimitustyötä (ks. luku 3.1). Silloin kun päivän aikana tullee uutiseen on etsittävä ihminen, jota asia koskettaa ja joka on valmis kertomaan mielipiteitään lehdessä, se voi viedä aikaa varsinaiseen uutisaiheeseen perehtymiseltä. Erityisesti tämä on ongelmana silloin, jos yhden toimittajan on hoidettava koko uutisjutun kokonaisuus. Toimitusten vähenevä väkimäärä ja lisääntyvä kiire todennäköisesti korostavat tätä ongelmaa tulevaisuudessa.

T3: Jos pitää päivän aikana kaikki hoitaa, niin siinä saattaa olla työläs homma löytää se esimerkki-ihminen, sopia kuvaukset ja haastattelut ja silloin se ilman muuta vähentää sitä aikaa, mitä voi käyttää siihen uutisen taustojen kaivamiseen tai muuhun hoitoon.

Toisaalta toimittajat muistuttivat, että kokemus ja hyvät verkostot auttavat sopivan haastateltavan löytämisessä, joten aina siihen ei tarvitse käyttää paljon työaika.

T5: Semmosessa tapauksessa esimerkiksi, kun tulee joku laki tai päätös ja sit sun pitää siihen löytää se ihminen niin kyl se monta kertaa sit, varsinkin jos juttu menee seuraavaan päivään, niin tuo sitä kiirettä. Mut et aika helposti on sit kuitenkin ne kanavat, että mistä niitä ihmisiä löytää.

Toinen pulma on se, kuinka toimittaja onnistuu löytämään sellaisen ihmisen, jolla on uutisaiheesta paitsi kokemusta, myös mielipiteitä ja rohkeutta tuoda ne julki. Aina näin ei suinkaan ole. Sellaisessa tilanteessa toimittajat yrittävät esimerkiksi kysymyksenasettelulla saada haastateltavan ottamaan kantaa toimittajan tarjoamaan näkemykseen, hankkivat uuden haastateltavan tai jättävät esimerkki-ihmisen kokonaan pois jutusta.

T6: Joskus yritän tarjota jotakin näkemystä, saada vahvistusta tai kiistämistä mutta kyl ne on vaikeita... tai sitten etsin uuden haastateltavan. Yleensä uuden haastateltavan.

Yksi toimittaja pohti sitä, onko toimittajista itsestään tulossa lehtien esimerkki-ihmisiä, kun esimiehet pyytävät usein uutisten oheen toimittajien omia kommentteja tai kolumneja aiheeseen liittyvistä kokemuksista.

T4: Kyllä mä näitä ihmisiä tänne mielelläni nostan, mutta välillä se että meilläkin on aika kolumnirikas lehti, niin kuinka lukijat kokee sen sitten. Ettei se mee ylitte, että toimittajat on niitä esimerkki-ihmisiä, mikä on tietysti helppoa, jos vaan on kaivaa joku oma muistelo jostain äitiyslomatuskista.

Tämä huoli on ehkä vieläkin ajankohtaisempi nyt vuonna 2013 kuin haastattelun tekoaikaan neljä vuotta sitten. Voiko käydä niin, että supistuvat toimitukset vaihtavat työtä ja aikaa vaativat esimerkki-ihmiset, heidän kokemuksensa ja mielipiteensä, toimittajien kokemuksiin ja mielipiteisiin? Ja jos niin käy, mitä siitä seuraa? Palaan tähän kysymykseen seuraavassa luvussa.

5.3.5 Tavallisten ihmisten tulevaisuus sanomalehtiutisissa

Vaikka asiat periaatteessa ovat hyvällä tolalla, on esimerkki-ihmisten käyttämisessä toimittajien mielestä myös kehitettävää. Toimituksissa on hankaluuksia tunnistaa juuri ne oikeat puheenaiheet, jotka ihmisiä kiinnostavat ja joista heillä on myös kiinnostavaa sanottavaa. Ei riitä, että kysytään ihmisiltä itseltään, mistä lehdessä pitäisi kirjoittaa tai mitä pitäisi kysyä päättäjiltä, koska ihmisten vastaukset ovat usein samanlaisina toistuvia ja yllätyksettömiä. Toimittajat myös pohtivat, kuinka pitkälti ihmiset haluavat itse päättää ja vaikuttaa siihen, mitä aiheita lehdessä käsitellään. Toimittajien ajatuksena on, että lehden tehtävänä ei voi olla vain ihmisten huulilla olevien puheenaiheiden nostaminen julkisuuteen, vaan myös uusien puheenaiheiden tarjoaminen lukijoille.

T4: Mä en sillai oo niin vakuuttunut että kuinka paljon tavallisilla ihmisillä on intohimoja edes vaikuttaa siihen, että mitä lehdessä on. Sitten on semmoinen tietty aktiiviporukka, (...) jolla on joku missio jossain niin he kyllä on aktiivisia. Ja poliitikot ja jotkut järjestöihmiset. Siel on aina joku taustavaikutin.

T3: Mä muistan kun vaalikiertueelle kysyttiin ihmisiltä niitä, että mitä ne haluaa kysyä ehdokailta. Se oli aika toivoton savotta, koska ne on äkkiä just sellasia, että miks kansanedustajilla on niin kova palkka.

Ihmisten yllätyksettömien vastausten kohdalla voi toki pohtia myös sitä, miten asiaa heiltä kysytään: kadulta napattu ihminen tuskin osaa yhtäkkiä keksiä napakkaa kysymystä tai mielenkiintoista aihetta, vaikka toimittajan jatkettua matkaansa niitä alkaisikin pulpahtella mieleen. Kansalaisjournalismin kokeiluissa tätä ongelmaa ratkottiin muun muassa sillä, että ihmiset keskustelivat asioista ryhmissä (ks. luku 3.3), jolloin ajatuksista tuli pohditumpia ja ideointia tehtiin useiden aivojen voimin. Työläiden ryhmäkeskustelujen sijaan nykyään internet voi toimia ihmisten mielipiteiden selvittämisessä kadulle jalkautumista paremmin. Toimittajat näkevätkin verkossa paljon mahdollisuuksia tavallisten ihmisten asiantuntemuksen hyödyntämiseen.

T2: Ehkä siellä [verkossa] sitten ihmiset rupee itte lähettämään juttuaiheita ja sillai, kun verkko on sen tyyppinen media.

T6: Se että ihmiset saa kommentoida niitä juttuja [verkossa] niin tavallaan antaa näitä vinkkejä just et pystyy haastaa noi virkamiehet ja päättäjät. Osa on tietysti sitten näitä antipatian purkua, mut ne osaa jo kokemuksella suodattaa.

Toimittajien mielestä esimerkki-ihmisten roolia tulisi kehittää yhä enemmän aktiivisen asiantuntijan suuntaan. Näin he eivät jäisi vain oman tarinansa kertojiksi, vaan pääsisivät aidosti mielipiteineen ja kysymyksineen haastamaan muita asiantuntijoita. Olennaista on, että näkökulmat ovat yhteismitallisia, eikä asetelma ole se, että tavallinen ihminen kertoo tarinansa ja kuvailee tunteensa, ja asiantuntija kertoo faktat. Tällaisia tavallisen ihmisen asiantuntijuutta hyödyntäviä juttuja on silloin tällöin tehtykin, jopa niin, että ihmiset on istutettu saman pöydän ääreen debatoimaan.

T5: Parempihan se tilanne on, jos he kohtaa aidosti, koska sit siitä syntyy sitä aitoa keskustelua. Et ei tuu semmosta tilannetta, että ethän sä nyt jumankauta vastaa siihen, mitä mä kysyn. (...) Mä kysyin aidasta ja sä vastaat aidan seipästä. Tää ihan normaali asetelma, mikä aika usein tulee.

T3: Mä luulen että ehkä yhä enemmän mennään sinne, että heillä [tavallisilla ihmisillä] on perusteltuja mielipiteitä. Se ei enää riitä, että on vaan että "en tiedä, musta tää on kivaa." Sellasia ei ehkä tarvita, vaan aletaan hakee sitä, joka tosiaan sanoo jotain.

Esimerkki-ihmiseltä tällainen rooli toki vaatii hyvin perusteltuja näkemyksiä ja rohkeutta haastaa kokeneita asiantuntijoita. Se vaatii enemmän myös toimitukselta: tällaisen sopivan haastateltavan löytäminen on vieläkin vaativampaa kuin se, että löydetään ihminen, jolla on edes jonkin verran arkista kokemusta uutisen aiheesta.

6 Loppupäätelmät

Yksi tutkimuskysymyksistäni oli, kohtaavatko esimerkki-ihmisten ja toimittajien ajatukset siitä, mikä on tavallisen ihmisen tehtävä jutunteossa. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että ne eivät täysin kohtaa, mutta niissä on yhteisiä piirteitä, jotka näyttävät kumpuavan jutun aiheesta. On toki luonnollista, että toimittajat ja haastateltavat katsovat asiaa eri näkökulmista ja siksi ajattelevat asiasta eri tavoin.

Esikokija-haastateltavat kertoivat, että heistä oli mukavaa olla kertomassa mielipiteitään aiheesta, josta heillä oli omakohtaista kokemusta. He halusivat esimerkillään kannustaa muita kaltaisiaan ja välittää positiivisen viestin. Näissä tapauksissa toimittajat etsivät esimerkki-ihmisten avulla juttuihin lämpöä, elävöittämistä, paikallisnäkökulmaa ja tunnelmaa. Juttujen sävy oli positiivinen ja aiheet tiiviisti arjessa kiinni. Jutuissa esiteltiin ilmiöitä, ehdotuksia ja tutkimustuloksia, mutta ei tiukasti haastettu tai kritisoitu niitä. Esimerkki-ihmisen tehtävänä oli tuoda juttuun oma arkinen kokemuksensa aiheesta.

Esitaistelijat sen sijaan halusivat nostaa esiin epäkohdan, tulla julkisuuteen auttaakseen muita tai toimiakseen muiden samoin ajattelevien äänitorvena. Näiden juttujen toimittajat puolestaan halusivat esimerkki-ihmisen todistavan uutisaiheen todeksi ja antavan työkaluja uutisaiheen selvittelyyn. Myös esitaistelijajutut olivat arjessa kiinni, mutta niissä esimerkki-ihmisen tärkeys korostui ja niiden sävy oli kriittisempi. Poikkeuksena tästä oli ruuhkien vähenemisjuttu. Se oli aiheeltaan ja sisällöltään varsin positiivinen, mutta sekä toimittajan että haastateltavan puheessa korostuivat esitaistelijoihin liittämäni kuvailut. Katson tämän johtuvan siitä, että sinänsä positiivisen jutun taustalla vaikutti kaupungissa pitkään intohimoja herättänyt tiehanke. Ilman tätä kytkentää jutusta olisi saattanut tulla esikokija- eikä esitaistelijajuttu.

6.1 Kohti parempaa esimerkki-ihmisjournalismia

Mitä toimittajat sitten voisivat oppia esimerkki-ihmisten ajatuksista? Miten esimerkki-ihmisjournalismia voisi tehdä vielä paremmin? Ensinnäkin toimittajien kannattaa pitää mielessä, että esimerkki-ihmisillä on odotuksia ja toiveita jutun sävystä ja sisällöstä. Heillä näyttää usein olevan mielessään viesti, jonka haluavat julki, olkoonkin, että he korostivat pyrkivänsä puhumaan totta. Voisi olla hedelmällistä kysyä haastateltavilta suoraan heidän toiveistaan. "Usein ihmisillä on haastatteluun suostuessaan ajatus siitä, minkä viestin haluavat välittää. Oliko sinulla?" Tällöin saattaa paljastua jotain sellaista, mitä toimittaja ei ole tullut uutisaihetta pohtiessaan ajatelleeksi. En tarkoita, että ihmisten toiveita jutunteossa pitäisi orjallisesti noudattaa — päinvastoin, päätävältä jutun sisällöstä tulee säilyä toimituksella. Ihmisen toiveiden kysyminen voi kuitenkin joskus olla kaikkia osapuolia hyödyttävää. Esimerkiksi oman aineistoni opettajakoulutusjutussa haastateltava halusi sanoa, että opettajaksi voi päästä opiskelemaan, vaikka ei olisi koulussa "kympin tyttö". Tämä jää kuitenkin lukijalle etsittäväksi rivien väleistä, vaikka se olisi hyvinkin sopinut jutun aiheeseen opettajakoulutuksen suosiosta ja tarjonnut mahdollisesti hyötytietoa lukijalle ja uuden tarttumapinnan toimittajalle. Sillä olisi voinut korvata "olen viihtynyt ihan hyvin opiskelukaupungissani" -tyyppisiä lausumia ja aiheesta olisi voinut haastaa muita haastateltavia: "voiko näin suosittua alaa todella päästä opiskelemaan, vaikka ei ole ollut huippuoppilas?".

Tällä tavoin voidaan päästä lähemmäs myös haastattelemieni toimittajien esiin nostamaa ajatusta siitä, miten esimerkki-ihmisjournalismia tulevaisuudessa tehdään: ennalta-arvattavat ja mitäänsanomattomat "ihan kiva"-lausumat muuttuvat lukijaa yllättäviksi, koskettaviksi ja kiinnostaviksi ajatuksiksi, joissa korostuu esimerkki-ihmisen asiantuntijuus, ei vain tarinat ja tunne. Siten ajatusten pohjalta on myös aiempaa enemmän mahdollisuuksia haastaa tiukemmin esimerkiksi virkamiehiä, viranomaisia ja päättäjiä epäkohdista tai kysyä mielipiteitä ja näkemyksiä esimerkki-ihmisten ideoista ja näkökulmista niiltä, joilla on valta vaikuttaa ideoiden toteutumiseen. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että esimerkki-ihmisillä on kyllä asiantuntijuutta, mielipiteitä ja halua sanoa ne julki. Olennaista on se, että toimittaja

osaa kysyä oikeat kysymykset, eikä tarraudu tiukkoihin ennakkokäsityksiin siitä, millaista sitaattia tai näkemystä on esimerkki-ihmiseltä hakemassa.

Toinen asia, johon aineistoni perusteella pitäisi kiinnittää huomiota on se, että perusasiat pitäisi selvittää haastateltaville ymmärrettävästi — esimerkiksi se, missä juttu julkaistaan ja millainen tarkistamisoikeus haastateltavalla on. Tarkistamisoikeus on toki edelleen journalistien keskuudessa hankala asia, ja linja tuntuu vaihtelevan jopa yksittäisen lehden toimittajien välillä. Julkisen sanan neuvosto (1981) on antanut aiheesta periaatelausuman, koska tiedotusvälineissä noudatettu käytäntö on ollut epäyhtenäinen. Perusperiaate on JSN:n mukaan se, että tiedonvälityksen on pyrittävä totuudellisuuteen ja virheettömyyteen, ja asiatiedot on tarkistettava niin hyvin kuin mahdollista. Samalla on kuitenkin muistettava, että päätösvalta siitä, mitä julkaistaan, kuuluu toimituksille, eikä päätösvaltaa tule haastattelujen tarkistamisella siirtää. JSN totesi lausumassaan myös, ettei ennalta tarkistamisen periaatteita voi soveltaa kaavamaisesti. Tavalliselle kansalaiselle on usein perusteltua myöntää laajempi tarkistamismahdollisuus kuin päätöksentekijöille ja muille vaikuttajille. Niin ikään henkilöhaastatteluissa on haastateltavalla tavallista laajempi tarkistamisoikeus. Haastattelun luovuttaminen tarkistettavaksi on kuitenkin toimituksen harkinnassa.

JSN:n periaatelausumassa ei oteta kantaa siihen, pitäisikö tarkistamisoikeudesta kertoa kokemattomalle haastateltavalle vai ajatellaanko, että haastatteluun suostuessaan ihminen on velvollinen selvittämään itse oikeutensa ja velvollisuutensa. Aineistoni perusteella tieto tarkistamisoikeudesta oli lähes kaikilla haastateltavilla, mutta osa ei tullut haastattelutilanteessa ajatelleeksi sitä, eikä siksi pyytänyt lupaa tarkistamiseen. Myös toimittajien käytännöt poikkesivat paljon toisistaan: osa antaa jutun tai sitaatit tarkistettavaksi pyydetessä, osa pyytää haastateltavia itse tarkistamaan jutun. Haastateltavien tasapuolisen kohtelun takia käytännöistä olisi hyvä keskustella laajemmin ja mahdollisesti antaa ohjeistus ainakin lehden sisällä. Se, että tavallisille ihmisille kerrotaan heidän oikeudestaan tarkistaa sitaattinsa ja mahdollisesti muukin juttu asiavirheiden varalta, voi lisätä luottamusta toimittajan ja haastateltavan välillä. Lisäksi silloin on mahdollista muistuttaa haastateltavalle myös siitä, mikä kaikki kuuluu toimituksen päätösvaltaan, jolloin haastateltava todella

tietää, mihin suostuu.

Kolmantena tutkimuksessani korostui esimerkki-ihmisten näkemys siitä, että heidän roolinsa on lehdessä tärkeä. Toisaalta toimittajat olivat huolissaan siitä, miten aika tulevaisuudessa riittää hyvien esimerkki-ihmishaastattelujen etsimiseen. Vaarana on, että toimittajien omat kokemukset korvaavat esimerkki-ihmiset ainakin silloin, kun heitä ei tarvitse etsiä kuvituksen takia. Tätä kehitystä toivottavasti ehkäisee se, että myös lehdissä ymmärretään, että lehteä tehdään tavallisille ihmisille ja heidän on silloin syytä myös sivuilla näkyä. Lisäksi apuna ovat toimittajien laajat verkostot ja ammattitaito, jotka auttavat löytämään oikeanlaisen ihmisen juttuun silloinkin, kun on kiire, on kyse harvinaislaatuemmasta arjen kokemuksesta tai aihe on herkkä. Korostan, että ei ole syytä palata siihen aikaan, kun esimerkki-ihmisiä tai kuvien esiseisojia haalittiin kaikkiin mahdollisiin juttuihin. Toimittajien mielipiteellisen aineiston runsastuessa pitäisi kuitenkin lehdessä pohtia, olisiko tavallisille ihmiselle syytä tarjota enemmän sanansijoja, ja miten se tehdään. Kun juttukokonaisuuden rakennetta mietitään, olisi aina syytä pohtia, kerrotaanko arkisista kokemuksista ja näkemyksistä esimerkki-ihmistä haastatteleamalla, toimittajan kolumnilla vai jollain muulla tavoin. Jos esimerkki-ihmisjournalismia aletaan yhä useammin korvata toimittajien ajatuksilla, juututaan samaan suohon kuin silloin, kun toimittaja hakee esimerkki-ihmiseltä vain vahvistusta omille ennakkokäsityksilleen. Hedelmällisintä esimerkki-ihmisjournalismi on silloin, kun toimittaja antaa omien — mahdollisesti täysin relevanttien ja kiinnostavien — ennakkokäsitystensä rinnalla sijaa esimerkki-ihmisen kokemuksille, näkemyksille, mielipiteille, ideoille, kysymyksille, tunteille, tarinoille ja ilmaisulle. Joskus esimerkki-ihmisen kuunteleminen tarkkaan voi muuttaa koko jutun näkökulman, kuten oman aineistoni sähkölaitejutussa kävi.

Tutkija Jyrki Pietilä (ks. luku 2.2.5) piti keissijournalismin uhkana sitä, että keissien käytöllä vältetään asioiden kriittinen tarkastelu ja että journalistien luovuus kärsii, jos keissien käyttöä ohjaa tiukka formaattiajattelu. Aineistoni perusteella näyttää siltä, että suurin riski kriittisen tarkastelun korvaamiseen esimerkki-ihmisellä on silloin, jos juttu on niin sanottu esikokija-juttu. Silloin esimerkki-ihmistä haetaan ennen kaikkea kokemuksia, tunteita ja kuvitusta varten, ei niinkään uutisaiheen merkityksen

todistajaksi ja kysymysten esittäjäksi. Jos toimittajat oppisivat tunnistamaan sen, missä tarkoituksessa esimerkki-ihmistä kulloinkin etsitään, uhka olisi pienempi. Silloin ihmistä ei lähtökohtaisesti etsittäisi enää kuvaa ja tunteellista sitaattia tai vain oman tarinansa kertomista varten, vaan myös esikokijoilta haettaisiin ennen kaikkea kysymyksiä, näkökulmia ja uutta tietoa asiasta. Toinen uhka, tiukka formaattiajattelu, liittyy samaan kuvioon: jos on ennalta päätetty, että iltapäivällä käydään hakemassa juttukokonaisuuteen tavallisen ihmisen "kyllä sapettaa" -tyyppinen lausunto ja kiukkuinen kuva, on todennäköistä, ettei muuta saadakaan. Sen sijaan jos nähdään jo jutun aiheesta, että esimerkki-ihmisellä voi olla esitaisteliija-tyyppinen ajatus omasta roolistaan jutussa: siis että hän haluaa saada asioihin korjausta ja auttaa, opastaa tai rohkaista muita samassa tilanteessa olevia, hänellä mitä todennäköisimmin on paljonkin sanottavaa ja kysyttävää. Silloin olisi lukijankin etu, että esimerkki-ihmisen huomioille annettaisiin tilaa ja hänen kysymyksiinsä todella haettaisiin vastauksia.

6.2 Esimerkki-ihminen journalismin ilmiöiden seurauksena

Esittelin tutkimukseni alkuosassa kolme journalismin ilmiötä, joiden arvioin vaikuttaneen esimerkki-ihmisten pääsyyn sanomalehtien sivuille. Ne olivat tabloidisaation tuoma journalismin viihteellistyminen ja henkilöityminen, 1990-luvun lopun ja 2000-luvun alun kansalaisjournalismikokeilut sekä ihmisläheisyyden ja lukijalähtöisyyden pyrkimykset. Tässä luvussa vertaan näihin ilmiöihin liittyviä perusteluja ja ihanteita esimerkki-ihmisjournalismista analyysiosassa tekemiini päätelmiin. Pyrin selvittämään, mikä vaikutus ilmiöillä on ollut esimerkki-ihmisten käyttöön, ja miten hyvin esimerkki-ihmisjournalismi vastaa taustalla olevia ihanteita ja pyrkimyksiä.

Lukijalähtöisen journalismin yhteiskunnallisen tehtävän (ks. luku 3.4) näkökulmasta on kiinnostavaa, kuinka vahvasti varsinkin esitaisteliija-ryhmään kuuluvat perustelivat juttuihin suostumistaan kaltaistensa puolesta puhumisella. He halusivat omasta tilanteestaan kertomalla auttaa tai kannustaa muita tai vaikuttaa asioihin niin, etteivät muut kohtaisi samoja vaikeuksia kuin he itse. Toki tällainen perustelu on

ymmärrettävästi helpompi kertoa kuin vaikkapa se, että halusi auttaa vain itseään tai ajatteli saavansa taloudellista hyötyä. Tästä huolimatta uskon, että ihmiset vilpittömästi ajattelivat yhtenä motiivinaan auttavansa tai kannustavansa muita ja perustelivat julkisuuteen suostumistaan ja pääsemistään siten. Siinä mielessä esimerkki-ihmisjournalismi näyttää herättävän yhteisöllisyyden ja "samassa veneessä olemisen" kokemuksia ja halua toimia aktiivisesti hyvän tarkoituksen puolesta. Siinä missä yhteiskunnallinen journalismi on toimittajien tapa jahdata ihannettaan, vaikuttaa se toimivan samansuuntaisesti myös esimerkki-ihmisten perusteluissa.

Näyttää siltä, että yhteiskunnallinen ja lukijalähtöinen journalismi, ainakin joissain tapauksissa, antaa ihmisille myös tunteen siitä, että he voivat haastateltavaksi suostumalla konkreettisesti vaikuttaa omaan ja muiden ihmisten elämään positiivisesti, ja se näyttää myös todella kannustavan niitä heidän ajatuksiinsa esiintyneitä "muita" tarttumaan epäkohtiin — ainakin ottamalla yhteyttä toimitukseen. Voi siis ajatella, ettei toimittajalähtöinen ajatus lukijalähtöisyydestä ole vallan pielessä. Vaikka esimerkki-ihmisten päästäminen ääneen uutisissa on hyvin rajattua lukijalähtöisyyttä, vaikuttaa se taipuvan toimitusten kiireiseen arkeen varsin notkeasti. Sekä toimittajien että esimerkki-ihmisten haastatteluissa kävi myös ilmi, että tavallisten ihmisten näkyminen lehdessä toimii myös lukijalähtöisen ajattelun markkinaehtoisesta tehtävänä kannalta positiivisesti: sen koetaan lisäävän juttujen kiinnostavuutta ja ymmärrettävyyttä ja vaikuttavan sitä kautta levikkiin. Ainoaksi yleisön sanansijaksi esimerkki-ihmisjutut eivät riitä, mutta niille on lehdessä selvästi oma paikkansa.

Pohdin myös sitä, voiko esimerkki-ihmisten käyttämisen uutisissa nähdä yhtenä arkikäyttöön sovitettuna versiona kansalaisjournalismin ideasta. Heikki Heikkilä (ks. luku 3.3) kutsui "ohueksi" sitä tavanomaista journalismia, jossa yleisö on pysyvästi asetettu informoidun kansalaisen asemaan, sivustaseuraajaksi. Hänen mukaansa journalismi vankistuisi, jos uutistyon käytäntöjä rakennettaessa luotettaisiin kansalaisten kykyyn ja haluun osallistua yhteiskunnallisten asioiden käsittelyyn. Silloin toimitusten pitäisi painottaa sellaisia näkökulmia, joissa ihmiset työstävät arkisen kokemuksensa pohjalta puheenaiheiden ja epäkohtien määrittelyä.

Kansalaisjournalismin pitäisi kannustaa ihmisiä aktiiviseen osallistumiseen myös uutistyön ulkopuolella ja saada heidät näkemään omat mahdollisuutensa toimia ja vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon.

Esimerkki-ihmiset jäävät lopulta varsin kauas tällaisista kansalaisjournalismin ihanteista. Uutisagendan määrittelijäksi pääsy ei useinkaan toteudu, ryhmäkeskusteluista ja yhdessä pohtimisesta puhumattakaan. Usein uutisaihe on ensin ja esimerkki-ihminen etsitään vasta sitten. Toisinaan esimerkki-ihmisen esittämiin kysymyksiin tai huolenaiheisiin perätään kyllä vastauksia, mutta keskustelun jatkaminen ei ole mitenkään säännönmukaista. Jos keskustelua syntyy, sen paikkana on usein mielipide- eikä uutissivu. Toki esimerkki-ihmiseksi voi päätyä myös siten, että ehdottaa jotakin omaan elämäänsä liittyvää asiaa uutisaiheeksi, ja toimitus pitää aihetta tarpeeksi tärkeänä tai kiinnostavana lehden uutissivuille. Esimerkki-ihmisten itsensä mahdollisuus vaikuttaa huolenaiheidensa tai kokemustensa paikkaan uutisten tärkeysjärjestyksessä on tällaisista tapauksista huolimatta vähäinen.

Jos esimerkki-ihmiset ovat kansalaisjournalismia, he ovat sitä varsin nurinkurisella ja ohuellakin tavalla. Siksi peilaaminen pelkästään kansalaisjournalismin ihanteisiin saa esimerkki-ihmisten käytön näyttämään jopa tarpeettoman yksipuoliselta journalismilta. Toisaalta, kuten Heikki Heikkilä (2001, 293) kirjoittaa, kansalaisjournalismi on suurisuuntaisista ideoistaan huolimatta jäänyt suomalaisen uutistuotannon koneistossa varsin pienimuotoiseksi ilmiöksi ja kokeiluiksi. Siinä mielessä esimerkki-ihmisiä lehtien sivuille tuovan journalismin voi ajatella olevan pieni askel kansalaisjournalismin ihanteiden suuntaan. Vieläpä sellainen askel, jonka toimitusten vähenevä väkimäärä tuntuu ainakin toistaiseksi pystyvän toteuttamaan. Heikkilän termejä lainaten, esimerkki-ihmisjutut tuskin tekevät journalismista vankkaa, mutta ainakin ne tuovat ohueen journalismiin tavallisen ihmisen näkökulman.

Esimerkki-ihmisjournalismissa voi siis nähdä yhtymäkohtia sekä lukijalähtöiseen journalismiin että kansalaisjournalismiin. Haastattelemini toimittajien näkemyksen mukaan kaikkein ilmeisemmältä vaikuttaa kuitenkin esimerkki-ihmisjuttujen yhteys

tabloidisaatioon. Toimittajien mukaan juuri tabloidisaatioon liittyvät henkilöityminen ja hankalien asioiden yksinkertaistaminen ja pyrkimys kertoa asiat ymmärrettävästi ovat syitä siihen, että esimerkki-ihmiset ovat lehtien sivuilla. Sivulle on haluttu myös kokemuksia, tarinoita ja tunteita, koska ne tekevät uutisista kiinnostavia. Olisi kuitenkin turhan kapeakatseista ajatella, että esimerkki-ihmiset ovat lehdissä vain kasvattamassa levikkiä, eikä heillä olisi juurikaan tekemistä demokratian tai kansalaisuuden kanssa.

Kansalaisuuden rakentumisessa on tärkeää, että ihmiset saavat tietää, mitä muut ihmiset ajattelevat ja tuntevat. Johanna Vehkoon (2011, 126—128) mukaan pelkästään samanmielisten kanssa seurustelu voi johtaa nurkkakuntaisuuteen ja suvaitsemattomuuteen. Kansalaisten pitäisi voida heijastaa omia ajatuksiaan ja mielipiteitään myös erilaisessa sosiaalisessa ryhmässä, yhteiskuntaluokassa tai elämäntilanteessa olevien ajatuksiin ja altistua monenlaisille yhteiskunnallisille näkemyksille. Lisäksi heillä pitäisi olla yhteisiä, jaettuja kokemuksia. Näin sosiaalisia ongelmia pystyttäisiin ehkäisemään ja ihmiset osaisivat asettua toiseen sosiaaliseen ryhmään kuuluvien asemaan.

Parhaimmillaan esimerkki-ihmiset voivat toimia kummassakin tehtävässä: He kertovat asioista, joista toiset voivat saada tunteen siitä, että saman kokemuksen jakaa joku muukin. Toisaalta he antavat eri tilanteessa oleville ihmisille mahdollisuuden asettua toisen ihmisen asemaan. Mikä tärkeintä, demokraattisessa yhteiskunnassa ihmisten on voitava vaikuttaa itseään koskeviin asioihin. Silloin on olennaisen tärkeää, että he voivat vaikuttaa ja osallistua myös näistä asioista käytävään julkiseen keskusteluun. Näitä seikkoja ei pidä unohtaa, kun pohditaan, mihin esimerkki-ihmisiä tarvitaan — vai tarvitaanko. Niiden pitäisi myös olla riittävä perustelu sille, että esimerkki-ihmisjournalismia pyritään tekemään entistä paremmin.

6.3 Tutkimuksen arviointia ja jatkotutkimusaihoita

Tein tätä tutkimusta pienissä palasissa yli neljän vuoden ajan — aina silloin, kun työtilanne antoi siihen mahdollisuuden. Näin jälkeen päin ajattelen siitä olleen sekä haittaa että hyötyä. Olen ehtinyt kypsyttellä aihetta, keskustella siitä muiden toimittajien ja lehtiin haastateltujen kanssa, ja saanut sitä kautta uusia ideoita. Uskon esimerkki-ihmisten ajatusten olevan edelleen relevantteja, ja esimerkki-ihmisiä esiintyy edelleen lehtijutuissa aivan kuten neljä vuotta sitten. Näin myös tekemäni johtopäätökset toivottavasti auttavat toimittajia hyödyntämään esimerkki-ihmisten asiantuntemusta entistä paremmin uutisjutuissa. Sen sijaan epäilen, että toimittajien ajatukset saattaisivat olla joiltain osin erilaisia, jos haastattelut tehtäisiin nyt. Kuinka paljon jatkuvat yt-prosessit ja entisestään lisääntynyt kiire vaikuttaisivat vastauksiin? Varjostaisivatko taloudelliset paineet ja laskevat levikit entistä enemmän toimittajien ajatuksia? Vai onko toimituksissa keksitty jo uusia keinoja lukijoiden mielenkiinnon herättämiseksi ja ylläpitämiseksi? Nämä seikat jäävät selvitetäväksi meneillään oleviin ja tuleviin tutkimuksiin.

Toinen huomion arvoinen seikka on se, että teemahaastattelussa ihmiset puhuvat usein sosiaalisesti hyväksyttävällä tavalla (ks. luku 4.2). Sosiaalisesti hyväksyty puhe kuuluu varmasti myös tämän tutkimuksen haastatteluissa. Se ei tee vastauksista arvottomia tai valheellisia. Päinvastoin se paljastaa kiinnostavalla tavalla, millaisilla perusteluilla ihmiset kokevat, että tavallisen ihmisen on hyväksyttävä pyrkii ja/tai päästä julkisuuteen. Se, olivatko perimmäiset syyt lehtihaastatteluun suostumiseen sittenkin itsekkäät, ei ole tutkimukseni kannalta merkityksellistä. Merkityksellisiä ovat ihmisten perustelut: ne, jotka puetaan sanoiksi. Ajatusten syvintä totuutta ei tässä tutkimuksessa etsittykään.

Tutkimukseni suurin pulma oli se, että yksi valitsemani juttu ei sittenkään ollut esimerkki-ihmisjuttu, vaikka sen aluksi sellaiseksi mielsin. Feissarijuttu erosi niin monelta piirteeltään muista jutuista niin jutun itsensä osalta kuin toimittajan ja feissarin haastatteluvastausten osalta, että jouduin lopulta myöntämään valinneeni väärin. Jälkikäteen ajatellen, jutussa on monta seikkaa, joiden olisi pitänyt pudottaa se

pois tutkimuksestani jo heti alussa: juttu sai alkusysäyksensä toimittajan törmättyä feissariin kadulla, feissarin lisäksi jutussa haastatellaan vain hänen kollegaansa, eikä jutussa ole sellaista uutista, johon feissarin kokemukset toisivat arjen näkökulman. Juttu on ilmiöjuttu, jossa feissari esiintyy työnsä puolesta, ammattiroolissa. Toisaalta virheestä seurasi myös positiivista: kyseisen jutun piirteiden sekä feissarin ja toimittajan vastausten erottuminen tutkimukseni muusta aineistosta vahvisti sitä käsitystä, että esimerkki-ihmisjutut voidaan perustellusti erottaa omaksi lajikseen. Lisäksi se todisti, ettei esitaistelija- tai esikokijapuhetta esiinny aina, kun lehteen haastateltu ihminen arvioi omaa rooliaan jutussa.

Jatkotutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, että aineistossani kaikki esitaistelijajutut olivat Aamulehdestä ja esikokijajutut Ilkasta. Aineiston pienuuden vuoksi ei voi vetää sellaista johtopäätöstä, että Aamulehdessä ei esiintyisi esikokijoita tai Ilkassa esitaistelijoita. Kuten analyysiosassa totesin, jako esitaistelija- ja esikokijajuttuihin näyttää syntyvän uutisen aiheen mukaan. Esitaistelija- ja esikokijajuttujen yleisyyden arvioiminen eri lehdissä on kuitenkin tällä aineistolla mahdotonta. Mahdollisessa jatkotutkimuksessa tämä näkökulma kannattaa ottaa huomioon. On kuitenkin syytä pitää mielessä, että kuten ruuhkajutun kohdalla kävi ilmi, itse juttu ei vielä kerro, kuinka esimerkki-ihminen on kokenut oman roolinsa tai mitä toimittaja on esimerkki-ihmiseltä halunnut. Lisäksi esimerkki-ihmisten rooleja voi olla enemmänkin kuin nämä kaksi, jotka tulivat ilmi tässä tutkimuksessa.

Tutkimukseni perustui pieneen, harkinnanvaraiseen näytteeseen lehtiin haastateltujen ihmisten ja toimittajien ajatuksista. Niiden perusteella ei voi tehdä kaikkia lehtiin haastateltuja tavallisia ihmisiä tai toimittajia — tai edes kaikkia esimerkki-ihmisiä koskevia yleistyksiä. Sen sijaan toivon tutkimuksen tulosten kannustavan toimittajia pohtimaan esimerkki-ihmisten käyttöä ja roolia jutuissaan sekä tarjoavan ituja, joista on mahdollista jatkaa lehdissä esiintyvien tavallisten ihmisten ja erityisesti esimerkki-ihmisten tutkimista. Epäilin tutkimuksen alkuvaiheessa, että tutkimukseni tulokseksi saattaisi tulla se, että esimerkki-ihmiset suostuivat haastateltaviksi "koska pyydettiin", ilman sen kummempaa motiivia. Aineistossani ei ollut ainuttakaan tällaista tapausta, vaan jokaisella esimerkki-ihmisellä oli halu kertoa mielipiteitään, vaikuttaa asioihin,

auttaa muita ihmisiä tai jakaa tietojaan ja kokemuksiaan. Ajatus siitä, että esimerkki-ihmiset olisivat passiivisen ja välinpitämättömän yleisön murusia, jotka on nostettu julkisuuteen puoliväkisin, jotta saadaan kuva ja kommentti uutisen herättämistä tunteista, näyttää olevan kaikessa kyynisyydessään kaukana totuudesta. Jo yksin sen muistutuksen takia tämä tutkimus kannatti tehdä.

LÄHDELUETTELO

Ahva, Laura (2010) *Making News with Citizens: Public Journalism and Professional Reflexivity in Finnish Newspapers*. Tiedotusopin väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Aslama, Minna (2004) Notkean modernin julkisuus: Zygmunt Bauman ja viestinnän tutkimuksen velvoitteet. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna: *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus. 165—184.

Batten, James K. (1993) Newspapers and Communities. Teoksessa: Rosen, Jay : *Community Connectedness. Passwords for Public Journalism: how to create journalism that listens to citizens and reinvigorates public life*. St. Petersburg (Fla.): The Poynter Institute for Media Studies. 13—16.

Bauman, Zygmunt (2002) *Notkea moderni*. Suomennos Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.

Carey, James W. (2010) Lehdistö ja julkinen keskustelu. Teoksessa Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri: *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press. 175—194.

Deuze, Mark (2011) *Media work*. Digital media and society series. Cambridge: Polity Press. Alkuperäisteos vuodelta 2007.

Dewey, John (2006) *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*. Suomennos Mika Renvall. Alkuperäisteos vuodelta 1927. Tampere: Vastapaino.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. Tampere: Vastapaino.

Gripsrud, Jostein (2000) Tabloidization, Popular Journalism and Democracy. Teoksessa Sparks, Colin and Tulloch, John (edit.): *Tabloid Tales. Global Debates over Media Standards*. Lanham : Rowman & Littlefield. 285—300.

Habermas, Jürgen (2004) *Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta*. Suomennos Veikko Pietilä. Alkuperäisteos vuodelta 1962. Tampere: Vastapaino.

Heikkilä, Heikki (2001) *Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla*. Tiedotusopin väitöskirja, Tampereen yliopisto.

Heinonen Ari (2008) *Yleisön sanansijat sanomalehdissä*. Tampereen yliopiston

tiedotusopin laitoksen julkaisuja A108/2008.

Helle, Merja (2009) Journalistisen työn muutos. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.): *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 91—111.

Herkman, Juha (2009) Journalismi markkinoilla. Konserni- ja mediajournalismia. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.): *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 32—49.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (2011) *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Hujanen, Erkki (2007) *Lukijakunnan rajamailla. Sanomalehden muuttuvat merkitykset arjessa*. Viestintätieteiden väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Hujanen, Jaana (2009) Kiinnostavaa vai tärkeää? Ihmisläheisen journalismin kaksi polkua. Teoksessa Väliverronen, Esa (toim.): *Journalismi murroksessa*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press, 112—128.

Högmander, Jutta (2005) *Valokeilassa oman elämänsä asiantuntijat. Taviskainalo uutisjournalismin lajityyppinä*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.

Jyrkiäinen, Jyrki (2008) *Journalistit muuttuvassa mediassa*. Verkkoaineisto osoitteessa: <http://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-7385-2> Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos.

Jyrkiäinen, Jyrki & Heinonen, Ari (2012) Finnish Journalists — The Quest for Quality amidst New Pressures. Teoksessa Weaver, David H. & Willnat, Lars: *The Global Journalists in the 21st Century*. New York: Routledge, 171—186.

Kivikuru, Ullamaija (1999) Suomalaisen media- ja ideomaiseman liikahteluja 1988–97. Teoksessa Moring, Inka (et al.): *Mediakriisi. Lehdistö, lama ja talouspuhe*. Helsinki: Viestinnän laitoksen julkaisuja, sarja 2A/1/1999.

Kivioja, Pasi (2007) *Iltapäivälehdet mediakentän ja yhteiskunnan muutoksessa*. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A106/2008.

Kultalahti, Tuija (2009) *"Kirjat kaivoon". Evijärven ja Korttesjärven kuntien kansakoulutaistelujen taustat, muodot ja seuraukset 1800-luvun lopulla*. Suomen historian pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Kunelius, Risto (2006) Julkisojen ongelmat. Johdannoksi kirjan *The Public and Its Problems* suomennokseen. Teoksessa Dewey, John *Julkinen toiminta ja sen ongelmat*.

Tampere: Vastapaino. 11—32.

Lehto, Keijo (2006) *Aatteista arkeen: suomalaisten seitsenpäiväisten sanomalehtien linjapapereiden synty ja muutos 1971—2005*. Journalistiikan väitöskirja, Jyväskylän yliopisto.

Lippmann, Walter (2010) Haamujulkiso. Teoksessa Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri: *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press. 95—112.

Malmberg, Tarmo (2004) Porvarillisen julkisuuden keskeneräinen projekti: Jürgen Habermas ja kriittinen mediatutkimus. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna: *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus. 38—74.

Mörä, Tuomo (2004) Demokratian juurihoitoa: James Carey ja journalismi. Teoksessa Mörä, Tuomo, Salovaara-Moring, Inka & Valtonen, Sanna: *Mediatutkimuksen vaeltava teoria*. Helsinki: Gaudeamus. 119—136.

Nieminen, Hannu (2009) Demokratia ja media Suomessa 2009. *Media & viestintä* 32:4—5, 60—70.

Pietilä, Jyrki (2008) *Kirjoitus, juttu, tekstielementti. Suomalainen sanomalehti-journalismi juttutyyppeiden kehityksen valossa printtimedian vuosina 1771—2000*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

Pietilä, Kauko (2008) Pro yleisö. *Tiedotustutkimus* 31:1, 38—52.

Pietilä, Kauko (2012) *Journalismi ammattina. Journalistiprofession teoria*. Helsinki: Gaudeamus.

Pietilä, Veikko (2010a) Julkiso ja yleisö. Teoksessa Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri: *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press. 201—216.

Pietilä, Veikko (2010b) Pohdintoja julkisesta keskustelusta joukkoviestimissä. Teoksessa Pietilä, Veikko ja julkisuuspiiri: *Julkisot, yleisöt ja media. Suomennoksia ja kirjoituksia julkisista vuorovaikutus- ja toimintamuodoista*. Tampere: Tampere University Press. 373—396.

Ridell, Seija (1999) Tutkimus julkisoa tuottamassa. Paikallisuus verkkomediassa -hanke irtiottona kulttuurisen yleisötutkimuksen käytännöistä. *Tiedotustutkimus* 22:3, 28—41.

Rosen, Jay (1993) *Community Connectedness*. Teoksessa Rosen, Jay : *Community Connectedness. Passwords for Public Journalism: how to create journalism that listens to citizens and reinvigorates public life*. St. Petersburg (Fla.): The Poynter Institute for Media Studies. 3—12.

Rosen, Jay (1999) *What are Journalists for?* New Haven: Yale University Press.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) *Sisällönanalyysi. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Osoitteessa: <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. Viitattu 11.5.2013.

Saukkonen, Pasi (2008) *Suomen poliittinen järjestelmä -verkkokirja*. Helsingin yliopisto. Osoitteessa: <http://blogs.helsinki.fi/vol-spj/yhteiskunta/>. Viitattu 9.4.2009.

Siljamäki, Jaana (2009) *Viihteen ja vakavuuden välimaastossa. Henkilöjournalismi sanomalehtien lukemistotoimituksissa toimittajan näkökulmasta*. Journalistiikan pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto.

Tommila, Päiviö & Salokangas, Raimo (1998) *Sanomia kaikille. Suomen lehdistön historia*. Helsinki: Edita.

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli (2002) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Vehkoo, Johanna (2011) *Painokoneet seis. Kertomuksia uuden journalismin ajasta*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Teos.

Muut lähteet:

Suomalainen, Tiina: Keissiiä mä metsästä. Journalisti 21/2011. 14.

Mustaranta, Maria: Miten löytyi minä. Journalisti 1/2008. 26—33.

Journalistin ohjeet 2011.

Osoitteessa: <http://www.journalistiliitto.fi/pelisaannot/journalistinohteet/>

Julkisen sanan neuvoston periaatelausuma haastatteluista (1981). Osoitteessa: <http://www.jsn.fi/periaatelausumat/haastattelu/>

Kansalaisjournalismin julistus, A Declaration for Public Journalism (2003). Osoitteessa: <http://pjnet.org/charter/>

Liite 1

Teemahaastattelurunko esimerkki-ihmisille

1. Toimittajan yhteydenotto

- Miten toimittaja otti yhteyttä vai otitteko itse yhteyttä toimittajaan?
- Saitteko tietää, miksi toimittaja otti yhteyttä juuri teihin? Mistä sai yhteystietonne?
- Mietittekö, miksi juuri teidät halutaan juttuun? Mihin tulokseen tulitte?
- Miksi suostuitte haastatteluun?
- Olitteko heti innostunut haastateltavaksi vai harkitsitteko kieltäytymistä? Miksi?
- Toivoitteko haastatteluun suostumisella olevan jotain positiivisia seurauksia?
- Mietittekö, voiko saamallanne julkisuudella olla joitain negatiivisia seurauksia?
- Tehtiinkö haastattelu puhelimesta vai kasvokkain? Missä paikassa?

2. Haastattelu

- Minkälainen haastattelutilanne oli? Tunnelma?
- Millaisia toimittajan kysymykset olivat? Oliko ne helppo ymmärtää?
- Saitteko sanottua sen, mitä halusitte, vai jäikö jotain sanomatta? Jos jäi, miksi?
- Millainen maku haastattelutilanteesta jäi? Mitkä asiat siihen erityisesti vaikuttivat?
- Millaisen kuvan toivoitte jutun antavan käsiteltävästä aiheesta?
- Millaisen kuvan toivoitte jutun antavan teistä?

3. Juttu

- Millainen jutusta tuli? Vastasiko odotuksia?
- Kuinka tarkka käsitys teillä oli siitä, millainen jutusta tulee ja missä se julkaistaan?
- Luitteko jutun ennen sen julkaisua? Miksi/ miksi ei?
- Tiesittekö, että saatte halutessanne tarkastaa omat kommenttinne jutusta?
- Miten kuvailisitte omaa osuuttanne jutussa? Oliko siinä jotain yllättävää?
- Mikä oli mielestänne tärkeintä, mitä sanoitte/teitte jutussa? Miksi?
- Kohdeltiinko teitä mielestänne jutussa eri tavalla kuin muita lähteitä? Millä tavoin?
- Olisitteko toivoneet, että esim. päättäjiltä olisi kysytty jotain, mitä ei kysytty? Mitä?
- Antoiko juttu mielestänne oikean kuvan käsiteltävänä olleesta asiasta?

4. Seuraukset

- Millaisia seurauksia jutulla oli? Itsellenne? Yleisesti?
- Millaista palautetta saitte jutusta? Keneltä?

- Oliko palaute kokonaan positiivista, kokonaan negatiivista vai sekä että?
- Seurasitteko, herättääkö asia keskustelua esim. netissä ja mainitaanko teitä?
- Pelkäsittekö, että sanomianne asioita tai teitä voidaan arvostella jutun takia?
- Mikä olisi ollut pahinta, mitä jutusta olisi voinut seurata?
- Mikä olisi ollut parasta, mitä jutusta olisi voinut seurata?
- Jos teitä vastaisuudessa pyydetään uutisjuttuun, miten suhtaudutte?

5. Yleiset seikat

- Miten tavalliset ihmiset mielestänne pääsevät ääneen sanomalehtien uutisissa?
- Onko joku erityinen tapaus jäänyt mieleen, hyvässä tai pahassa?
- Olitteko olleet itse haastateltavana ennen ko. juttua? Millainen maku siitä jäi?
- Oliko teille tullut tunnetta siitä, että “tästä asiasta haluaisin päästä sanomaan mielipiteeni julkisuudessa”? Mihin asiaan se liittyi?

6. Kehitysehdotukset

- Tarvitaanko uutisjutuissa tavallisia ihmisiä? Miksi/miksi ei?
- Miten tavallisten ihmisten näkökulmaa voisi lehdissä tuoda paremmin esiin?
- Mikä seuraavista oli tärkein tehtävänne haastateltavan roolissa:
 - a) Tehdä uutisesta kiinnostavampi omalla tarinallanne ja olemalla kuvassa.
 - b) Tuoda esiin niitä mielipiteitä ja kysymyksiä, joita muillakin ihmisillä asiasta on.
 - c) Korjata virheellisiä näkemyksiä, joita ihmisillä on asiasta.
 - d) Jokin muu, mikä?
- Entä kun ajattelette itseänne lukijana, mikä on tavallisten ihmisten tärkein anti?
- Pitäisikö tavallisten ihmisten päästä vaikuttamaan enemmän siihen, mistä aiheista sanomalehtien uutisia kirjoitetaan? Miksi?
- Tuleeko mieleen joku aihepiiri, josta pitäisi kirjoittaa enemmän tavallisen ihmisen näkökulmasta?

Liite 2

Teemahaastattelurunko toimittajille

1. Esimerkki-ihmisen etsintä

- Miten päätettiin ja kuka päätti, että juttuun tarvitaan esimerkki-ihminen?
- Miksi ihminen tarvittiin juuri tässä jutussa?
- Mistä kautta esimerkki-ihmistä alettiin etsiä?
- Mistä ihminen löytyi ja kauanko etsintä vei aikaa?
- Suostuiko esimerkki-ihminen heti vai jouduitko suostuttelemaan?
- Tehtiinkö haastattelu puhelimessa vai kasvokkain? Missä paikassa?
- Mitkä ovat tyypillisiä tapoja, joilla etsit esimerkki-ihmisiä juttuihin?
- Millaisiin juttuihin ihmisten löytäminen on helppoa ja millaisiin vaikeaa?
- Millä tavalla suostuttelet tavallisia ihmisiä silloin, kun he epäröivät osallistumista?
Minkä verran pidät suotavana suostutella?

2. Haastattelu

- Millainen haastattelutilanne oli?
- Millaisia kommentteja tai mielipiteitä halusit saada esimerkki-ihmiseltä juttuun?
- Miten hyvin onnistuit? Mitkä seikat siihen vaikuttivat?
- Haastatteletko tavallisia ihmisiä mieluummin puhelimessa, sähköpostilla vai kasvokkain? Miksi?
- Haastatteletko tavallista ihmistä eri tavalla kuin muita haastateltavia? Miten?

3. Juttu

- Miten esimerkki-ihmistoteutus toimi tässä jutussa?
- Olisiko juttu toiminut ilman esimerkki-ihmistä?
- Mitä esimerkki-ihminen antoi mielestäsi juttuun?
- Mikä oli mielestäsi jutun kannalta tärkeintä, mitä esimerkki-ihminen sanoo tai tekee jutussa? Miksi?
- Kohteletko mielestäsi tavallisia ihmisiä juttua kirjoittaessasi eri tavalla kuin muita lähteitä? Miten? Mistä ero johtuu?

4. Seuraukset

- Tiedätkö jutulla olleen jotain seurauksia, nettikeskusteluja tms.?
- Millaista palautetta sait jutusta? Keneltä?

- Vaikuttaako esimerkki-ihmisten olemassaolo jutuissa jotenkin palautteeseen?
- Kuinka paljon mietit juttua kirjoittaessasi, että joutuuko haastattelemasi ihminen arvostelun tai negatiivisen palautteen kohteeksi jutun takia?

5. Yleiset seikat

- Oletko havainnut oman työurasi aikana muutosta siinä, kuinka paljon tavalliset ihmiset pääsevät uutisissa ääneen?
- Mistä uskot sen johtuvan?
- Onko kehitys ollut mielestäsi myönteistä vai kielteistä? Miksi?
- Kuka tarvitsee uutisten esimerkki-ihmisiä?
- Mikä mielestäsi on tavallisen ihmisen tehtävä sanomalehtiuutisissa?
- Näetkö jotain negatiivisia seikkoja esimerkki-ihmisten käytössä?
- Onko haastattelemillasi tavallisilla ihmisillä aina ollut jutun kannalta merkittävää sanottavaa?
- Mikä seuraavista on mielestäsi esimerkki-ihmisen tärkein tehtävä:
 - a) Tehdä uutisesta kiinnostavampi ja luetumpi tarinallaan ja kuvallaan.
 - b) Tuoda esiin niitä mielipiteitä ja kysymyksiä, joita muillakin ihmisillä asiasta on.
 - c) Korjata virheellisiä näkemyksiä, joita ihmisillä on aiheesta.
 - d) Jokin muu, mikä?

6. Kehitysehdotukset

- Onko tavallisen ihmisen näkökulma nykyisin tarpeeksi usein ja oikealla tavalla esillä sanomalehtiuutisissa?
- Muuttaisitko tavallisen ihmisen asemaa uutisissa jotenkin? Miten? Miksi?
- Pitäisikö tavallisten ihmisten mielestäsi päästä vaikuttamaan enemmän siihen, mistä aiheista sanomalehtien uutisia kirjoitetaan?
- Miten itse suhtaudut tavallisilta ihmisiltä tuleviin juttuvinkkeihin? Saatko niitä?
- Miten näet sanomalehden ja lukijoiden suhteen tulevaisuuden, mihin suuntaan suhde on kehittymässä?